

موعود پژوهی

سالنامه تخصصی

سال هفتم / شماره یازدهم / سال ۱۴۰۴
صاحب امتیاز: جامعه المصطفی ع العالمیه
محل انتشار: مجتمع آموزش عالی بنت الهدی
انجمن علمی - پژوهشی مطالعات اسلامی

مدیر مسئول: سید امیررضا طاهایی

سرمدیر: نفیسه ایرانپور

اعضای هیئت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا)

ارینب امیری، فهیمه جهانیان، فاطمه فانی، حکیمه واعظ موسوی

معصومه وحیدی، اعظم وفاپی

مدیر داخلی: سارا شفیعی

ویراستار: چاپ گرافیک سحر

صفحه بندی: ساجده تدریس حسنی

نشریه تخصصی موعود پژوهی در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۹ به شماره ثبت ۸۴۷۱۱

مجوز انتشار از وزارت ارشاد اسلامی دریافت کرد.

نشانی مجله: پردیسان، ابتدای بلوار امامت، بعد از دانشگاه پیام نور، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی

کدپستی: ۳۷۱۶۶-۶۴۴۶۲

امور تحریریه: ۰۲۵-۳۷۱۸۳۱۸۰

شیوه‌نامه

نویسندگان ارجمند جهت ارسال مقاله به موارد ذیل توجه فرمایید:

۱. مقاله دست‌آورد علمی نگارنده بوده و برای چاپ در نشریات دیگر ارسال نشده باشد.
۲. پذیرش مقاله برای چاپ به عهده هیئت تحریریه دوفصلنامه است که بعد از داوری و تأیید همکاران علمی نشریه، صلاحیت چاپ آن، اعلام خواهد شد. بدیهی است که فصلنامه هیچ‌گونه تعهدی در قبال پذیرش و یا رد مقاله بر عهده نخواهد داشت.
۳. کلیه مسئولیت‌های ناشی از صحت علمی و یا دیدگاه‌های نظری و ارجاعات مندرج در مقاله بر عهده نویسنده و یا نویسندگان آن خواهد بود.
۴. دفتر نشریه در تلخیص و ویرایش مقالات آزاد است.
۵. نقل مطالب نشریه با ذکر مأخذ بلامانع است.
۶. مقالات ارسالی حداقل در ۱۵ صفحه و حداکثر ۲۵ صفحه (۳۰۰ کلمه‌ای) و با قلم Bbadr شماره ۱۴ در محیط word حروف چینی شده باشد.
۷. چکیده لاتین مقالات حتما ارسال شود.
۸. کلیه مقالات فقط از طریق سامانه ارسال شود.
۹. مشخصات نویسندگان مقالات به طور کامل (به صورت زیر) در مقاله درج شود:
۱۰. نام و نام خانوادگی، سطح و رشته تحصیلی، رتبه علمی (استاد/ دانشیار/ استادیار/ مربی)، وابستگی سازمانی، موبایل، ایمیل شخصی.
۱۱. مشخصات کلیه نویسندگان به طور کامل در بخش نویسندگان در پورتال درج شود.
۱۲. فایل مقالات (هم فایل word و هم فایل pdf و هم فایل ضمائیم) بدون نام نویسنده یا نویسندگان باشد.
۱۳. نویسنده مسئول مقاله مشخص شود.
۱۴. استناددهی درون متنی و تنظیم فهرست منابع به شیوه APA باشد.
۱۵. مقالات با موضوعات جدید و مبتلابه در اولویت بررسی و داوری قرار دارند.
۱۶. مقالاتی به داوری ارسال خواهد شد که در بررسی اولیه امتیاز لازم جهت ارسال به داوری را کسب نمایند.
۱۷. موارد مورد توجه در بررسی اولیه: هماهنگ بودن موضوع مقاله با رویکرد و هدف نشریه، روش پژوهش، کیفیت نظری مقاله، نو و بدیع بودن موضوع.

رفرنس دهی به شیوه APA

الف) ارجاع به متون در داخل متن با یک نویسنده و یک کتاب

۱. اگر نام نویسنده داخل متن ذکر شود: فقط (سال انتشار) در انتهای متن بیان می‌شود؛
۲. اگر نام نویسنده و سال انتشار داخل متن ذکر شود در انتهای متن (پاراگراف یا خط) ارجاع آورده نمی‌شود.

۳. اگر نام نویسنده و سال انتشار در متن ذکر نشود، ارجاع، داخل پرانتز انتهای متن (انتهای پاراگراف یا خط) بیان می‌شود: (نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار)
تبصره: اگر کتاب دارای چند جلد باشد: (نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار، شماره جلد/ شماره صفحه)

تبصره: اگر ذکر شماره صفحه ضروری باشد شماره صفحه بعد از سال انتشار بیان می‌شود: (نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار، شماره صفحه)
تبصره: اگر کتاب دارای چند نویسنده باشد: (نام خانوادگی نویسنده اول،، نام خانوادگی نویسنده دوم،، نام خانوادگی نویسنده سوم، سال انتشار).

تبصره: اگر کتاب بیش از سه نویسنده دارد: (نام خانوادگی نویسنده اول،، و دیگران، سال انتشار)

ب) ارجاع به متون با نویسنده نامشخص

۱. چند کلمه از عنوان کتاب یا مقاله یا... داخل پرانتز همراه با سال انتشار نوشته می‌شود: («چند کلمه از عنوان کتاب یا مقاله یا...»، سال انتشار).
تبصره: اگر کتاب دارای چند جلد باشد: («چند کلمه از عنوان کتاب یا مقاله یا...»، سال انتشار، شماره جلد/شماره صفحه)

تبصره: اگر ذکر شماره صفحه ضروری باشد شماره صفحه بعد از سال انتشار بیان می‌شود: («چند کلمه از عنوان کتاب یا مقاله یا...»، سال انتشار، شماره صفحه)

ج) ارجاع به منابع اینترنتی

نام خانوادگی نویسنده، سال درج متن در سایت یا تاریخ مشاهده متن از سایت

د) ارجاع به پایان نامه و رساله

(نام خانوادگی نویسنده، سال نگارش یا انتشار)

تنظیم فهرست منابع

الف) کتاب:

- نام خانوادگی، نام نویسنده (سال انتشار). نام کتاب. نام مصحح یا مترجم، محل انتشار: انتشاراتی. اگر نویسنده کتاب شرکتی باشد نوبت چاپ بعد از عنوان کتاب در پیرانتز ذکر می‌شود.
- نام نویسنده (شرکتی) (سال انتشار). نام کتاب (نوبت چاپ). نام مصحح یا مترجم، محل انتشار: انتشاراتی.

ب) مقاله:

- نام خانوادگی، نام نویسنده (سال انتشار). عنوان مقاله. عنوان مجله، شماره نشریه (دوره انتشار)، شماره ابتدای مقاله شماره انتهای مقاله. مقاله درج شده در مجموعه مقالات:
- نام خانوادگی، نام نویسنده (سال انتشار). عنوان مقاله. عنوان مجموعه مقالات، شماره ابتدای مقاله شماره انتهای مقاله.

ج) پایان نامه یا رساله:

- نام خانوادگی، نام نویسنده (سال انتشار). عنوان رساله. رشته و رتبه. دانشگاه.

د) کتبی که نویسنده مشخص ندارد مثل فرهنگ لغت

- عنوان کتاب (نوبت چاپ) (سال انتشار). محل انتشار: انتشاراتی.

و) منابع اینترنتی:

- عنوان نویسنده، عنوان مقاله، سال درج مقاله در سایت، آدرس سایت، تاریخ مشاهده سایت.

فهرست مقالات

- ۹..... راه‌های افزایش معرفت و محبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه در خانواده/خیر النساء، نفیسه ایران پور.....
- ۲۳..... تأثیر مهدی باوری در خودسازی/ سعیدیه زهرا، زهره بازن.....
- ۳۹..... دعای عهد، احیای فرهنگ انتظار در عصر انقلاب اسلامی/ بتول سادات حسینی، طاهره ماهروراده.....
- ۵۹..... بررسی شاخص‌های خانواده مهدوی/ زهرا ضامن.....
- ۷۳..... بررسی تطبیقی وضعیت دینداری در عصر غیبت و ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه / ساجده فاطمه.....
- ۸۳..... تأثیر مهدی باوری بر زندگی انسان/ فاطمه نقوی، هاجر خادم‌زاده یگانه.....

راه‌های افزایش معرفت و محبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در خانواده

خیر النساء^۱، نفیسه ایران پور^۲

چکیده

معرفت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف یکی از ارکان اساسی اعتقادات شیعه است که در پایداری ایمان، هدایت خانوادگی و تحقق جامعه منتظر نقش محوری دارد. با توجه به شرایط دوران غیبت و اهمیت حفظ پیوند اعتقادی با حجت خدا، خانواده که نخستین نهاد تربیتی است مسئولیت عظیمی در انتقال و تقویت این معرفت دارد. مقاله حاضر با رویکرد پژوهشی، راه کارهای قرآنی، روایی، تاریخی و تربیتی برای تقویت شناخت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در خانواده را بررسی و نقش اساسی والدین، فضای فرهنگی خانه و آموزه‌های دینی در شکل‌گیری باور مهدوی را تبیین می‌کند. استفاده از آیات قرآن، احادیث اهل بیت علیهم السلام، نمونه‌های تاریخی و تجارب تربیتی معاصر از ویژگی‌های تحقیق حاضر است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تقویت معرفت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در خانواده نه تنها نیازمند آموزش و تذکر مداوم است، بلکه به الگوی عملی والدین، ارتباط با منابع اصیل دینی، و بهره‌گیری از الگوهای موفق تاریخی نیز وابسته است.

واژگان کلیدی: مهدویت، امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، خانواده، تربیت دینی، معرفت، انتظار، غیبت.

۱. مقدمه

یکی از مهمترین دغدغه‌های دینی و تربیتی خانواده‌های مؤمن در عصر حاضر، چگونگی افزایش معرفت و محبت نسبت به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است. امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف منجی بشریت و حلقه اتصال

۱. دانش پژوه مطالعات اسلامی، از کشور هندوستان، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

۲. استادیار گروه مطالعات اسلامی، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

انسان به حقیقت الهی است که جایگاه ویژه‌ای در اعتقادات شیعی دارد. بنابراین، شناخت عمیق و عشق راستین به ایشان نه تنها زمینه ساز سعادت فردی است، بلکه پایه‌های جامعه‌ای مهدوی را نیز استوار می‌کند. محبت به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و اولیای الهی نیازمند وجود شرایط و فراهم کردن زمینه‌های مناسب است. انسان باید ویژگی‌ها و شایستگی‌های لازم را در خود ایجاد کند تا مورد عنایت ایشان قرار گیرد. انسان در زندگی روزمره خود نیز زمانی کسی را دوست دارد که وجه مشترکی بین وی و علایق خود ببیند. سنخیت و یکرنگ بودن در دوست داشتن و محبت امری لازم است. چگونه می‌شود انسان توقع داشته باشد که فردی به اهل بیت و اولیای الهی محبت داشته باشد، ولی در عمل و گرایش‌های خود، مسیری غیر از مسیر آنها را دنبال کند، پس لازمه ایجاد محبت در دل، ابتدا شناخت لازم از مسیر حق و سپس انتخاب درست مسیر زندگی است. وقتی الگو و اسوه انسان در مسیر کمال، اولیای الهی شدند فرد سعی می‌کند تا از هر نظر خود را به آنها شبیه کند و محبت به آنها در دلش جایگزین شود. علاوه بر این محبت، سعی می‌کند برای رسیدن به هدف مطلوب در تمام زمینه‌ها، دستورها و رهنمودهایش را به کار گیرد. نخستین و تأثیرگذارترین نهاد تربیتی است که نقش کلیدی در نهادینه کردن فرهنگ مهدویت و تعمیق ارتباط عاطفی و معرفتی با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف دارد. از این رو، ضروری است با بهره‌گیری از راه کارهای عملی و روش‌های تربیتی صحیح، فضایی سرشار از محبت و آگاهی نسبت به حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در کانون خانواده ایجاد شود. مقاله حاضر بر آن است تا با بررسی شیوه‌های مؤثر در افزایش معرفت و محبت امام زمانی در خانواده، گام کوچکی برای تحقق این هدف مقدس بردارد.

۲. مفهوم‌شناسی

۲-۱. مهدویت در لغت

مهدویت در قالب مصدر جعلی به معنای مهدی بودن است مانند عبارت ادعای مهدویت که در اینجا به معنی ادعای مهدی بودن است. در این مورد کلماتی مانند جاهلیت، ایرانیت، عالمیت

و... بر همین معنا تعریف می‌شوند. در قرآن نیز مصدر جعلی در قالب جاهلیت به کار رفته است: «افحکم الجاهلیه بیغون و من احسن من الله حکما لقوم یوقنون؛ آیا خواستار حکم جاهلیتند و برای مردمی که یقین دارند داوری چه کسی از خدا بهتر است» (مائده: ۵۰). واژه مهدویت، متشکل از یای نسبت و تایی تأنیث و وصف برای موصوف محذوف است مانند الصحیفه المهدویه، العقیده المهدویه، النظریه المهدویه و... که در اینجا واژگان الصحیفه، العقیده و النظریه که موصوف‌های محذوف هستند (الهی نژاد، ۱۳۹۸، ص ۲۷).

۲-۲. مهدویت در اصطلاح

آموزه مهدویت، مجموعه معارف منسجم و نظام‌مند درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف است. مهدویت یعنی، اعتقاد به وجود امامی که وارث فرهنگ وحی است و جهانیان در انتظار او به سر می‌برند. (عرفان، ۱۳۹۳، ص ۴۱) برخی از عناصر و مؤلفه‌های آموزه مهدویت عبارتند از: اثبات وجود امام حی، ویژگی‌های امام، مسئله غیبت، دوران غیبت، علل غیبت، انتظار و ویژگی‌های جامعه منتظر قبل از ظهور، جایگاه امامان در عالم هستی، جامعه موعود و آرمان شهر مهدوی، نقش ظهور و سقوط تمدن‌ها در ظهور تمدن مهدوی، بازترسیم فلسفه نظری تاریخ با محوریت آموزه مهدویت، نقش اراده انسانی در تحولات تاریخی و زمینه‌سازی ظهور. از هر یک از این مؤلفه‌ها یا ترکیب آنها می‌توان اصولی راهبردی به دست آورد. اصولی که راهنمای عمل در عرصه‌های مختلف حیات جمعی و جهانی باشد (عرفان، ۱۳۹۳، ص ۴۱).

۲-۳. امام در لغت

امام در لغت به معنای «ما یاتم به» است؛ یعنی کسی که دیگران به او اقتدا و از او پیروی می‌کنند. راغب اصفهانی می‌گوید: «و الإمام المؤتم به، إنسانا کان یفتدی بقوله أو فعله، أو کتابا، أو غیر ذلک محققا کان أو مبطلا» (راغب اصفهانی، ۱۴۲۱، ص ۲۴). امام آن چیزی است که به او اقتدا می‌شود چه انسان باشد تا به فعل با قول او اقتدا شود یا کتاب و مانند آن باشد یا اینکه به حق باشد یا باطل. در قرآن کریم این واژه هم برای پیشوایان راستین و هم در مورد پیشوایان دروغین و باطل

به کار رفته است. از مواردی که امام به معنای امام حق آمده آیه «وجعلناهم أئمة يهدون بأمرنا؛ ما أنهارا پیشوایانی قرار دادیم تا با امر ما هدایت کنند» (انبیا: ۷۳) و آیه «وجعلناهم أئمة يدعون إلى النار؛ ما آنها را پیشوایانی قرار دادیم که به آتش (دوزخ) دعوت می‌کنند» (قصص: ۱۴) است.

۲-۴. امام در اصطلاح

امام در اصطلاح این طور تبیین شده است: «الامام هو الانسان الذي له رئاسة عامة في امور الدين والدنيا نيابة عن النبي ﷺ؛ امام، انسانی است که از طرف پیامبر ﷺ ریاست فراگیر و همه جانبه دارد در امور دینی و در امور دنیا». (مفید، ۱۴۱۳، ص ۴۹) تفتازانی از علمای بزرگ اهل سنت می‌نویسد: «والإمامة رئاسة عامة في أمر الدين والدنيا خلافة عن النبي ﷺ؛ امامت، ریاست فراگیر در همه امور دین و دنیا و جانشینی از طرف نبی ﷺ است».

۲-۵. خانواده در لغت: خانواده در لغت به معنی خاندان، اهل خانه و اهل بیت است.

۲-۶. خانواده در اصطلاح: خانواده، نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می‌گیرد و با تولید مثل توسعه می‌یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهمترین عامل تکامل جامعه بشر است. از این رو، اسلام که برنامه تکامل انسان است برای تأسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت ساز و پیشگیری از فروپاشی آن رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است. (ری شهری، ۱۳۸۷، ص ۱۱)

۲-۷. تربیت دینی

تربیت دینی، شکوفاسازی فطرت‌های الهی است. وقتی فطرت‌های پاک الهی که در وجود فرزندان نهاده شده است به رفتار، کلام، خلق و خو و منش او می‌رسد تربیت دینی صورت می‌گیرد. شهید مطهری در این باره می‌فرماید: «آن شکوفاسازی استعدادها بالقوه انسان است» (شهید مطهری، ۱۳۹۲، ص ۴۳). انسان برای تربیت نسل جامع باید استعدادها عمومی او را شکوفا کند؛ یعنی او را تربیت کند و اگر بخواهد تکامل بخشی و هدف خلقت را دنبال کند باید تربیت دینی یعنی، فطرت‌های او را هم شکوفا کند که رفتار و کردار او براساس آن فطرت‌ها شکل

بگیرد و عمل کند و خیلی از پاکی‌ها و نورانیت‌های انسان‌ها براساس همان فطرت‌های الهی است و اینها باید تربیت شود.

۲-۸. معرفت در لغت و در اصطلاح

معرفت در لغت به معنای ادراک مطلب و مطلق آگاهی یافتن است. (حسین‌زاده، ۱۳۸۵، ص ۲۲) اندیشمندان اسلامی به معنای مطلق علم و آگاهی تفسیر شده است چه این آگاهی با واسطه باشد و چه بی‌واسطه و متعلق آن هم چه از امور حسی باشد و چه غیر حسی. (مصباح یزدی، ۱۳۷۸، ۱/۱۵۱)

۲-۹. انتظار در لغت و در اصطلاح

انتظار به معنی چشم به راه بودن و نگران بودن است. (زبیدی، ۱۴۱۴، ۷/۳۹۵؛ محب‌الدین، ۴۱۴) در اصطلاح کلامی، برگرفته از روایات و همان چشم داشتن به وعده الهی است همراه با سعی و تلاش در آماده کردن روح و جسم خود و جامعه برای روزی که با طلوع خورشید عالم‌تاب حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی و رَحْمَةُ الرَّحْمٰنِ گشایشی در همه شئون زندگی بشر پدید آید (البستوی، ۱۴۲۰، ۹/۱).

۲-۱۰. غیبت در لغت

غیبت در لغت از ریشه غاب، یغیب، غیبا و غیبة و غیابا به معنای ناپدید، نهان، پوشیده، دور از نظر و ناپیدا شدن است. (لوئیس، ۱۳۷۸، ص ۳۵۶) ابن منظور در لسان العرب می‌گوید: «الغیب کل ما غاب عنک؛ هر آنچه که از تو پنهان باشد، غیب است (ابن منظور، ۱۴۱۰، ۱/۲۶۵). در قرآن کریم نیز به معنای لغوی آمده است. چنانچه در ابتدای سوره بقره یکی از ویژگی‌های متقین، ایمان به غیب برشمرده شده است؛ یعنی متقین ایمان دارند به آنچه که پنهان است (ر.ک.، بقره: ۳). مفسرین ذیل این آیه شریفه، مصادیقی برای غیب ذکر کرده‌اند که امام غایب یکی از مصادیق غیب است و اکنون حضرت در حال غیبت به سر می‌برد. امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «غیب همان حجت غایب است» (صدوق، ۱۳۹۵، ۲/۵۲۷).

۲-۱۱. غیبت در اصطلاح

برای کسی استعمال می‌شود که مدتی در جایی حضور دارد، سپس در آن محل حاضر نمی‌شود. در فرهنگ مهدویت به پنهان شدن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از دیدگاه مردم گفته می‌شود. (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۶۱) عشق به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف امری فطری است؛ زیرا اول اینکه ایشان الگوی کامل انسانیت است و انسان به طور فطری کمال جوست و دوم اینکه انسان به طور فطری به امید آینده‌ای بهتر تلاش می‌کند و انتظار ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف چنین نیاز فطری را هم برطرف می‌کند. همچنین انسان به طور فطری عدالت خواه و متنفر از ظلم است و با ظهور حضرت، بساط عدالت گسترش یافته و ریشه ظلم کنده خواهد شد.

۳. راه‌های افزایش محبت و معرفت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

امام جواد علیه السلام سه خصلت را عامل جلب محبت بیان می‌کند: نخست، انصاف در معاشرت؛ یعنی انسان باید در معاشرت با مردم، انصاف داشته باشد و آنچه را برای خود می‌پسندد برای دیگران هم بیسندد. به تعبیر دیگر، خود را جدا از مردم ندیدن و آنها را مثل خود دیدن انصاف است. انسان‌های با انصاف چه در کسب و کار و چه در روابط اجتماعی مورد محبت سایرین قرار می‌گیرند. دومین مورد، مواسات در گرفتاری است؛ یعنی انسان در سختی‌ها و مشکلات در کنار مردم باشد. این به معنی همراهی مادی و مالی نیست. گاه ممکن است با یک همدردی ساده این همراهی تحقق پیدا کند. بنابراین، مؤمنان همدل نباید به توجیه اینکه خود گرفتار مشکلات فراوان هستند رسم مواسات را فراموش کنند. سوم، بازگشت به قلب سلیم و تحصیل آن است. انسان به طور اساسی، افراد پاک، راست‌گو و متواضع را دوست دارند، حتی کسانی که ارزش‌های دینی فاصله دارند در برابر فضایل و ملکات اخلاقی متواضعانه رفتار می‌کنند. رفتار انسان‌ها آن است که اشخاصی که زندگی‌شان با معنویت گره خورده و صاحب قلب سلیم هستند در معاشرت هم جانب انصاف را رعایت می‌کنند. به همین دلیل در فصل خصومات با وجود آنکه خود اهل ایمان نیستند، ترجیح می‌دهند به سراغ مؤمنان بروند. همه از یک انسان صادق و متواضع اظهار رضایت می‌کنند و در اختلافات هم، رأی چنین شخصی را حجت می‌دهند.

۳-۱. معرفت و اطاعت از خداوند

وجود مقدس امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف عارف به خداوند متعال و مطیع محض فرامین الهی است. کسی می تواند توجه و محبت حضرت را جلب کند که تلاش کند در حد مقدور شبیه آن حضرت باشد. بنابراین، عدم شناخت خدا، انجام گناه و نافرمانی از مهمترین موانع جلب محبت حضرت حجت است.

۳-۲. طهارت نفس

کسب طهارت ظاهری و باطنی از مهمترین راه های ارتباط با حضرت حجت است. طهارت باطنی با انجام واجبات و ترک محرّمات الهی حاصل می شود. بنابراین، هرآنچه موجب رضایت و قرب به حضرت می شود همان نیز موجب رضایت و نزدیکی به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهد شد.

۳-۳. توسل به ائمه اطهار علیهم السلام

یکی از مهمترین راه های رسیدن به محبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف که همان رسیدن به رضایت الهی است توسل به حضرت و سایر ائمه اطهار است. در زیارت جامعه آمده است: «و من اعتصم بکم فقد اعتصم بالله؛ هر آن کس که به شما متمسک و متوسل شد به خداوند متعال متوسل شده و به ریسمان الهی چنگ زده است». در میان معصومین علیهم السلام، توسل به اباعبدالله الحسین علیه السلام بیشتر سفارش شده است.

۳-۴. ترویج آموزه های امام علیه السلام توسط پدر و مادر

رفتار و گفتار والدین، الگوی فرزندان است، پس والدین باید در ترویج امور مهدویت تمام تلاش خود را به کار گیرند؛ از سلام کردن هر روزه، سخن گفتن با حضرت، پناه بردن و دعا کردن و خدمت رسانی در این زمینه تا هزینه های مادی و معنوی و آرزوی تعجیل در ظهور و امر فرج. امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود: «اکثرو الدعاء بتعجیل الفرّج فإن ذلك فرجکم؛ برای تعجیل فرج زیاد دعا کنید؛ زیرا در همین دعا فرج و گشایش شماست». احیای نام و یاد و مرام صاحب الزمان و تربیت نسلی دوستدار ایشان، مصونیت از بلاها را به همراه دارد. آن حضرت فرمود: «أنا خاتم الأوصیاء

وبی يدفع الله عزوجل البلاء عن أهلی وشیعتی؛ من آخرین نفر از اوصیا هستم. خداوند به وسیله من، بلا را از خانواده و شیعیانم برطرف می‌کند» (صدوق، ۱۳۹۵، ۴۴۱/۲). بلاهای مادی، معنوی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و... به یمن وجود حضرت از انسان دفع می‌شود (مشهدی، ۱۴۱۹، ۶۶۳/۱).

باید با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف بیعت کرد و عرض ادب و سرسپردگی را به آستان مقدس مهدوی اعلام کرد و گفت «مولای من، اگرچه از دیدار ظاهری شما محرومیم، ولی خودمان را از پناهندگان شما می‌دانیم». شهید سلیمانی فرمود: «عاشقم مولایم مهدی جان تا کی کنارت راهی روشنی عشق خدایی بشوم. تا کی در عالم عقبا در جوار شما به دست بوسی مولایم علی بروم و اکبر توفیق خدمت و بندگی حق باشد فبها و اگر خاک ره کوی تو گردم به عجب و اگر گردی از غبار قدمت بر سر من بنشیند تا ابد داعیه دار منت حق به خودم خواهم ماند. اللهم عجل لولیک الفرج و العافیة و النصر» (مشرق نیوز، شهیدی که قبل از شهادتش امام زمان را ملاقات کرده، ۱۴۰۰/۱۲/۲۷). برای تقویت عشق امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به فرزندان باید آن بزرگوار را حاضر و ناظر اعمال دانست. انسان باید اعمال خود را با توجه به آن ولی خدا تنظیم کند چنان که خود فرموده است: «فإننا نحیط علماعلما بأنبائکم ولا یعزب عنا شیء من اخبارکم؛ علم و دانش ما به خبرهای شما احاطه دارد و چیزی از اخبار شما بر ما پوشیده نمی‌ماند» (طبرسی، ۱۴۰۳، ۴۹۷/۲).

۳-۵. آمیختن محبت به عمل

آمیختن محبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف با اعمال صالح می‌تواند اعضای خانواده را نسبت به آن حضرت متمایل تر و علاقه‌مند کند. فرزندان وقتی ببینند والدینی که منتظر و عاشق امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف هستند و در عمل به دستورات شرع و اوامر حضرت ولی عصر سر از پا نمی‌شناسند و محبت خود را در عملشان نشان می‌دهند آنها نیز عاشقانه در این مسیر گام برمی‌دارند. امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود: «فلیعمل کل امرء منکم بما یقرب به من محبتنا ولیتجنب ما یدنیه من کراهیتنا و سخطنا؛ هر یک از شما باید به آنچه که او را به دوستی ما نزدیک می‌سازد، عمل کنند و از آنچه که خوشایند ما نیست و خشم ما در آن است دوری‌گزیند» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۶۷/۳۵). اگر

محبت واقعی باشد و نه ظاهری، دوستدار و عاشق را هم‌رنگ و همراه می‌کند. امام صادق علیه السلام در حدیثی به مفضل فرمود: «فرقه‌ها حبونا و حفظوا قولنا و أطاعوا أمرنا ولم یخالف یخالفوا و اوفع لنا فأولئک أولئک منمننا و نحن منهم؛ گروهی هستند که ما را دوست می‌دارند. سخنان ما را حفظ می‌کنند، فرمان ما را اطاعت می‌کنند و در عمل با ما مخالفتی ندارند. آنان از ما هستند و ما از آنانیم» (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴، ص ۵۱۴). ادعای دوستی با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف با گناه و آلودگی‌های اخلاقی سازگار نیست و باید این را به فرزندان نیز منتقل کرد. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود: «ای پسر مهزیار! اگر طلب مغفرت و آمرزش بعضی از شماها برای همدیگر نبود هر کس در روی زمین بود، هلاک می‌شد، مگر آن شیعیان خاصی که اعمالشان با کردارشان یکی است» (نوری، ۱۳۶۹، ۲۴۷/۵).

۳-۶. استفاده از آیات شریفه مربوط به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

مدد گرفتن از آیات قرآن از دیگر شیوه‌های تقویت محبت حضرت حجت در دل هاست. برخی از آیات قرآن به وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و قیام و نهضت جهانی ایشان مربوط است مانند آیه «بقیت الله خیر لکم إن کنتم مؤمنین؛ اگر مؤمن باشید باقی‌مانده خدا برای شما بهتر است» (هود: ۸۶). امام باقر علیه السلام فرمود: «نخستین سخنی که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پیش از قیام خود تلاوت می‌کند این آیه شریفه است». آن حضرت فرمود: «منم بقیه الله و حجت و خلیفه او در میان شما، پس هیچ کس بر ایشان سلام نمی‌کند، مگر اینکه می‌گوید: «السلام علیک یا بقیه الله فی ارضه» (فیض کاشانی، ۱۳۹۱) امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه «و قل جاء الحق و زهق الباطل إن باطل کان زهوقا» (اسرا: ۸۹)، فرمود: «مفهوم این کلام الهی این است که وقتی امام قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف قیام کند دولت باطل برچیده می‌شود» (بحرانی، بی‌تا، ۵۷۶/۳). بیش از هفتاد آیه به موضوع مهدویت و تفسیر و تأویل آن اختصاص داده شده است. در کتاب معجم احادیث الامام المهدی ۲۶۰ آیه، در کتاب سیمای امام زمان در آئینه قرآن ۱۴۰ آیه، در کتاب سیمای مهدویت در قرآن ۷۴ آیه و در کتاب مهدی در قرآن ۴۰ آیه درباره مهدویت آمده است.

۳-۷. بیان مقام و جایگاه امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر امامان علیهم السلام

اگر به فرزندان توضیح داده شود که چه کسانی شیفته حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف بوده و هستند عشق و علاقه فرزندان به آن حضرت افزایش خواهد یافت. برای مثال گفته شود «امام حسین علیه السلام چنان عاشق امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بود که روزی در محضر آن حضرت از وجود مقدس حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف سخن به میان آمد و از آن حضرت سؤال شد که آیا حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هم اکنون متولد شده است یا نه. حضرت ابا عبدالله فرمود: «لا و لو ادركته لخدمة ايام حياتي؛ نه هنوز متولد نشده است» (النعمانی، ۱۳۹۷، ۳۵۴/۱)؛ «اگر من به حضورش می‌رسیدم تمام عمرم را به او خدمت می‌کردم» و امام صادق علیه السلام نیز به آن گرامی چنین ابراز علاقه فرموده است: «لو أدركته لخدمته أيام حياتي؛ اگر امام زمان را دریابم تمام عمر به او خدمت می‌کنم» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۴۸/۵).

۳-۸. انتخاب کردن نام امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف برای فرزندان

یکی از حقوق فرزندان بر والدین نام نیک نهادن بر آنهاست. شاید به این دلیل باشد که این نام‌گذاری به نوعی بیان ارزش‌ها و تلقین این نکته است که اهل بیت علیهم السلام جایگاه ویژه دارند، پس بدون تردید، ذکر نام نیک معصومان باعث تأثیر پذیرفتن از آنها در کردار کودکان می‌شود. وقتی نام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در فضای خانه برده شود باعث یادآوری حضرت نزد فرزندان است که مقدمه محبت ایشان را فراهم می‌کند.

۳-۹. برپایی جلسات به یاد امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به‌ویژه جشن میلاد

کودکان به‌طور معمول، عاشق مراسم جشن و شادی هستند. بنابراین، اگر والدین تلاش کنند دست کم در نیمه شعبان جشن مختصری در منزل برپا کنند و از خویشان و فامیل دعوت کرده و پذیرایی مختصری به عمل آورند این کار اندک اندک عشق و محبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را در دل فرزندان می‌کارد. یکی از دانشمندان سنی مصری کتابی درباره فضیلت‌های حضرت زهرا علیها السلام به نام فاطمه والفاطمیون نوشته است. وقتی از او انگیزه‌اش را درباره نوشتن این کتاب پرسیدند در پاسخ گفت: «در کودکی پدرم به مناسبت ایام ولادت حضرت زهرا علیها السلام مجلس جشن در خانه

بریا می‌کرد و من از میهمانان پذیرایی می‌کردم و از همان کودکی محبت حضرت زهرا ع.ا.س. در دل من ایجاد شد».

۳-۱۰. معرفی آثار مهدی پژوهان

خواندن کتاب‌های مرتبط با وجود مقدس امام زمان ع.ک.ا.ع. به‌ویژه کتاب کمال الدین و تمام النعمه از شیخ صدوق، کتاب مکیال المکارم از آیت‌الله سید محمدتقی موسوی اصفهانی، کتاب نجم الثاقب نوشته محدث نوری هم برای خود فرد و هم برای اعضای خانواده و فرزندان محبت افزاست و افکار و اندیشه‌های انسان را مهدوی می‌کند. در کتاب کمال الدین و تمام النعمه شیخ صدوق، داستان انبیا و امامان گذشته که برای مدتی از مردم غایب بوده‌اند بیان شده است. مفهوم غیبت و شیوه انتفاع از امام زمان در زمان غیبت را در این کتاب میتوان یافت. خواندن و عمل به کتاب مکیال المکارم، دوستی با امام زمان ع.ک.ا.ع. را زیاد می‌کند. کتاب مکیال المکارم تألیف سید محمدتقی موسوی اصفهانی، فواید و دلایل دعا برای امام زمان ع.ک.ا.ع. و وظایف شیعیان در این دوران را مطرح می‌کند. کتاب نجم الثاقب، داستان تشریف‌یافتگان به محضر امام غایب ع.ک.ا.ع. را به‌طور مفصل بیان کرده و در کنار آن، وظایف شیعیان را نیز توضیح می‌دهد. کتاب قیام و انقلاب مهدی ع.ک.ا.ع. از استاد شهید مرتضی مطهری، آفتاب ولایت استاد مصباح یزدی، عصر زندگی از محمد حکیمی، وابستگی جهان به امام زمان ع.ک.ا.ع. نوشته لطف‌الله صافی از کتاب‌هایی هستند که خواندن آنها سفارس می‌شود. نکته‌ها و داستان‌های بسیار زیبای این آثار می‌تواند دستمایه سخن گفتن از حضرت مهدی ع.ک.ا.ع. برای فرزندان باشد.

۳-۱۱. ابراز اندوه و حزن در فراق امام مهدی ع.ک.ا.ع.

حزن و اندوه درونی و واقعی در فراق امام مهدی ع.ک.ا.ع. و اظهار شوق به ملاقات با آن حضرت، یکی دیگر از راه‌های نزدیکی انسان به ایشان است. امام حسن عسکری ع.ا.س. فرمود: «ولا تزال شیعتنا فی الحزن حتی یظهر ولدی الذی بشر به النبی ص.ل.له.آ.؛ شیعیان ما در اندوهی دائم به سر می‌برند تا فرزندم که پیامبر اکرم ص.ل.له.آ. نوید ظهورش را داده است، ظاهر شود».

۴. نتیجه‌گیری

تربیت خانوادگی براساس محبت و معرفت نسبت به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نه تنها ضرورتی دینی، بلکه پایه‌ای اساسی برای ساختن جامعه‌ای منتظر و زمینه‌ساز ظهور است. مقاله حاضر با بررسی راهکارهای عملی نشان داد که خانواده می‌تواند با به‌کارگیری روش‌های متنوع تربیتی و معنوی، فضایی سرشار از عشق و شناخت نسبت به حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف ایجاد کند. نکته کلیدی اینجاست که انتقال مفاهیم مهدوی به نسل جدید باید همراه با جذابیت، خلاقیت و عمق بخشی باشد. والدین که الگوهای اصلی هستند با رفتارها و باورهای خود می‌توانند قلب فرزندان را با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف پیوند بزنند. مشارکت در برنامه‌های معنوی و استفاده از ابزارهای نوین آموزشی می‌تواند این ارتباط را پایدارتر کند. در نهایت، خانواده‌های آگاه و متعهد می‌توانند با نهادینه کردن فرهنگ انتظار، نسلی امیدوار، مسئول و آشنا با وظایف خود در عصر غیبت پرورش دهند. به امید آنکه با تلاش‌های خالصانه، شایستگی درک فیض ظهور آن حضرت بیش از پیش کسب شود.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۸). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. تهران: مرکز طبع و نشر قرآن.
۱. ابن بابویه صدوق، ابو جعفر محمد بن علی (۱۳۹۵). کمال الدین و تمام النعمه. تهران: دار الکتب الاسلامیه.
  ۲. ابن بابویه صدوق، ابو جعفر محمد بن علی (۱۴۰۴). عیون اخبار الرضا. تهران: انتشارات جهان.
  ۳. ابن بابویه صدوق، ابو جعفر محمد بن علی (۱۳۹۰). الامالی. مترجم: کوه کمره ای، محمد باقر. قم: انتشارات العلمی.
  ۴. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۴۰۴). تحف العقول. قم: نشر الاسلامی.
  ۵. ابن مشهدی، محمد (۱۴۱۹). المزار الکبیر. قم: شر القیوم.
  ۶. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۰). لسان العرب. بیروت: دار صادر.
  ۷. اربلی، علی ابن عیسی (۱۴۰۳). کشف الغمه. مترجم: سبحانی، جعفر. تهران: دار الاضواء.
  ۸. امیرمحسن، عرفان (۱۳۹۳). نقش باورداشت آموزه مهدویت در احیای فرهنگ و تمدن اسلامی. قم: نشر معارف.
  ۹. بحرانی، سید هاشم (بی تا). تفسیر البرهان فی تفسیر القرآن. تهران: مؤسسه البعثه.
  ۱۰. البستوی، عبدالعلیم (۱۴۲۰). المهدی المنتظر. عربستان: نشر دار ابن حزم.
  ۱۱. تفتازانی، سعدالدین (بی تا). شرح المقاصد. قم: منشورات الرضی.
  ۱۲. حسین زاده، محمد (۱۳۸۵). درآمدی بر معرفت‌شناسی و مبانی معرفت دینی. قم: انتشارات مؤسسه امام خمینی رحمته الله علیه.

۱۳. ری شهری، محمد (۱۳۸۷). تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث. مترجم: شیخی، حمیدرضا. قم: انتشارات دار الحدیث.
۱۴. زبیدی، محب‌الدین (۱۴۱۴). تاج العروس. بیروت: دار الفکر.
۱۵. طبرسی، احمد بن علی (۱۴۰۳). الاحتجاج علی اهل الجاح. قم: نشر مرتضی.
۱۶. فیض کاشانی، ملامحسن (۱۳۹۱). تفسیر صافی. بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
۱۷. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). اصول کافی. تهران: دار الکتب السلامیه.
۱۸. لویس، معلوف (۱۳۷۸). المجد فی اللغة. قم: شرکت چاپ قدس.
۱۹. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحار الانوار. تهران: مؤسسه الوفاء.
۲۰. مشرق نیوز (۲۷/۱۲/۱۴۰۰). شهیددی که قبل از شهادتش امام زمان عجل الله تعالی فرجه را ملاقات کرده. کد خبر: ۱۳۵۳۴۷۱.
۲۱. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۷۸). آموزش فلسفه. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، نشر بین الملل.
۲۲. مطهری، مرتضی (۱۳۹۲). تعلیم و تربیت اسلامی. تهران: انتشارات صدرا.
۲۳. مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳). النکت الاعتقادیه. قم: فی المؤتمر العالمی الألفیه الشیخ المفید.
۲۴. نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷). الغیبه. تهران: صدوق.
۲۵. نوری، حسین بن محمدتقی (۱۳۶۹). مستدرک الوسائل. قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث.
۲۶. الهی نژاد، حسین (۱۳۹۸). رویکرد شناختی پاسخ علمای اهل سنت به مخالفان مهدویت. قم: انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

تأثیر مهدی باوری در خودسازی

سعیده زهرا^۱، زهره بازن^۲

چکیده

باور به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و ظهور ایشان تأثیرات عمیقی بر فرآیند خودسازی فردی و اجتماعی دارد. این باور، نیروی محرکه‌ای است که می‌تواند به خودسازی اخلاقی، افزایش انگیزه در مسیر رشد و تعالی و تقویت صبر و امیدواری کمک کند. جامعه منتظر با تأسی به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌تواند به یک پایگاه علمی و فکری تبدیل شود و در مقابل بدعت‌ها و انحرافات ایستادگی کند. انتظار فرج و باور به ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف امید و انگیزه قوی برای حرکت در مسیر کمال و خودسازی ایجاد می‌کند. اعتقاد به مهدویت، فرد را به سمت خودسازی اخلاقی و دوری از ناهنجاری‌ها سوق می‌دهد. این باور، فرد را به تلاش برای کسب فضایل اخلاقی و دوری از رذایل ترغیب خواهد کرد. انتظار برای ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، صبر و استقامت در برابر مشکلات و سختی‌ها را افزایش می‌دهد که به فرد کمک می‌کند تا در مسیر خودسازی با جدیت و پشتکار بیشتری گام بردارد. در فرهنگ مهدوی، انتظار به معنای آمادگی برای ظهور و مبارزه با ظلم و فساد است. این باور، روحیه جهاد و مبارزه با نفس و عوامل بازدارنده در مسیر خودسازی را تقویت می‌کند. مقاله حاضر با روش تحقیق توصیفی و استناد به منابع کتابخانه‌ای، رابطه مهدی باوری و خودسازی را بررسی می‌کند. مهدی باوری، نیروی محرکه قوی برای خودسازی و حرکت به سوی کمال است. این باور با ایجاد انگیزه، امید، صبر و آگاهی، فرد را در مسیر رشد و تعالی یاری می‌کند.

واژگان کلیدی: خودشناسی، مهدی باوری، خودسازی، مبارزه با نفس.

۱. دانش‌پژوه گروه مطالعات اسلامی به زبان انگلیسی، از کشور پاکستان، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی العالمیه، قم، ایران.

۲. مربی گروه مطالعات اسلامی، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی العالمیه، قم، ایران.

براساس آیات قرآن، هدف از خلقت انسان، عبادت یا معرفت همراه با خضوع و تسلیم در برابر خالق یکتای بی‌همتاست. «و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون؛ خلق نکردیم جن و انسان را جز برای عبادت» (ذاریات: ۵۶). لازمه عبادت خداوند، شناخت و معرفت نسبت به صفات و افعال الهی است. در روایات متعدد، راه‌های مختلفی برای کسب معرفت و شناخت خداوند متعال توصیه شده است که یکی از آنها خودشناسی است. «من عرف نفسه فقد عرف ربه؛ هر کس نفسش را بشناسد خدا را شناخته است» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ص ۵۸۸). یکی از ثمرات خودشناسی، شناخت نقاط ضعف و آلودگی‌های آن است. انسان عارف به نفس همیشه در تلاش برای پاک کردن این آلودگی‌ها و زشتی‌هاست تا موانع قرب الهی را برطرف کند، پس خودسازی یا تهذیب نفس، جزو لاینفک خودشناسی است. منظور از خودسازی، مسلط شدن بر نفس اماره و کنترل غرایز و شهوات و هیجانات منفی است. امام خمینی رحمته الله علیه در مورد خودسازی و معنای آن می‌فرماید: «پس جهاد نفس که جهاد بزرگ است عبارت است از: غلبه کردن انسان بر قوای ظاهره خود و آنها را به فرمان خالق درآوردن و مملکت را از لوث وجود قوای شیطانی و جنود آن خالص کردن» (موسوی خمینی، ۱۳۸۰، ص ۶).

مسئله خودسازی همیشه دغدغه اصلی بشر کمال‌گرا و غایت‌اندیش بوده است. خودسازی یا تهذیب نفس باعث تقویت روح و به‌ثمر نشستن توصیه‌های اخلاقی و ایجاد جامعه سالم می‌شود. تمام تلاش‌های علمی و عملی بشر زمانی برای او مفید خواهد بود که سهمی در تهذیب نفس و ارتقای کنترل غرایز او ایفا کند. اهمیت خودسازی در جوامع امروزی که افراد از توجه به بعد روحانی و اصالت تقویت نفس غافل هستند بسیار بیشتر احساس می‌شود. سؤال اینجاست که مسیر خودسازی از چه راه‌هایی محقق می‌شود. مقاله حاضر با روش تحقیق توصیفی و استناد به منابع کتابخانه‌ای، رابطه مهدی‌باوری و خودسازی را بررسی می‌کند. منظور از مهدی‌باوری، اعتقاد به وجود منجی موعود در هیئت آخرین فرستاده از نسل پیامبر صلی الله علیه و آله است که در غیبت کبری به می‌برد. اعتقاد به وجود آخرین ذخیره الهی که در نهایت بحران‌ها و حوادث

ظهور خواهد کرد و یاران خود را از میان برگزیدگان و مجاهدان که بر نفس خود غالب شده‌اند، برمی‌گزیند انگیزه توجه به نفس و رفع موانع را بیش از پیش مهم و ضروری می‌کند. باور به امام مهدی عجل الله تعالی و فرجه الشریف و ظهور ایشان تأثیرات عمیقی بر فرآیند خودسازی فردی و اجتماعی دارد. این باور، نیروی محرکه قوی است و می‌تواند به خودسازی اخلاقی، افزایش انگیزه در مسیر رشد و تعالی و تقویت صبر و امیدواری کمک کند. جامعه منتظر با تاسی به امام زمان عجل الله تعالی و فرجه الشریف می‌تواند به پایگاه علمی و فکری تبدیل شود و در مقابل بدعت‌ها و انحرافات ایستادگی کند.

در مورد این موضوع، پژوهش‌های مختلفی انجام شده است که از نظر ساختاری یا مفهومی با تحقیق حاضر تفاوت‌های جدی دارد. مقاله کارکردهای فردی و اجتماعی باورداشت مهدویت نوشته سیده فاطمه موسوی و سکینه عبدالعزیز (۱۳۹۸) به آثار فردی مهدی باوری مانند صبر، یاد خدا، هویت بخشی دینی، احساس حضور امام در زندگی، شناخت مقام ولایت، حفظ ایمان و امیدواری اشاره کرده است. مقاله مهدی باوری در تکامل اخلاق فردی از نظرگاه رهبر معظم انقلاب نوشته مرضیه و معصومه قاسم فام (۱۴۰۰) مواردی مانند ایجاد و تقویت جهان بینی دینی و تقرب الی الله و ایجاد اعتقاد راسخ به امام و پیوند مستمر با آن حضرت را ذکر کرده است. تأثیر مهدی باوری بر خودسازی، اعتقاد به حضور فعال و پویای امام زمان عجل الله تعالی و فرجه الشریف در بین اجتماع و نظارت جدی بر افکار و اعمال و اقوال انسان زمینه توجه کامل به رفتارهای انسان در موقعیت‌های مختلف را فراهم می‌کند. یکی از آثار مهم باور به مهدویت آن است که فرد تلاش می‌کند در برابر آلودگی‌ها تسلیم نشود؛ زیرا انتظار فرج این انگیزه را ایجاد می‌کند که فرد منتظر آنچه در توان دارد به کار گیرد تا سطح اندیشه، آگاهی و آمادگی روحی، جسمی، مادی و معنوی خود را بالا ببرد تا در برقراری و گسترش قسط و عدل و یکتاپرستی در جهان سهیم باشد. فردی که ناصالح و فاسد باشد، نمی‌تواند با افراد فاسد مبارزه کند. منتظر واقعی باید خود را در تمام ابعاد فکری، اخلاقی و نفسانی آماده ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی و فرجه الشریف کند. با وجود آلودگی، سخن گفتن از انتظار و امید همراهی با آن حضرت بیهوده است؛ زیرا تنها عبد صالح می‌تواند منتظر عبد صالح پروردگار باشد. امیدواری و مبارزه با یأس و ناامیدی از دیگر کارکردهای فردی باور به

مهدویت است. باور به ظهور، آثار و نتایج فراوانی دارد، اما امیدواری و مبارزه با ناامیدی یکی از مهمترین دلایل تأکید و توصیه ائمه معصومین علیهم السلام بر بحث انتظار است. انتظار یعنی، امید و آرزو و بی‌تردید امید و آرزو در زندگی انسان است و خداوند همواره به بندگانش نوید می‌دهد که با وجود ارتکاب گناه مایوس نشوند. کسی که مهدویت را باور دارد هر لحظه امیدوار است و تابش انوار تابناک ولایت را در سراسر هستی می‌نگرد. این باور، زمینه‌گر از ناامیدی و تباهی را فراهم می‌کند.

۲. تأثیر مهدی‌باوری در خودسازی

۲-۱. تقویت ایمان به غیب

غیب در لغت به معنای چیزی است که از حواس ظاهری پنهان و پوشیده باشد. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۶۱۶) در اصطلاح، غیب چیزی است که شناخت آن با اسباب عادی و حسی ممکن نیست، بلکه نیازمند واسطه‌هایی مانند وحی یا الهام است (مغنیه، ۱۴۲۴، ۴۴/۱). ایمان به غیب در تعارض آشکار با دیدگاه مادی‌گرایان قرار دارد. آنها تنها چیزهایی را واقعی می‌دانند که از راه حواس و تجربه مستقیم قابل درک باشد. از نگاه ایشان، هر آنچه دیده یا لمس نشود، وجود ندارد. برتراند راسل، فیلسوف مادی‌گرای معاصر می‌گوید: «من هیچ دلیلی نمی‌بینم که چیزی را بپذیرم که نه می‌توانم ببینم، نه بشنوم و نه به‌گونه‌ای قابل اعتماد به من منتقل شده باشد» (راسل، ۱۹۲۷، ص ۷۸). در مقابل این دیدگاه، قرآن کریم ایمان به غیب را نخستین ویژگی مؤمنان و شرط اصلی بهره‌مندی از هدایت الهی معرفی می‌کند. «ذلک الكتاب لا ریب فیہ هدی للمتقین* الذین یؤمنون بالغیب...؛ این کتاب که هیچ شکی در آن نیست راهنمای پرهیزگاران است. آن کسانی که به جهان غیب ایمان آرند...» (بقره: ۲-۳)؛ یعنی این کتاب، راهنمای پرهیزگاری است که به غیب ایمان دارند. بنابراین، هدایت قرآنی مشروط به خروج از دایره صرف محسوسات و پذیرش واقعیت‌هایی است که با حس، قابل ادراک نیستند. مفسران شیعه از جمله علامه طباطبایی، ایمان به غیب را شامل اعتقاد به وجود امام غایب عجل الله تعالی فرجه الشریف دانسته‌اند

(طباطبایی، ۱۳۷۴، ۱/۷۴). به بیان دیگر، بدون ایمان به غیب، درک صحیح از مفاهیم قرآن و دستیابی به هدایت الهی ممکن نیست. به همین دلیل است که برخی از مفسران، پرهیزکاران اهل هدایت را کسانی دانسته‌اند که به حجت غایب نیز ایمان دارند (حیدری کاشانی، ۱۳۸۶، ص ۷۴). از منظر روایی نیز به این معنا تأکید شده است. امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه «یؤمنون بالغیب» فرمود: «الم تقونون شیعه علی و الغیب فهو الحجه الغائب؛ متقین، شیعیان علی علیه السلام و غیب، حجت غایب است» (شیخ صدوق، ۱۳۹۵، ۱۴/۲).

غیبت امام مهدی علیه السلام آزمونی بزرگ برای ایمان به غیب است. اعتقاد به وجود امام زنده‌ای که قرن هاست از دیدگان پنهان است، ولی همچنان ناظر اعمال و هدایت‌گر باطنی مؤمنان، نیازمند ایمانی استوار و باور قلبی به عالم غیب است. این غیبت، مؤمنان را به پذیرش واقعیت‌هایی فراتر از محسوسات وادار می‌کند و سبب تقویت ایمان آنها می‌شود. باور به اینکه امام مهدی علیه السلام با وجود غیبت، به صورت باطنی در هدایت مؤمنان نقش دارد ایمان به غیب را عینیت می‌بخشد. افزون بر این، وعده‌های الهی درباره ظهور آن حضرت و تحقق عدالت جهانی نیز از مصادیق روشن ایمان به غیب هستند. در این معنا، امام مهدی علیه السلام واسطه فیض الهی و حلقه اتصال میان عالم غیب و عالم شهادت و تجلی‌گاه کامل پیوند انسان با ماورای طبیعت است. مؤمنان با اعتقاد به وجود امام عصر علیه السلام در واقع به واقعیت زنده و پویای غیب ایمان می‌آورند؛ باوری که ایمان آنها را تقویت کرده و افق‌هایی فراتر از ماده و حس را پیشروی آنها می‌گشاید.

۲-۲. تقویت تقوا و پرهیزکاری

خودسازی و تزکیه نفس بدون رعایت واجبات الهی و ترک محرّمات ممکن نیست. عمل به واجبات، پایه اصلی دینداری و تقوا و نخستین گام در مسیر بندگی و خودسازی است. قرآن کریم به صراحت بر اهمیت عمل تأکید دارد و می‌فرماید: «و قل اعمل و افسیری الله عملکم و رسوله و المؤمنون؛ بگو عمل کنید که به زودی خداوند، پیامبر او و مؤمنان، عمل شما را خواهند دید» (توبه: ۱۰۵). در تفاسیر روایی آمده است که مقصود از مؤمنون در این آیه، ائمه معصومین علیهم السلام

هستند که ناظر اعمال امت هستند. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۳، ص ۱۱۵). این نگرش نشان می‌دهد که عمل انسان نه تنها در محضر خداوند، بلکه در منظر امامان معصوم نیز قرار دارد. چنین باوری، نوعی خودکنترلی دائم ایجاد می‌کند که نقش مهمی در تربیت اخلاقی و معنوی فرد دارد. امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در توقیعی شریف فرمود: «فإن ان حیط علم ابائکم و لا یعزب عن شیء من أخبارکم؛ به راستی ما از اخبار و احوال شما آگاهیم و هیچ چیز از اعمال شما بر ما پوشیده نیست» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۷۵/۵۳).

ایمان به این حضور ناظر، حتی در دوران غیبت تأثیر روانی و اخلاقی عمیقی بر رفتار مؤمنان دارد. وقتی انسان باور داشته باشد که ولی خدا، حجت زمان و امام معصوم، ناظر اعمال اوست، طبیعی است که در رفتار خود، مراقبت بیشتری به خرج خواهد داد. این باور، بازدارنده‌ای قوی در برابر گناه و محرکی مؤثر برای انجام واجبات و رفتار نیک است. امام صادق علیه السلام در حدیثی می‌فرماید: «من سره أن یکون من أصحاب القائم فلینتظر و لیعمل بالورع و محاسن الأخلاق وهو منتظر، فان مات وقام القائم بعده کان له من الأجر مثل أجر من أدرکه؛ هر کس دوست دارد از یاران و اصحاب حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد باید تقوا در خود ایجاد کند و خود را به صفات نیک و محاسن اخلاق مزین سازد و سپس در انتظار آن حضرت باشد. هر کس این آمادگی را به دست آورد و پیش از ظهور از دنیا برود به اجر و پاداش یاران آن حضرت نائل خواهد شد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۴۰/۲۵).

در این روایت، انتظار حقیقی با عمل، اخلاق و تقوا گره خورده است. منتظر واقعی، تنها کسی نیست که چشم به راه ظهور باشد، بلکه کسی است که در زندگی روزمره با پارسایی، صداقت، دوری از گناه و تلاش برای اصلاح خود و جامعه زندگی می‌کند. چنین کسی حتی اگر در زمان ظهور حضرت نباشد در ثواب یاران آن حضرت شریک خواهد بود. امام علی علیه السلام فرمود: «من أحبنا، فلیعمل بعملنا، ولیستعن بالورع؛ کسی که ما را دوست دارد باید همانند ما عمل کند و از پارسایی کمک بگیرد» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ۶۱۸/۱). این حدیث، تکلیف منتظران و محبان اهل بیت را روشن می‌کند. محبت حقیقی به اهل بیت علیهم السلام تنها در زبان و احساس خلاصه نمی‌شود، بلکه با

پیروی از سیره عملی آنها معنا پیدا می‌کند و این پیروی، بدون رعایت تقوا امکانپذیر نیست. بنابراین، عمل به واجبات نه تنها مقدمه‌ای برای رشد معنوی، بلکه شرط تحقق انتظار فعال و پویاست. منتظران حقیقی مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف باید در مسیر تربیت و تهذیب خود تلاش کنند، از دنیاطلبی و تجمل‌گرایی فاصله بگیرند و زندگی خود را براساس اطاعت خدا و ولی او سامان دهند. چنین انسان‌هایی نه تنها آماده ظهور هستند، بلکه خود زمینه‌ساز آن خواهند بود (مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۶/۲۳).

۲-۳. نجات از مرگ جاهلی

در منابع اسلامی، شناخت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف یکی از مهمترین ارکان دینداری و نجات انسان از انحراف است. در روایات متعددی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام تأکید شده است که عدم آگاهی نسبت به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف انسان را به سرنوشت مردمان جاهلیت و کفر دچار می‌کند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «هر کس بمیرد و امام زمان خود را نشناسد به مرگ جاهلی مرده است» (شیخ صدوق، ۱۳۹۵، ۸۱/۳). این حدیث بیانگر آن است که مرگ بدون شناخت امام عجل الله تعالی فرجه الشریف نه مرگی ساده، بلکه نوعی بازگشت به دوران جهل، شرک و نفاق است. همان حالتی که عرب جاهلی فاقد هرگونه شناخت صحیح از خدا، پیامبر و دین داشت. امام صادق علیه السلام در تبیین مفهوم مرگ جاهلی می‌فرماید: «جاهلیت، کفر و نفاق و ضلالت است» (کلینی، ۱۴۰۷، ۳۷۷/۱). براین اساس، انسان اگر در دوران زندگی خود به شناخت و معرفت نسبت به حجت الهی زمان خویش نرسد از مسیر هدایت جدا شده و در خطر سقوط در وادی کفر و گمراهی قرار می‌گیرد. این شناخت تنها دانستن نام و نسب امام نیست، بلکه نوعی معرفت قلبی و التزام عملی به ولایت اوست.

امام علی علیه السلام اهمیت این معرفت را چنین بیان می‌کند: «ارزش هر انسانی به مقدار معرفتی است که دارد». (شیرازی، ۱۳۸۴، ۷۵۰/۱) معرفت امام نه تنها امری اعتقادی، بلکه سنجه‌ای برای ارزش وجودی انسان است. در دعاهای مأثور از اهل بیت علیهم السلام نیز شناخت امام عجل الله تعالی فرجه الشریف یکی از پایه‌های ایمان صحیح مطرح شده است. در دعای معروفی از دوران غیبت که در منابع حدیثی

نقل شده، آمده است: «خداوندا، خود را به من بشناسان که اگر خودت را به من نشناسانی، پیامبرت را نخواهم شناخت. خداوندا، رسولت را به من بشناسان که اگر رسول خود را به من نشناسانی حجت را نخواهم شناخت. خداوندا، حجت خودت را به من بشناسان که اگر حجت را به من نشناسانی از دین خود گمراه خواهم شد» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۱۱۶). در این فراز نورانی روشن می‌شود که بدون معرفت به امام عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ انسان حتی از شناخت دین الهی نیز عاجز خواهد بود؛ زیرا امام واسطه شناخت خدا و پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و حلقه اتصال میان انسان و حقیقت دین است.

شناخت امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ در دوران غیبت به معنای باور به وجود زنده، عالم، حاضر و ناظر او و آمادگی برای تبعیت از اوست. این شناخت، زمینه‌ساز پذیرش رهبری الهی، حرکت در مسیر عدالت خواهی، مبارزه با ظلم و امید به آینده‌ای روشن است. معرفت امام عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ به منزله چراغ هدایت در ظلمت جهل و فتنه‌های آخرالزمان است؛ زیرا شناخت امام عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ زمینه‌ساز ایمان عملی و تعهد درونی است.

۳. اعتقاد به مهدویت و کنترل ناهنجاری‌های خودسازی

وجود ناهنجاری‌های خودسازی، آسیب‌هایی برای جامعه در پی دارد و یکی از عوامل مهم ایجاد ناامنی است؛ یعنی اگر در جامعه‌ای هنجارها نادیده گرفته شود رفتارهای فردی و اجتماعی نیز دچار آسیب خواهد شد. عدم پایبندی به هنجارهای اجتماعی موجب پیدایش آسیب‌های اجتماعی می‌شود. ملاک‌ها و معیارهای مختلفی وجود دارد که می‌توان تشخیص داد چه امری جزو امور ناهنجار و از انحرافات اجتماعی است. با این ملاک و معیارها می‌توان تشخیص داد که رفتاری در سازمان، نهاد و یا جامعه‌ای عادی، مقبول و نرمال است یا غیرعادی، غیرنرمال و نابهنجار. دین یکی از عمده‌ترین این ملاک‌هاست. (فولادی، ۱۳۸۹) دین اسلام با پشتوانه باوری و با برخورداری از ارزش‌های الهی، هنجارهایی را شکل می‌دهد که براساس آن، رفتارهای فردی و اجتماعی خاصی را از مردم طلب می‌کند و ملاک‌ها و معیارهایی را برای تشخیص رفتارهای نابهنجار از نابهنجار به دست می‌دهد که مردم باید خود را ملزم به رعایت آنها بدانند. بنابراین،

دین با ارائه باورها و ارزش‌ها نقش بی‌بدیلی در کنترل ناهنجاری‌های فردی دارد و به جامعه در کنترل ناهنجاری‌ها کمک می‌کند.

مهذویت، یکی از باورهای دینی است و ارزش‌هایی را به وجود می‌آورد که علاوه بر تقویت هنجارهای دینی، انگیزه لازم را در مردم ایجاد می‌کند تا خود را به آنها پایبند بدانند. مهمترین راهکارهای اعتقاد به مهذویت در کنترل ناهنجاری‌های خودسازی عبارتند از:

۳-۱. انتظار و تقویت ایمان دینی در خودسازی

استحکام ایمان در منتظران یکی از آثار انتظار است؛ زیرا باور به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و در انتظار ظهور وی به سر بردن هرگز بدون ایمان واقعی امکان‌پذیر نخواهد بود. خدای متعال کسانی که ایمان کافی دارند و سعی می‌کنند خود را به انجام عمل صالح ملزم بدانند و عده داده تا جانشین وی در زمین باشند. براساس روایات، این آیه بر ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تطبیق داده شده است؛ یعنی منتظران از نظر باور، باید درجه بالایی از ایمان داشته باشند و از نظر رفتار نیز در انجام عمل صالح تلاش و به آن اقدام کنند. شاید حکمت آن به دلیل نقشی است که منتظران در فرایند تحقق ظهور دارند؛ زیرا تحقق حکومت جهانی و تشکیل آن هرگز بدون ایمان مستحکم که هرگونه ضعف و زبونی و ناتوانی را دور کند و بدون اعمال صالحی که راه را برای اصلاح جهان بگشاید امکان‌پذیر نخواهد بود. آنها که در انتظار چنین برنامه‌ای هستند باید هم سطح بینش، باور و ایمان خود را بالا ببرند و هم در کسب عمل صالح و در اصلاح اعمال خود تلاش کنند. تنها این افراد می‌توانند در فرایند ظهور نقش داشته باشند و نوید شرکت در حکومت جهانی امام عجل الله تعالی فرجه الشریف را به خود بدهند نه آنها که مبتلا به ناهنجاری‌های مختلف هستند و بر اثر ضعف ایمان به انواع ناهنجاری‌ها دست می‌زنند و بر مفاصل محیط و جامعه خود می‌افزایند. (مجلسی،

۱۴۳۷، ص ۱۴۰)

۲-۳. انتظار و تقویت ارزش‌های اخلاقی در خودسازی

منتظرانی که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را احیاکننده ارزش‌های اسلامی در جهان می‌دانند، سعی می‌کنند خود را با معیارهای مورد پذیرش دین تطبیق دهند و درصدد پیاده کردن آموزه‌های دینی باشند و به توصیه و راهنمایی دین برای خودسازی و رفع موانع تهذیب اقدام کنند. اعتقاد به امامت و باور به ظهور می‌تواند انگیزه آنها را در خودسازی افزایش دهد. بنابراین، براساس تعالیم مهدوی، منتظران همواره خود را ملزم می‌دانند در مسیر خودسازی اخلاقی قدم بردارند و در مسیر خواست امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف حرکت کنند. با توجه به این مطلب در روایات بسیاری به اهمیت نقش انتظار اشاره شده است به طوری که رسول خدا صلی الله علیه و آله انتظار فرج را بالاترین اعمال امت برشمرده است. از این رو، اعتقاد به امامت و باور به ظهور می‌تواند انگیزه آنها را در خودسازی افزایش دهد. این روند، منتظران را با افراد معمولی متمایز و آنها را به انسان‌هایی الهی و نیروهایی زنده، لایق، کاردان و با تقوایی مبدل می‌کند که همواره آمادگی خود را برای همراهی با امام عجل الله تعالی فرجه الشریف حفظ می‌کنند. انتظار یک مصلح جهانی به معنای آماده باش کامل فکری، اخلاقی، مادی و معنوی برای اصلاح همه جهان است. انتظار، باور به مهدویت و انتظار ارزش‌های اخلاقی را تقویت می‌کند و موجب ترک امور ناهنجار می‌شود. (مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، ۱۳۸۴)

۳-۳. انتظار و تقویت ورع و تقوا در خودسازی

از آنجا که منتظران خود را منسوب به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌دانند به این نتیجه می‌رسند که در پیروی از آن حضرت پیش قدم باشند و الگوی رفتاری، اخلاقی و معنوی خود را امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار دهند. از آثار این الگوگرفتن این است که آنها در سبک زندگی و در رفتار فردی و اجتماعی براساس خواست امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف حرکت کرده و مسیر زندگی خود را براساس آن تنظیم کنند. از طرفی، چون خواست امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف براساس خواست خدای متعالی است و بر محور آن می‌چرخد و غیر از آن نیست سبک زندگی منتظرانه نیز متأثر از اوامر و نواهی الهی و بر محور رضایت‌مندی خدای متعالی خواهد بود و بر مدار اوامر و نواهی الهی خواهد چرخید. مداومت آنها بر این امر موجب می‌شود تا ورع و پرهیزکاری در سبک زندگی آنها متجلی شود. در روایاتی

که اوصاف منتظران و یاران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را یادآوری کرده‌اند به این نکته نیز اشاره شده است. امام صادق علیه السلام از اوصاف یاران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را پرهیزگاری و تقوای الهی می‌داند و خلق نیکو را سفارش کرده است. «در این راستا از سوی ائمه علیهم السلام وظیفه مردم در زمان غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در سبک زندگی، حفظ تقوا و دین‌داری معرفی شده است. یکی از اصحاب می‌گوید: «خدمت امام صادق علیه السلام نشسته بودیم. آن حضرت به ما فرمود: برای صاحب الامر، غیبتی است، هر کس باید از خدا پروا کند و تقوا پیشه نماید و به دین خود بچسبد و آن را حفظ کند». برخورداری جامعه منتظر از این ویژگی موجب می‌شود تا مردم به کارهای بهنجار تشویق شوند و به راحتی به امور ناهنجار تن ندهند و در مقابل آنها مقاومت بیشتری از خود نشان خواهند داد (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۲۴/۵۲).

۳-۴. انتظار، تعهد و مسئولیت در خودسازی

تعهد و مسئولیت‌شناسی یکی دیگر از ویژگی‌های اخلاقی منتظران است. براساس این ویژگی، منتظران راستین وظیفه دارند که علاوه بر اصلاح خود نسبت به دیگران نیز احساس مسئولیت کنند و در اصلاح دیگران نیز تلاش کنند؛ زیرا برنامه عظیم و سنگین ظهور و حکومت جهانی که انتظارش را می‌کشند تنها برنامه‌ای فردی نیست، بلکه برنامه‌ای است که کار باید به صورت دسته جمعی و همگانی باشد. کوشش‌ها و تلاش‌ها باید هماهنگ شود و عمق و وسعت این هماهنگی باید به عظمت همان برنامه انقلاب جهانی باشد که انتظار آن را دارند و سبک زندگی مناسب با آن تنظیم و مدیریت شود. آیت الله مکارم شیرازی می‌فرماید: «در یک میدان وسیع مبارزه دسته جمعی هیچ فردی نمی‌تواند از حال دیگران غافل بماند، بلکه موظف است هر نقطه ضعیفی را در هر کجا ببیند، اصلاح کند و هر موضع آسیب‌پذیری را ترمیم کند و هر قسمت ضعیف و ناتوانی را تقویت کند؛ زیرا بدون شرکت فعالانه و هماهنگ تمام مبارزین، پیاده کردن چنان برنامه‌ای امکان‌پذیر نیست. بنابراین، منتظران واقعی علاوه بر اینکه در اصلاح خود می‌کوشند وظیفه خود می‌دانند که دیگران را نیز اصلاح کنند» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۸، ص ۱۰۰).

اهمیت مسئولیت‌شناسی هر یک از منتظران در حدی است که در روایات نیز بدان توجه شده است. در روایت امام سجاد علیه السلام به این نکته اشاره شده و یکی از ویژگی‌های منتظران را تعهد و مسئولیت‌شناسی نسبت به دیگران معرفی کرده است. آن حضرت در این باره به ابو خالد فرمود: «ای ابا خالد، مردم زمان غیبت مهدی عجل الله تعالی فرجه الیه که معتقد به امامت او هستند و در انتظار ظهور او به سر می‌برند با فضیلت‌ترین مردم همه زمان‌ها هستند. آنها حقیقتاً افراد با اخلاص و شیعیان صادق ما می‌باشند. آنان به صورت سری و علنی مردم را به دین الهی دعوت می‌کنند» (بحرانی، ۱۳۸۳، ۳۱۷/۴). براساس این روایت، تعهد و مسئولیت‌شناسی منتظران موجب می‌شود تا دیگران را نیز به آداب دینی دعوت کنند تا همه مردم به دین الهی گردن نهند و از آنها افراد نیک و صالحی پرورش یابد. در روایت پیامبر صلی الله علیه و آله نیز به این ویژگی اشاره شده است. آن حضرت در این باره می‌فرماید: «آنان در اطاعت از امامشان کوشایند. مثل آنها در زمین مثل مشک است که بوی خوشش پراکنده می‌شود و هرگز متغیر نمی‌گردد و مثل آنها در آسمان مثل ماه است که نورش هرگز خاموش نمی‌شود» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۰۹/۵۲). پراکندن بوی خوش از سوی منتظران کنایه از تأثیرگذاری آنها در جامعه است و آن نیز حاکی از تعهد و مسئولیت‌شناسی آنهاست، به طوری که همانند مشعل‌های هدایت می‌درخشند و از آسیب‌ها و معضلاتی که ممکن است متوجه جامعه شود، جلوگیری می‌کنند. براساس این ویژگی، منتظران تلاش می‌کنند با ایجاد زمینه‌های لازم، بستر را برای خودسازی دیگران فراهم کنند. این ویژگی موجب می‌شود جامعه منتظر به انجام کارهای خوب و باارزش تشویق شود و از تن دادن به امور ناهنجار پرهیز کند.

۳-۵. انتظار و تحکیم امید در خودسازی

امید در زبان فارسی به معنی آرزو و چشم‌داشت و در عربی معادل واژه رجاء به معنای ضد یأس و ناامیدی است. امید، حالتی روحی و روانی است که افراد و جامعه را به کار و فعالیت وامی‌دارد؛ زیرا عامل مؤثری برای تلاش و فعالیت است. از این رو، یکی از فضایل اخلاقی است. در مقابل آن یأس و ناامیدی است که از رذایل اخلاقی برشمرده می‌شود. امید، اساس همه تلاش‌های مفید و

پرثمر انسانی است که موجبات اصلاح و سعادت جامعه را فراهم می‌کند. یأس، ناامیدی و قطع امید، یکی از آفات اخلاقی است که آثار فردی خطرناک و آثار اجتماعی فلج‌کننده‌ای به دنبال دارد. جامعه‌ای که دچار چنین حالتی شود نشاط و بالندگی و حیات واقعی خود را از می‌دهد. همین‌که انسان به آینده‌ای روشن امید داشته باشد باعث نشاط وی می‌شود و در او انگیزه کار و تلاش ایجاد شده او را به فعالیت‌های صحیح زندگی وادار می‌کند. (فرانکل، ۱۳۹۴، ص ۱۲۴).

اعتقاد به مهدویت و انتظار، روح امید را در انسان زنده کرده و خط مشی زندگی را برای او مشخص می‌کند و در زندگی فردی و اجتماعی کارکرد فراوان دارد. آثار و کارکردهای اعتقاد به مهدویت و انتظار را می‌توان در دو بعد اعتقادی و رفتاری بررسی کرد. در بعد اعتقادی، به تحکیم و تقویت پایه‌های معرفتی و اعتقادی افراد کمک می‌کند و در بعد رفتاری موجب خودسازی و تقویت روح امید می‌شود. با توجه به این مطلب، در روایاتی که به فضیلت انتظار اشاره دارند آن را با لفظ فرج همراه و قرین کرده‌اند. این همراهی بیانگر آن است که در انتظار، امید به فردای بهتر نهفته است و همین امید و چشم به راه بودن به فرج و گشایش، نگاه جامعه و سمت و سوی آن را به تحول و دگرگونی مثبتی که مایه فرج و گشایش است، سوق می‌دهد. در نتیجه ایده انتظار فرج، سبب ایجاد آمادگی جامعه در زوایا و حوزه‌های مختلف اعتقادی، فکری، اخلاقی، تربیتی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی است و موجب می‌شود تا آرمان‌گرایی، نشاط، پویایی و وظیفه‌شناسی و روح امید در افراد زنده شود و جامعه را در این زمینه به کوشش و تلاش مضاعف وادارد. آیاتی که بدان‌ها در روایات استناد شده است، نشان می‌دهد که مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف

مظهر نویدی است که به اهل ایمان و عمل صالح داده شده و مظهر پیروزی نهایی اهل ایمان است. از مجموع آیات و روایات استنباط می‌شود که قیام مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف آخرین حلقه از مجموع حلقات مبارزات حق و باطل است که از آغاز جهان برپا بوده است. مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف تحقق بخش ایده آل همه انبیا و اولیا و مردان مبارز راه حق است. (مطهری، ۱۳۸۰، ۶۸/۱) شهید مطهری رحمته الله علیه درباره نقش انتظار در زنده کردن روح امید می‌گوید: «انتظار فرج از یک اصل کلی اسلامی و قرآنی دیگر استنتاج می‌شود و آن اصل حرمت یأس از روح الله است. امید و آرزوی

تحقق این نوید کلی جهانی انسانی در زبان روایات اسلامی انتظار فرج خوانده شده است» (مطهری ۱۳۸۰، ص ۲۰۳). بنابراین، باور به مهدویت و انتظار می‌تواند با ارائه الگوی سبک زندگی امیدوارانه، نشاط و پویایی و امید به آینده را برای افراد رقم بزند و تنبلی و سستی را از زندگی آنها بزداید و موجب شود تا هنجارهای مثبت در زندگی حاکم شود و از ارتکاب ناهنجاری بپرهیزد.

۴. نتیجه‌گیری

باور به مهدویت و اعتقاد به حضور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نقش عمیق و بنیادینی در فرایند خودسازی انسان مؤمن ایفا می‌کند. مهدی‌باوری نه فقط عقیده‌ای صرف یا امید به آینده‌ای روشن، بلکه نیرویی محرک و سازنده برای رشد اخلاقی، تربیتی و معنوی فرد است. در پرتو این اعتقاد، انسان خود را در محضر ناظر و زنده‌ای می‌بیند که از اعمال، نیات و حالات درونی او آگاه است. همین باور، انگیزه‌ای قدرتمند برای التزام به عمل صالح، دوری از گناه و پایبندی به تقوا ایجاد می‌کند. ایمان به امام غایب، مصداق روشن ایمان به غیب است. ایمانی که در نخستین آیات قرآن، شرط اصلی هدایت‌پذیری معرفی شده است. شناخت و معرفت نسبت به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف شرط نجات از مرگ جاهلی و معیاری برای حق‌گرایی و ثبات ایمانی است. این معرفت، صرف دانستن نام و نسب امام نیست، بلکه معرفتی عمیق، قلبی و همراه با التزام عملی است که راه را برای تبعیت و بندگی واقعی می‌گشاید. مهدی‌باوری در ساحت فردی موجب رشد معنوی، تهذیب نفس، تقویت انگیزه‌های ایمانی و تعهد دینی می‌شود. فرد منتظر، انسانی پویا، مسئول، اخلاق‌مدار و اهل عمل است. کسی است که با خودسازی مستمر، خود را برای یاری امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و تحقق آرمان‌های الهی آماده می‌کند. می‌توان گفت که انتظار ظهور نه حالتی منفعلانه، بلکه فرایندی فعال و تربیتی در راستای ساختن انسان مهدوی است.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۹۶). مترجم: انصاریان، حسین. تهران: مؤسسه چاپ و نشر چهارگل.
۱. آمدی، تمیمی (۱۴۱۰). غرر الحکم و درر الکلم. قم: دارالکتاب الاسلامی.
  ۲. بحرانی، هاشم (۱۳۸۳). مدینه المعاجز. قم: انتشارات دارالحجّه.

۳. جمعی از نویسندگان (۱۳۹۳). نگین آفرینش. قم: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه.
۴. حیدری کاشانی، محمدباقر (۱۳۸۶). سلوک مهدوی. تهران: انتشارات سبط النبی.
۵. راسل، برتراند (۱۹۲۷). چرا مسیحی نیستم. مترجم: دستغیب، عبدالعی. تهران: انتشارات فرهنگ.
۶. ری شهری، محمد (۱۳۹۳). دانش نامه امام مهدی بر پایه قرآن و حدیث و تاریخ. قم: مؤسسه علمی-فرهنگی دار الحدیث.
۷. سلیمیان، خدامراد (۱۳۸۶). درس نامه مهدویت. قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه.
۸. شیخ صدوق (۱۳۹۵). کمال الدین و تمام النعمه. تهران: انتشارات جمکران.
۹. طباطبایی، محمد (۱۳۷۴). ترجمه تفسیر المیزان. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه.
۱۰. فرانکل، ویکتور (۱۳۹۴). انسان در جست و جوی معنا. مترجم: لاهوتی، امیر. تهران: انتشارات جامی.
۱۱. فولادی، محمد (۱۳۸۹). علل و عوامل پیدایش آسیب های اجتماعی و راه های پیشگیری از آن. نشریه معرفت، شماره ۹۱، ۳۵-۴۶.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). الکافی. تهران: دار الکتب الاسلامیه.
۱۳. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحار الانوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۱۴. مطهری، مرتضی (۱۳۷۳). گفتاری های معنوی. قم: انتشارات صدرا.
۱۵. مطهری، مرتضی (۱۳۸۰). قیام و انقلاب مهدی. قم: انتشارات صدرا.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۴). نهج البلاغه با تفسیر فارسی روان. قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب ع.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۸). حکومت جهانی مهدی عجل الله تعالی فرجه. قم: نسل جوان.
۱۸. نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷). الغیبه. تهران: نشر صدوق.

دعای عهد، احیای فرهنگ انتظار در عصر انقلاب اسلامی

بتول سادات حسینی^۱، طاهره ماهرزاده^۲

چکیده

انقلاب اسلامی ایران، نقطه عطفی در تاریخ معاصر است که نه تنها تحولی عمیق در ساختار سیاسی و اجتماعی کشور ایجاد کرد، بلکه بیداری اسلامی را در سطح جهانی رقم زد و الهام بخش ملت های بسیاری برای مقابله با ظلم و استکبار جهانی شد. در منظومه تربیتی اسلام، ادعیه مأثور از معصومان عَلَيْهِمُ السَّلَام جایگاه ویژه ای در تبیین آرمان های انسانی و الهی داشته اند. در این میان، دعای عهد با تأکید بر مفاهیمی مانند تجدید بیعت با امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام، نصرت و یاری، امید به آینده، مبارزه با ظلم، عدالت خواهی، انسجام اسلامی، روحیه ایثار و شهادت طلبی و التزام به ولایت، نقش مؤثری در احیای فرهنگ انتظار و تعمیق گفتمان مهدویت ایفا می کند. نوشتار حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و بر پایه منابع کتابخانه ای، نقش مؤلفه های محوری دعای عهد در شکل گیری و تداوم انقلاب اسلامی و ارتباط آن با مقوله ظهور را بررسی می کند. یافته های پژوهش نشان می دهد که این مؤلفه ها می توانند بسترساز تحقق وعده های الهی و زمینه ساز شکل گیری جامعه ای آرمانی بر مبنای عدل جهانی باشند.

واژگان کلیدی: فرهنگ انتظار، مؤلفه های ظهور، دعای عهد، انتظار

موعود، انقلاب اسلامی.

---

۱. کارشناس علوم قرآن و حدیث، از کشور افغانستان، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

Email: hbatoolsadat@gmail.com

ORCID: ۰۰۰۹-۰۰۰۱-۳۸۳۷-۸۶۴۵

۲. استادیار گروه قرآن و حدیث، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

Email: mahrozadeh@miu.ac.ir

ORCID: ۰۰۰۰-۰۰۰۲-۲۱۴۰-۰۸۸۵

انتظار فرج، آموزه‌ای محوری و عنصر بنیادین در منظومه ایمان اسلامی است که نقش اساسی در ابعاد فردی و اجتماعی زندگی مسلمانان ایفا می‌کند. دعای عهد یکی از ادعیه‌های پرمحتوا و معنادار در فرهنگ اسلامی است که به‌ویژه در ارتباط با انتظار ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و تحقق عدالت جهانی مورد توجه قرار گرفته است. باور به ظهور منجی موعود از دیرباز در ادیان و فرهنگ‌های گوناگون، آرمانی والا و امیدی برای رهایی بشریت از ظلم و ستم بوده و جایگاهی برجسته در ادبیات دینی داشته است. دعای عهد نه تنها به جنبه‌های معنوی و روحانی انسان توجه دارد، بلکه با تحولات اجتماعی و سیاسی نیز پیوندی عمیق برقرار می‌کند. در همین راستا، انقلاب اسلامی ایران که نقطه عطفی در تاریخ معاصر است با آرمان‌های الهی و عدالت خواهانه خود، گام مؤثری در راستای تحقق وعده‌های الهی و زمینه‌سازی برای ظهور منجی عالم بشریت برداشته و حرکتی الهام‌بخش برای برپایی حکومت عدل جهانی است و جایگاه ممتازی دارد. دعای مشهور به این دعا که از امام صادق علیه السلام نقل شده در منابع معتبر شیعه از جمله در بحارالانوار علامه مجلسی آمده است. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۹۵/۵۳) علمای بزرگی مانند سید بن طاووس و کفعمی نیز این دعا را نقل کرده‌اند که نشان‌دهنده اعتماد آنها به صحت سند و اعتبار محتوای آن است. در این دعا، ویژگی‌هایی برای منتظران حقیقی ذکر شده است که هر یک پیام‌آور مسئولیت‌پذیری، تعهد اخلاقی و آمادگی برای تحقق دولت مهدوی است.

براساس روایت، هر کس این دعا را چهل صبح پیایی قرائت کند از یاران حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در هنگام ظهور خواهد بود و اگر پیش از ظهور از دنیا برود خداوند او را برای یاری امام از قبر برمی‌انگیزاند. (کفعمی، ۱۴۰۵، ص ۵۵۰) نوشتار حاضر با بررسی پیشینه و مفاهیم دعای عهد، مؤلفه‌های محوری برگرفته از این دعا را تبیین می‌کند که نقش بسزایی در تقویت روحیه انقلابی، پایداری و امید در میان مردم در جریان انقلاب اسلامی ایران داشته‌اند. این مؤلفه‌ها در مجموع، بستر معنوی، اجتماعی و فرهنگی لازم برای شکل‌گیری جامعه منتظر را فراهم می‌کنند. جامعه‌ای که این ویژگی‌ها را داشته باشد آمادگی لازم برای پذیرش و یاری

حکومت مهدوی را خواهد داشت. توجه به این مؤلفه‌ها نه تنها جامعه اسلامی را به ظهور نزدیک‌تر می‌کند، بلکه زمینه‌ساز تحقق جامعه‌ای مبتنی بر عدالت، معنویت و سعادت خواهد بود.

۲. پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، مقالات و پژوهش‌های متعددی در زمینه ارتباط انقلاب اسلامی ایران با ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف منتشر شده‌اند که هر یک از منظر خاصی به این موضوع پرداخته‌اند. مصباح یزدی (۱۳۸۶) در مقاله نقش انقلاب اسلامی در ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به صورت مبسوط به این مسئله پرداخته که انقلاب اسلامی، بستری لازم برای ظهور حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف را از نظر سیاسی، اجتماعی و فرهنگی فراهم کرده است. جدید بناب (۱۴۰۱) در مقاله نقش انتظار و نیروسازی در استمرار انقلاب، تأثیر آموزه انتظار در ایجاد انگیزه، پایداری و استقامت در حرکت‌های انقلابی را بررسی کرده و با تمرکز بر انقلاب اسلامی ایران معتقد است که این انقلاب، روحیه انتظار را در میان مسلمانان تقویت کرده و زمینه مناسبی برای ظهور فراهم کرده است. ذوعلم (۱۳۸۸) در کتاب انقلاب و ارزش‌ها، تحولات ارزشی جامعه ایران در پرتو انقلاب اسلامی را تبیین و آثار این انقلاب را در ابعاد دینی، فرهنگی و اجتماعی بررسی کرده است. آل نبی (۱۳۹۶) در مقاله انقلاب اسلامی، آغاز ظهور یا زمینه‌ساز ظهور با تحلیل عوامل اجتماعی، سیاسی و دینی مؤثر در انقلاب اسلامی، استدلال می‌کند که این انقلاب می‌تواند یکی از نشانه‌ها یا مقدمات ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تلقی شود. وی انقلاب اسلامی را نمادی از تحقق نسبی آرمان‌های مهدوی دانسته و پیوند مفهومی میان انقلاب اسلامی و مقوله ظهور را بررسی کرده است.

این آثار علمی هر یک از زاویه خاصی به نقش انقلاب اسلامی در زمینه‌سازی برای ظهور پرداخته‌اند و بر ویژگی‌های منحصربه‌فرد این انقلاب در مقایسه با سایر حرکت‌های اسلامی تأکید دارند. آنچه در آثار یادشده کمتر به آن توجه شده، نقش ادعیه مأثوره به‌ویژه دعای عهد در شکل‌گیری و تداوم این حرکت تاریخی است. نوآوری پژوهش حاضر در آن است که با تمرکز بر مؤلفه‌های موجود در دعای عهد نشان می‌دهد که چگونه این مؤلفه‌ها نه تنها در پیروزی انقلاب

اسلامی ایران تأثیرگذار بوده‌اند، بلکه در فرآیند زمینه‌سازی ظهور حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز نقش تعیین‌کننده‌ای دارند.

۳. مفهوم‌شناسی

۳-۱. انقلاب

انقلاب در لغت به معنای دگرگونی، زیر و رو شدن، واژگونی و تحول است. (دهخدا، ۱۳۵۹، ۱/۱۰۰۳) در اصطلاح علوم اجتماعی و سیاسی، انقلاب به دگرگونی عمیق و بنیادین در ساختارها، ارزش‌ها و نظام‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی یک جامعه اطلاق می‌شود که با نوعی از ناآرامی و تقابل با نظم موجود همراه است. رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز در تعریف انقلاب، آن را تحولی همه‌جانبه و اساسی در بنیادهای جامعه دانسته که با اراده ملت و در تقابل با نظام‌های سلطه‌گر تحقق می‌یابد (خامنه‌ای، ۱۳۸۹).

۳-۲. انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی، انقلابی ایدئولوژیک و مردمی است که بر پایه آموزه‌های اسلامی و با هدف برپایی حکومت عدل الهی و زمینه‌سازی برای ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف شکل گرفته است. (مصباح یزدی، ۱۳۸۶) انقلاب اسلامی ایران که در سال ۱۳۵۷ شمسی (۱۹۷۹ میلادی) به وقوع پیوست یکی از بارزترین نمونه‌های انقلاب‌های دینی در دوران معاصر است. این انقلاب به رهبری امام خمینی رحمته الله علیه و در پی نارضایتی‌های گسترده مردم از رژیم پهلوی، به‌ویژه در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی که با فساد، وابستگی و استبداد شناخته می‌شد، شکل گرفت. امام خمینی رحمته الله علیه فقیهی انقلابی و مرجعی مذهبی بود که با بهره‌گیری از ظرفیت‌های دینی و مردمی توانست توده‌های مردم را حول محور آموزه‌های اسلامی و عدالت خواهانه بسیج کند. وی با صدور بیانیه‌ها، ایراد سخنرانی‌های روشن‌گرانه و ارتباط مستمر با دیگر شخصیت‌های مذهبی و سیاسی، آرمان‌های انقلاب را تبیین و ترویج کرد. این حرکت انقلابی با تظاهرات گسترده مردمی، اعتصابات سراسری و مقاومت مدنی، سرانجام به فروپاشی نظام سلطنتی پهلوی

انجامید و در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷ امام خمینی رحمته الله علیه پس از سال‌ها تبعید به میهن بازگشت. در ادامه با تأسیس نظام جمهوری اسلامی و تصویب قانون اساسی جدید، حکومتی مبتنی بر اصول اسلامی و محوریت ولایت فقیه بنیان نهاده شد که هدف نهایی آن، زمینه‌سازی برای تحقق حکومت جهانی عدل مهدوی معرفی شد.

۳-۳. دعای عهد

در ادعیه و زیارات مأثور از اهل بیت علیهم السلام، از امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف با شیوه‌های گوناگون یاد شده است. از جمله توصیف ویژگی‌های آن حضرت، دعا برای تعجیل فرج، اظهار شوق دیدار و بیان نیاز و استغاثه به پیشگاه ایشان است. دعای عهد یکی از مهمترین این ادعیه است که پیوند معنوی شیعیان را با امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف تقویت می‌کند. دعای مشهور به دعای عهد از امام صادق علیه السلام روایت شده و علامه مجلسی رحمته الله علیه آن را در سه موضع از بحار الانوار از منابع مختلف نقل کرده است، هرچند اختلافات اندکی در برخی عبارات آن دیده می‌شود، اما کلیت دعا در همه نسخه‌ها یکسان است. مجلسی این دعا را نخست در باب رجعت (مجلسی، ۱۴۰۴، ۹۵/۵۳) و به نقل از مصباح الزائر و جناح المسافر تألیف سید بن طاوس رحمته الله علیه نقل می‌کند (آقابزرگ تهرانی، ۱۴۰۸، ۱۰۷/۲۱). در این اثر، سید بن طاوس از امام صادق علیه السلام دعایی را نقل می‌کند که بنابر فرموده آن حضرت هر کس دعای عهد را چهل صبح قرائت کند در شمار یاران حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف هنگام ظهور قرار خواهد گرفت و اگر پیش از آن از دنیا برود خداوند او را برای یاری امام از قبر برخواند انگیزت، درحالی که آماده خدمت به آن حضرت است (کفعمی، ۱۴۰۵، ص ۵۵۰).

این دعا در کتاب مصباح تألیف کفعمی از دیگر منابع معتبر ادعیه با همین انتساب به امام صادق علیه السلام آمده است. شیخ عباس قمی نیز در مفاتیح الجنان، این دعا را از امام صادق علیه السلام نقل کرده است. (قمی، ۱۳۵۹، ۶۴۵/۱) نقل دعای عهد از سوی عالمان بزرگی مانند علامه مجلسی، سید بن طاوس، کفعمی و شیخ عباس قمی نشان از وثاقت محتوایی و مقبولیت سندی آن در میان علمای شیعه دارد. افزون بر این، مفاهیم و مضامین بلند این دعا که به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

اختصاص دارد در سایر ادعیه معتبر نیز مورد تأیید و تأکید قرار گرفته است؛ امری که جایگاه ویژه این دعا را در فرهنگ انتظار بیش از پیش روشن می‌کند.

۴. مؤلفه‌های دعای عهد، پیوندی میان انقلاب اسلامی و زمینه‌سازی ظهور

دعای عهد یکی از متون مقدس و معنوی در فرهنگ اسلامی، به‌ویژه در مکتب تشیع است که مؤلفه‌های عمیق و متنوعی دارد. این مؤلفه‌ها به پیوند میان انقلاب اسلامی و زمینه‌سازی ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف اشاره دارد. این دعا نه تنها به ابراز ارادت و محبت به اهل بیت علیهم السلام می‌پردازد، بلکه به تبیین اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی نیز کمک می‌کند. در این راستا، مؤلفه‌های دعای عهد می‌توانند نمادهایی از امید، انتظار و تلاش برای تحقق عدالت و صلح در جامعه اسلامی تلقی شوند. این پیوند میان دعا و انقلاب، نشان‌دهنده نقش معنویت در تحولات اجتماعی و سیاسی و تأکید بر ضرورت هم‌افزایی تلاش‌های انسانی و الهی در راستای تحقق وعده‌های الهی است که برخی موارد آن در ادامه بررسی می‌شود.

۴-۱. جدید بیعت

«اللهم انی أجدد له فی صبیحة یومی هذا وما عشت من آیامی عهدا وعقدا وبیعة له فی عنقی لا أحول عنها ولا أزول أبدا؛ خداوندا، من در صبح امروز و هر روز زندگانی‌ام برای او عهد و پیمان و بیعتی را برگردنم تجدید می‌کنم که هرگز از آن روی نگردانم و بازنگردم». بیعت به معنای عهد پیمان و پذیرش اطاعات، فرمان برداری و وفاداری است (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۲۶/۸). عرب‌ها هنگام خرید و فروش و برای اعلام قطعی شدن معامله، دست راست خود را به یکدیگر می‌زدند و آن را صفقه یا بیعت می‌گفتند. آنها همچنین برای پذیرش ریاست حاکم و امیر به او دست می‌دادند و این عمل نوعی معامله و داد و ستد محسوب می‌شد؛ بدین معنا که بیعت‌کننده، اطاعت و فرمان برداری را پذیرفته و بیعت‌شونده هم به اموری متعهد می‌شود. از این رو، این عمل را نیز بیعت می‌نامیدند (دایرة المعارف بزرگ اسلامی، مدخل بیعت). تجدید با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف یکی از زیباترین و عمیق‌ترین جلوه‌های ارتباط معنوی با ایشان است که یکی از آرمان‌های ظهور شناخته

می‌شود. این مفهوم نه فقط به معنای عهد و پیمان لفظی، بلکه تعهدی قلبی، عملی و مستمر است که منتظران راستین با امام خود می‌بندند. این بیعت، تجدید اراده‌ای برای حرکت در مسیر اهداف الهی و فراهم کردن شرایط ظهور است.

بیعت با امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف یادآور عهد نخستین انسان‌ها با خداوند در عالم ذر است؛ جایی که انسان‌ها بر پذیرش ولایت الهی و اطاعت از راهنمایان الهی پیمان بستند. در زمان غیبت کبری، این بیعت با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف معنای ویژه‌ای پیدا می‌کند؛ زیرا انتظار حقیقی مستلزم تعهد مداوم به انجام وظایف دینی، یاری رساندن به دیگران و تلاش برای اصلاح جامعه است. تجدید بیعت، نماد آمادگی برای حضور در رکاب امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است. منتظران با این اقدام به خداوند اعلام می‌کنند که آماده‌اند تا در هر لحظه، جان، مال و تمام وجود خود را برای یاری امام خود فدا کنند. این بیعت، راهی برای حفظ پیوند معنوی با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت و ایجاد انگیزه‌ای برای حرکت در مسیر تقوا و عدالت است. یکی از مهمترین وظایف منتظران، کسب رضایت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

این رضایت فقط با حرف و ادعا حاصل نمی‌شود، بلکه نیازمند عمل است. تولی و تبری که از اصول دین اسلام و آموزه‌های اهل بیت علیهم السلام است معنای عمیقی در این مسیر دارد و نمونه عملی این ادعاست. تولی به معنای دوستی و پیروی از اهل بیت علیهم السلام و دوستانشان است. این دو اصل اساسی، نقش محوری در فرهنگ انتظار ایفا می‌کنند. منتظر حقیقی کسی است که تولی و تبری را در عمل، گفتار و نیت خود اجرا کند. این به معنای تلاش برای ایجاد جامعه‌ای است که محبت اهل بیت علیهم السلام در آن جاری باشد و از هرگونه ظلم، فساد و دشمنی با ولایت دوری کند. بنابراین، انتظار فرج امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف تنها یک حالت روحی نیست، بلکه مسئولیتی بزرگ و سنگین است. منتظر باید در تمام جوانب زندگی خود از اخلاق و رفتار فردی گرفته تا تعاملات اجتماعی در مسیر تحقق اهداف امام خود تلاش کند و همواره در جست‌وجوی رضایت ایشان باشد. در سال‌های نخستین انقلاب اسلامی، جامعه ایران شاهد تحولی بنیادین و بی‌سابقه بود، ارزش‌های دینی و انقلابی در دل و جان مردم جای گرفت و فضایی از ایثار، همبستگی و معنویت

در جامعه حاکم شد. این تحول عظیم، مردم را از زندگی فردگرایانه و دغدغه‌های مادی به سمت مشارکت در یک حرکت جمعی و هدفمند سوق داد. همه به دنبال یک آرمان بزرگ‌تر یعنی، حفظ انقلاب و تحقق ارزش‌های الهی و انسانی بودند. با آغاز جنگ تحمیلی، این روحیه ایثار و همدلی به اوج خود رسید. مردم از هر قشر و طبقه‌ای با هر توان و امکاناتی که داشتند برای یاری رساندن به جبهه‌ها و حمایت از رزمندگان بسیج شدند. این دوران، تجلی اوج انسانیت و از خودگذشتگی بود. ارزش‌های اخلاقی و معنوی به گونه‌ای در زندگی روزمره مردم نفوذ کرده بود که خدمت به دیگران و دفاع از وطن به وظیفه‌ای مقدس و غیرقابل انکار تبدیل شده بود. (مظاهری، ۱۳۹۵، ص ۹۶).

از دیگر جنبه‌های تجدید بیعت این است که منتظران را به یاد وظایف فردی و اجتماعی می‌اندازد. بیعت، تعهد به نشر ارزش‌های اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، حمایت از مظلومان و ایستادگی در برابر ظلم است. این تعهد، انگیزه‌ای قوی برای تربیت نفس و اصلاح جامعه در راستای آرمان‌های الهی می‌آفریند. تعهد به امام زمان عَجَلُ اللَّهِ تَحْقِيقَهُ یکی از مهمترین آرمان‌های ظهور است که در تمام جنبه‌های زندگی یک منتظر تجلی پیدا می‌کند. این تعهد، فرد را به سوی تعالی اخلاقی، عمل به وظایف دینی و آماده‌سازی جامعه برای ظهور هدایت می‌کند. منتظر واقعی کسی است که در هر لحظه از زندگی، خود را متعهد به امام زمان عَجَلُ اللَّهِ تَحْقِيقَهُ بداند و در مسیر یاری ایشان از هیچ تلاشی دریغ نکند. امید به آینده و تلاش در نصرت و یاری او در تشکیل امت واحده و رفع ظلم از نشانه‌های یاران حضرت است. بنابراین، تجدید بیعت نه تنها عملی عبادی و نمادین، بلکه گامی بزرگ در مسیر آمادگی برای ظهور و تحقق وعده الهی است. این آرمان، دعوتی است برای همه منتظران که هر روز خود را به امام زمان عَجَلُ اللَّهِ تَحْقِيقَهُ نزدیک‌تر کنند و جامعه‌ای آماده و شایسته برای ظهور او بسازند.

۴-۲. نصرت و یاری

«اللهم إن حال بینی وبينه الموت الذی جعلته علی عبادک حتما مقضیا فأخرجنی من قبری مؤتراً کفنی، شاهرا سیفی، مجردا قناتی، ملبیا دعوة الداعی فی الحاضر والبادی؛ خدایا اگر بین

من و او مرگی که بر بندگانت حتم و قطعی ساختی حائل شد، کفن پوشیده از قبر مرا بیرون آور، با شمشیر از نیام برکشیده و نیزه برهنه، پاسخگو به دعوت آن دعوت‌کننده، در میان شهرنشین و بادیه‌نشین». «مؤتزر» در اینجا به معنای لباس رزم است (راغب، ۱۴۱۲، ص ۷۴). یکی از مستحبات هنگام دفن میت، قرار دادن دو چوب تر و تازه همراه اوست. در متون دینی و ادعیه، این چوب‌ها به شمشیر و نیزه تشبیه شده‌اند تا نشان دهند منتظر واقعی تا چه اندازه باید برای یاری امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف آماده باشد. این آمادگی به حدی است که حتی پس از مرگ آرزو کند که اگر به دنیا بازگردد، بتواند با همین چوب‌ها در رکاب امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف بجنگد و از ایشان دفاع کند.

عبارت‌هایی مانند «از قبر بیرون آمدن»، «لباس رزم پوشیدن» و «لبیک گفتن» در این دعاها جنبه مثالی دارند و بیانگر این حقیقت هستند که انسان مؤمن و منتظر باید آرزو کند که حتی پس از مرگ نیز نیرویی مهیا و آماده برای خدمت به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد. این آرزو، نشانه عمق عشق و وفاداری به ولایت است. منتظران حقیقی باید در زندگی و رفتار خود همانند یاران امام حسین علیه السلام در کربلا عمل کنند. آنها باید مانند زهیر و دیگر اصحاب وفادار از هرگونه وابستگی دنیوی رها شوند و تمام وجود خود را وقف ولایت کنند. همان طور که یاران امام حسین علیه السلام تا آخرین نفس در راه او جان فشانی کردند، یاران خاص امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز از همین جنس هستند. انسان‌هایی که دنیا را کنار گذاشته‌اند و تنها به هدف بزرگ الهی می‌اندیشند. در این فرازهای دعا، انسان با خلوص نیت به خداوند عرض می‌کند که اگر در زمان ظهور زنده شود هیچ تعلق به مال، خانواده یا زندگی دنیوی نخواهد داشت. او خود را سربازی صددرصد آماده می‌داند که حتی کفن، لباس رزم اوست و دو چوب زیر بغلش، نیزه و شمشیرش است. این تصویر، نهایت آمادگی برای دفاع و خدمت در رکاب امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را نشان می‌دهد؛ حالتی که در آن، فرد هیچ بهانه‌ای برای تعلل ندارد و تمام وجودش وقف آرمان ظهور است. این نگاه، بیانگر وظیفه منتظران واقعی است که باید نه تنها در نیت، بلکه در عمل، خود را آماده کنند و روحیه‌ای مانند یاران عاشورایی داشته باشند؛ انسان‌هایی که همه چیز خود را برای هدف بزرگ‌تری که همان یاری ولی خداست، فدا می‌کنند. (مظاهری، ۱۳۹۵، ص ۱۲۹). انقلاب اسلامی یکی از جلوه‌های بزرگ اجتماعی و

تاریخی آمادگی برای ظهور است و بستری را فراهم کرده که روحیه نصرت و یاری امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در میان مردم تقویت شود. از آغاز انقلاب، حرکت‌هایی مانند گسترش فرهنگ انتظار، ترویج آموزه‌های اهل بیت علیهم السلام و تأکید بر تحقق عدالت، همگی نشان‌دهنده ارتباط عمیق انقلاب با آرمان‌های مهدوی است.

مقام معظم رهبری نیز در این مورد فرمود: «انقلاب اسلامی ما یک حرکت بزرگ و یک گام بلند در راستای اهداف عالی حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است». (سخنرانی رهبری رحمته الله، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲) این سخن نشان‌دهنده این حقیقت است که یاری امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف با تقویت انقلاب و پیروی از آموزه‌های آن، یکی از راه‌های عملی نصرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف محسوب می‌شود. انقلاب اسلامی نیز حرکتی زمینه‌ساز است که برای احیای دین خدا و تحقق عدالت اجتماعی تلاش می‌کند. این حرکت، نمادی از تلاش برای پیوند بین اعتقادات شیعه و عمل برای ظهور است. فراز دیگر، «فی الحاضر و البادی» نیز نشان می‌دهد که وظیفه یاری امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف محدود به مکان یا شرایط خاصی نیست، بلکه هر فرد و هر جامعه‌ای در هر جای دنیا موظف به ایفای نقش در این مسیر است. انقلاب اسلامی ایران این وظیفه را به شکل گسترده‌ای در سطح جهانی دنبال کرده و با صدور پیام انقلاب، بسیاری از جوامع را با آرمان‌های مهدوی آشنا کرده است.

۴-۳. امید به آینده

«واعمر اللهم به بلادك، وأحی به عبادك، فإنك قلت وقولك الحق ظهر الفساد فی البر و البحر بما كسبت أیدی الناس؛ خدایا به دست او کشورها را آباد کن و بندگان را به وسیله او زنده فرما. به درستی که تو فرمودی و گفته‌ات حق است که فساد در خشکی و دریا در اثر اعمال مردم نمایان شد». وجود امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف وجودی حیات‌بخش است. وجود ایشان نه تنها به دلها و روح‌های افسرده و خاموش، بلکه به احکام و ارزش‌های دینی جانی دوباره می‌بخشد. قرآن کریم نیز به یادآور می‌شود که حیات واقعی تنها در پیروی از دعوت الهی و اهل بیت علیهم السلام به دست می‌آید. قرآن می‌فرماید: «یا ایها الذین آمنوا استجبوا لله وللرسول إذا دعاکم لما یحییکم؛ ای اهل ایمان، چون

خدا و رسول شما را به آنچه مایه حیات ابدی شماست (یعنی ایمان) دعوت کنند، اجابت کنید» (انفال: ۲۴). این آیه نشان می‌دهد که دعوت خداوند، پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و دعوت امام زمان عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فُرُجَهُ الشَّرِيفَ چیزی نیست جز دعوت به حیات حقیقی و زندگی که انسان را به کمال و سعادت می‌رساند. این دعوت، دل‌های مؤمنان را زنده می‌کند و به آنها شور و نشاط معنوی می‌بخشد.

انقلاب اسلامی نیز امید به آینده را در ابعاد مختلف اجتماعی و فرهنگی تحقق بخشید. انقلاب اسلامی انگیزه‌ای برای تغییر مفاهیم اجتماعی و ارزشی فراهم کرد. این تغییر نه تنها به آسانی در دستیابی به آزادی و استقلال سیاسی تجلی یافته، بلکه منجر به تقویت ارزش‌های اخلاقی و انسانی در جامعه شد. بنابراین، مفاهیمی مانند اخوت، همدلی، ایثار و از خود گذشتگی در این انقلاب نمایان شد. در بعد اقتصادی، شعار خودکفایی و توانمندی داخلی نشانه دیگری از تلاش برای احیای سرزمین و تحقق بخشیدن به آرمان‌های اجتماعی است. با وجود مشکلات و چالش‌های اقتصادی، تلاش برای آبادانی و ارتقای سطح معیشت مردم همواره یکی از اولویت‌های انقلاب اسلامی بوده است. در بعد سیاسی، ایجاد حکومت اسلامی مبتنی بر عدالت و مبارزه با فساد براساس مضامین دعای عهد از اهداف اصلی انقلاب اسلامی است.

امید به آینده در دوران ظهور نیز تجلی‌گاه آرمان‌های بلند و والای انسانی است. در زمان ظهور انتظار می‌رود که جامعه‌ای عادلانه و مهدوی با شفقت و محبت در میان انسان‌ها شکل بگیرد. این عصر دورانی است که در آن انسان‌ها به حقایق معنوی دست پیدا می‌کنند و توحید و عدالت، اصول حاکم بر روابط اجتماعی قرار می‌گیرد. با ظهور امام مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فُرُجَهُ الشَّرِيفَ اصلاحات گسترده‌ای در نظام سیاسی، اجتماعی و اقتصادی صورت خواهد گرفت. این اصلاحات نه تنها به بهبود وضعیت مادی و معنوی انسان‌ها می‌انجامد، بلکه امید را در دل بشریت زنده می‌کند. در دوران ظهور، انسان‌ها با توجه به معارفی که از زمان ظهور امام مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فُرُجَهُ الشَّرِيفَ به دست می‌آورند، می‌توانند به مفاهیم عمیق‌تری از زندگی، هدف آفرینش و روابط اجتماعی دست یابند. این نوع از آگاهی و فهم عمیق، امید و انگیزه مضاعفی برای تلاش و پیشرفت ایجاد می‌کند.

دوران ظهور، دورانی است که علاوه بر برقراری صلح و عدالت به انسان‌ها امکان می‌دهد تا نگاهی نو به زندگی و آینده داشته باشند؛ نگاهی که در آن، امید و تلاش برای جامعه‌ای بهتر بدون مرزهای زمانی و مکانی معنا پیدا می‌کند. این امید نه تنها محدود به فرد است، بلکه به کل بشریت تعلق دارد و می‌تواند به ایجاد تحولی جهانی در راستای عدالت و معنویت منجر شود. امام صادق علیه السلام درباره دوران ظهور می‌فرماید: «فقال سبحانه الله أما تحبون أن يظهر الله عزوجل الحق والعدل في البلاد و يحسن حال عامة العباد و يجمع الله الكلمة و يؤلف بين قلوب مختلفة و لا يعصى الله عزوجل في أرضه و يقام حدود الله في خلقه؛ سبحانه الله، شما دوست ندارید که خدای تبارک و تعالی، حق و عدل را در همه بلاد ظاهر کند و کلمه همه مردم را یکی کند و دل‌های متفاوت را باهم درآمیزد و مهربان سازد و مردم، خدا را نافرمانی نکنند و حدود و مقرراتش بر همه خلقش در زمین اجرا شود» (شیخ صدوق، ۱۴۱۶، ۶۴۶/۲).

۴-۴. مبارزه با ظلم

«واجعله اللهم مفزعا لمظلوم عبادك، و ناصر لمن لايجد له ناصرًا غيرك، ومجددا لما عطل من أحكام كتابك، ومشيدا لما ورد من أعلام دينك وسنن نبيك صلى الله عليه وآله واجعله اللهم ممن حصنته من بأس المعتدين؛ خدایا او را قرار ده پناهگاهی برای ستمدیدگان از بندگان و یاور برای کسی که یاری برای خود جز تو نمی‌یابد و تجدیدکننده آنچه از احکام کتابت تعطیل شده و محکم‌کننده آنچه از نشانه‌های دینت و روش‌های پیامبرت (درود خدا بر او و خاندانش) رسیده است و او را قرار ده. خدایا از آنان که از حمله متجاوزان، نگاهش داری». مفهوم بندگان ستم‌دیده در متون دینی، به‌ویژه در دعاها و زیارت‌ها به شیعیانی اشاره دارد که در طول تاریخ همواره مظلوم و مستضعف بوده‌اند. این مظلومیت نه تنها در زندگی روزمره آنها، بلکه در تاریخ معصومین، به‌ویژه ائمه معصومین علیهم السلام نیز به وضوح دیده می‌شود. این پیشوایان الهی با وجود مقام و منزلت والایی که دارند خود نیز در دوران‌های مختلف تحت ستم و محنت‌های فراوانی قرار گرفته‌اند و این نشان‌دهنده عمق مظلومیت شیعه در طول تاریخ بشریت است.

مبارزه با ظلم، یکی از ارکان اصلی انقلاب اسلامی ایران بود. ائمه جمعه و روحانیون، به‌ویژه امام خمینی رحمته‌الله علیه مردم را به مبارزه با ظلم تشویق کردند. امام خمینی رحمته‌الله علیه بارها بر ظلم‌ستیزی و ارزش‌های اسلامی تأکید کرد و مرور تاریخ اسلام را وسیله‌ای برای نشان دادن اهمیت مبارزه با ظلم دانست. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ قانون اساسی ایران نیز بر مبنای اصول اسلامی و عدالت اجتماعی نوشته شد و تلاش شد تا با ظلم و فساد مقابله شود. این امر در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی اجرا و تا حد زیادی باعث بهتر شدن شرایط زندگی مردم شد. آرمان مبارزه با ظلم از قبل از ظهور در تعالیم اسلامی وجود داشته و نیازمند حرکتی جمعی از سمت پیروان اهل بیت علیهم‌السلام است. انتظار از شیعیان، آماده‌سازی خود برای حمایت از امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌التشریف و یاری رساندن به مظلومان در جامعه است. این انتظار به معنی تلاش برای تحقق عدالت در زندگی روزمره و مقابله با هرگونه ظلم در سطوح اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است. ظهور امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌التشریف که مصلح جهانی و فریادرس شیعیان و تمام مظلومان جهان است امید بزرگ به‌شمار می‌آید. این انتظار، نویدبخش روزگاری است که در آن مستکبرین و گردن‌کشانی که بر سر راه عدالت و آرامش بشر مانع‌تراشی کرده‌اند، نابود خواهند شد. به‌همین دلیل، در عبارت‌ها، دعاها و زیارت‌ها از خداوند طلب می‌شود که هرچه زودتر وعده قطعی ظهور را محقق کند تا همگی بتوانند روزگار نیک و پر از عدل و انصاف را شاهد باشند. امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌التشریف مصلح جهانی، متعهد به برقراری عدالت و مبارزه با ظلم در تمام سطوح است. امام صادق علیه‌السلام فرمود: «إِذَا قَامَ الْقَائِمُ حَكَمَ بِالْعَدْلِ وَارْتَفَعَ فِي أَيَّامِهِ الْجَوْرُ وَأَمْنٌ بِالسَّبِيلِ وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ بَرَكَاتِهَا وَرَدَّ كُلُّ حَقٍّ إِلَى أَهْلِهِ وَ لَمْ يَبْقَ أَهْلٌ دِينٍ حَتَّى يَظْهَرُوا الْإِسْلَامَ وَيَعْتَرِفُوا بِالْإِيمَانِ؛ زمانی که حضرت حجت عجل‌الله تعالی فرجه‌التشریف ظهور کند به عدالت حکم می‌کند و کسی نمی‌تواند به دیگری جور و ستم روا دارد و راه‌ها به‌وسیله او امن می‌شود و زمین برکاتش را برای استفاده مردم خارج می‌کند و امور را به‌دست اهلس می‌سپارد و هیچ دینی غیر از اسلام باقی نمی‌ماند و همه به اسلام گرایش پیدا می‌کنند و به ایمان اعتراف می‌کنند» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۵۲/۳۳۸).

در روایات متعدد آمده است که ایشان زمین را پر از عدل و انصاف خواهد کرد، چنان که از ظلم و فساد پاک خواهد شد. پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «مهدی امتی الذی یملا الارض قسطا و عدلاً کما ملئت جورا و ظلما؛ خدایا با آمدن امام زمان، این غم و اندوه غیبت را از این امت زائل کن» (سلیم بن قیس، بی تا، ص ۴۲۹). امام مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى به یاری این افراد و از بین بردن ستمگران و ظالمین خواهد پرداخت. وی نه تنها یک رهبر، بلکه پرچمدار حق بوده و مبارزه با ظالمین و مستکبرین را در سرلوحه برنامه‌های خود قرار خواهد داد. از این رو، مبارزه با ظلم یکی از آرمان‌های اصلی ظهور امام مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى است که در راستای تحقق جامعه‌ای عادل و بدون فساد و ستم قرار دارد. این مفهوم نه تنها در جهان آینده، بلکه در تلاش‌های کنونی شیعیان نیز باید مورد توجه قرار گیرد تا با تقویت ارزش‌های اسلامی و انسانی، زمینه‌ساز ظهور و تحقق عدالت در سطح جهان باشد. مبارزه با ظلم، یکی از آرمان‌های ظهور امام مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى است که در معارف اسلامی و در متون دینی جایگاه ویژه‌ای دارد. این مفهوم در زیرساخت‌های فکری و دینی شیعه نه تنها اصلی اخلاقی، بلکه هدفی نهایی در ظهور مصلح جهانی قرار گرفته است.

۴-۵. توجه به وحدت

«اللهم اکشف هذه الغمة عن هذه الأمة بحضوره؛ خدایا با آمدن امام زمان عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى این غم و اندوه غیبت را از این امت زائل کن». (فرازی از دعای عهد) واژه «غمة» به معنای غم و مصیبت است که در اینجا به چالش‌ها و سختی‌های فراگیر اشاره دارد. عبارت «هذه الأمة» تمام امت اسلامی را شامل می‌شود و بدون توجه به تفرقه‌های مذهبی یا قومی بر اتحاد و یکپارچگی همه مسلمانان تأکید دارد. این فراز نشان‌دهنده امید و آرزوی جمعی برای بهبود زندگی مسلمانان و رفع مشکلات است و به‌طور خاص بر اهمیت وحدت و همبستگی بین مسلمانان تأکید می‌کند. با توجه به اهمیت این دعا می‌توان آن را به درخواستی جمعی برای رسیدن به آرامش و گشایش در امور زندگی مسلمانان در نظر گرفت. در ادبیات شیعه از واژه امت، مفهوم وحدت و یکرنگی منتظران از هر قوم و نژادی به دست می‌آید که نشان‌دهنده نقش محوری حضرت مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى در تحقق آمال و آرزوهای مسلمانان در زمینه وحدت و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز است.

توجه به وحدت اسلامی یکی از اصول کلیدی و اساسی انقلاب اسلامی ایران بود که در طول تاریخ این انقلاب نمود پیدا کرد. براساس فرمایش ایشان، وحدت اسلامی نه تنها از ضرورت‌های اجتماعی، بلکه از الزامات دین اسلام نیز به‌شمار می‌رود. (موسوی خمینی، ۱۳۸۹، ۴۳۶/۱۹)

مقابله با تفرقه یکی از هدف‌های اصلی انقلاب اسلامی بود. امام خمینی رحمته‌الله علیه به‌ویژه به تفرقه‌افکنی در بین مذاهب اسلامی و فرقه‌ها هشدار می‌داد و بر ضرورت همبستگی همه مسلمانان در برابر دشمنان مشترک تأکید داشت. در پی انقلاب اسلامی، طرح‌گفتمانی درباره وحدت اسلامی شکل گرفت که در آن تمام اقوام و مذاهب اسلامی، امتی واحد محسوب می‌شدند. جمهوری اسلامی ایران در راستای ترویج وحدت اسلامی، کنفرانس‌های وحدت اسلامی را برگزار کرده و به مقوله وحدت میان مسلمانان توجه ویژه‌ای داشته است.

توجه به وحدت اسلامی، یکی از آرمان‌های ظهور امام مهدی عجک‌الله تعالی ورحمته‌الشریف در متون دینی بوده و به آن تأکید شده است. در متون روایی و دعاها آمده است که حضرت مهدی عجک‌الله تعالی ورحمته‌الشریف با ظهور خود، عدالت و وحدت را در جوامع اسلامی برپا می‌کند. دعای هنگام تولد از امام زمان عجک‌الله تعالی ورحمته‌الشریف نقل شده است. ایشان می‌فرماید: «خدایا! آنچه را بر من وعده داده‌ای به انجام برسان و کارم را به پایان ببر و زمینه و جایگاهم را استوار بدار و زمین را به دست من از عدل و داد پر کن» (ابن بابویه، ۱۳۹۵، ص ۴۲۶). انتظار ظهور امام عجک‌الله تعالی ورحمته‌الشریف به معنای امید به ایجاد جامعه متحد و یکپارچه اسلامی است که در آن مسلمانان از هر فرقه و مذهبی به‌دور یکدیگر جمع شوند. در روایات اسلامی، ظهور امام مهدی عجک‌الله تعالی ورحمته‌الشریف فرصتی برای رفع تفرقه‌افکنی و اختلافات میان مسلمانان بیان شده است. پیامبر صلی‌الله علیه و آله و سلم در احادیث مختلف به اهمیت اتحاد مسلمانان اشاره کرده است و تلاش برای وحدت را یکی از ویژگی‌های جامعه منتظر می‌داند.

۴-۶. روحیه شهادت‌طلبی

«والمستشهدین بین یدیه؛ و از کشتگان در راهش مقرر فرما». مستشهدین در لغت به معنای کسی است که در راه خدا شهید شد. (بستانی و فواد افرام، ۱۳۷۵، ص ۵۹) شهادت در راه امام، برترین مقام هاست؛ زیرا نشان‌دهنده نهایت محبت و اخلاص به درگاه اوست. به همین دلیل

است که همواره مؤمنان آرزوی شهادت در راه خدا را دارند و آن را اوج سعادت و عاقبت به خیری می‌دانند. در این فراز از دعا عهد آمده است که تا آخرین لحظه حیات باید در خدمت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف بود. در روایات آمده است: «کسی که منتظر فرج امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد و خود را برای ظهور ایشان آماده کند، حتی اگر پیش از ظهور از دنیا برود پاداشش همچون کسی است که در رکاب حضرت پیامبر ص به شهادت رسیده است: «قال أبو عبدالله ع من مات منكم علی أمرنا هذا فهو بمنزلة من ضرب فسطاطه إلى رواق القائم ع بل بمنزلة من يضرب معه بسيفه بل بمنزلة من استشهد معه بل بمنزلة من استشهد مع رسول الله؛ امام صادق ع فرمود: اگر کسی از شما بمیرد در حالی که منتظر حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف بوده همانند کسی است که با امام قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف در خیمه‌اش بوده است، بلکه همانند کسی است که در کنار حضرت زد و خورد کند، بلکه مانند کسی است که در کنار رسول خدا به شهادت برسد» (برقی، ۱۳۷۱، ۱/۱۷۳).

«خدایا، توفیق عنایت فرما تا پیش از ظهور نیز با تلاش، ایثار و اخلاص جزو خدمتگزاران ایشان باشیم و در روز ظهور از جمله کسانی باشیم که در صف اول یارانشان قرار گیرند، به جبهه‌ها شتافته و در راه ایشان به شهادت برسند». در انقلاب اسلامی، شهادت نه تنها یک فداکاری فردی، بلکه فرهنگ و آرمانی جمعی است. این مفهوم در اندیشه‌های امام خمینی رحمه الله و نیز در تبلیغات و گفتمان‌های انقلابی، به‌ویژه در دوران جنگ تحمیلی عراق علیه ایران برجسته شد. امام خمینی رحمه الله شهادت را تجلی روحیه فداکاری، ایثار و مقاومت در برابر ظلم می‌دانست. ایشان در پیام‌های خود تأکید می‌کرد: «شجاعت دلیرمردان و شیرزنان جهادیمان در جهادمان علیه کفر و بیداد زبانزد خاص و عام است. وسعت دامنه گذشت و ایثار مردان و زنان جهاد، جنگ و صلح، بزرگ و کوچک، فقیر و غنی این مرز و بوم را فراگرفته است» (موسوی خمینی، ۱۳۸۹، ۲۱/۲۰۴).

۵. ابعاد شهادت به عنوان آرمان ظهور

براساس روایات اسلامی، دوران ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دوران فداکاری و ایثار تمام عیار است. در این دوران، پیروان صادق امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مقابل ظلم و برتری ظالمان ایستادگی و خود

را در راه مقام حق فدا می‌کنند. شهادت در مقدمه ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تضمین‌کننده آزادی و امنیت برای جامعه اسلامی است. این شهادت باعث می‌شود که جامعه اسلامی از ظلم و ستم آزاد شود و به عدالت و کرامت دست یابد. از این رو، شهادت، آرمان ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و در کنار عدالت، وحدت و آزادی از ارکان مهم این دوران است. این آرمان با فداکاری و ایثار در راه حق و عدالت محقق می‌شود و مسلمانان را به سمت همبستگی و وحدت سوق می‌دهد.

۶. تعهد به تبعیت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

«اللهم اجعلني من أنصاره وأعوانه، والذابين عنه، والمسارعين إليه في قضاء حوائجه، والممثلين لأوامره والمحامين عنه، والسابقين إلى إرادته؛ خداوندا! مرا از جمله یاران و مددکاران و دفاع‌کنندگان از او و تسریع‌کنندگان در برآوردن اوامر او و حمایت‌کنندگان از او و پیشی‌گیرندگان در انجام خواسته‌های او قرار بده». انصار از ماده نصر و به معنای کمک مظلوم است. کلمه اعوان از ماده عون گرفته شده است و به معنای هرچه از آن یاری می‌جویی و کمک می‌کند آمده است مانند روزه که کمک در عبادت است (فراهیدی، ۱۴۰۹، ۲/۲۰۳).

تبعیت از امام به معنای پذیرش ولایت و فرمان‌برداری از ولی خدا در تمام ابعاد زندگی است. این تعهد، ریشه در باورهای شیعی دارد و یکی از ارکان مهم انتظار و آمادگی برای ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف محسوب می‌شود. انقلاب اسلامی ایران نیز حرکتی مبتنی بر ولایت فقیه و تبعیت از رهبری و نمونه‌ای عینی از تجلی این اصل اساسی است. در انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمة الله عليه رهبر و ولی فقیه بود که نقش هدایتگر مردم را بر عهده داشت و مردم ایران با تبعیت از ایشان توانستند طاغوت را سرنگون کنند و نظام اسلامی را بر پایه عدالت و احکام الهی بنا نهند. این حرکت، الگویی از آمادگی برای ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است؛ زیرا انقلاب اسلامی نه تنها زمینه ساز بیداری اسلامی در جهان شد، بلکه مردمی را تربیت کرد که ارزش تبعیت از امام و رهبر الهی را درک کرده و برای حفظ و گسترش آن تلاش می‌کنند. اصل تبعیت از ولی خدا در قرآن نیز تأکید شده است. آیه «یا ایها الذین آمنوا أطیعوا الله وأطیعوا الرسول وأولی الأمر منکم» (نساء: ۵۹) به طور صریح، مسلمانان را به اطاعت از خدا، پیامبر و ولی الامر که براساس روایات شیعه به

امامان معصوم و در زمان غیبت به ولی فقیه تعبیر می‌شود، دعوت می‌کند. انقلاب اسلامی نیز نمونه‌ای از تحقق این آیه در دوران غیبت کبری است؛ زیرا مردم با پیروی از ولی فقیه به مقابله با ظلم و فساد پرداخته و در راستای اقامه حق و عدالت گام برداشته‌اند.

در روایات نیز به ارتباط تبعیت از امام با آمادگی برای ظهور اشاره شده است. پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «طوبى لمن أدرك قائم اهل بيتى وهو مقتد به قبل قيامه، يتولى وليه ويتبرأ من عدوه؛ خوشا به حال کسی که پیش از قیام قائم اهل بیت من از او پیروی کرده و از دشمنانش بی‌زاری جوید» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۲۹/۵۲). این روایت نشان می‌دهد که تبعیت از ولایت در دوران غیبت، آمادگی برای همراهی امام زمان عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى وَرَحِمَهُ الشَّرِيفُ در دوران ظهور را فراهم می‌کند. بنابراین، انقلاب اسلامی نمونه‌ای از تحقق این تعهد در دوران غیبت است. مردم ایران با پیروی از رهبری الهی نشان دادند که آماده‌اند در مسیر ولایت گام بردارند و سربازانی وفادار در خدمت امام زمان عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى وَرَحِمَهُ الشَّرِيفُ باشند. این تبعیت، پایه‌گذار جامعه‌ای است که ارزش‌های الهی را زنده نگه می‌دارد و زمینه‌ساز ظهور منجی عالم خواهد بود.

۷. نتیجه‌گیری

انقلاب اسلامی ایران نقطه عطفی در تاریخ معاصر است که با هدف برقراری عدالت الهی و احیای ارزش‌های دینی مورد توجه آزادی‌خواهان و عدالت‌طلبان مسلمان و غیرمسلمان قرار گرفته است. این انقلاب برخاسته از مکتب تربیتی اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ و الهام‌گرفته از آموزه‌های سیاسی-اجتماعی اسلام ناب محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است؛ آموزه‌هایی که در قالب ادعیه مأثور از معصومان عَلَيْهِمُ السَّلَامُ به نسل‌ها منتقل شده و الهام‌بخش مؤمنان در مسیر تحقق حکومت عدل الهی بوده است. از جمله این دعاها، دعای عهد است که با مضامین بلند و هدفمند خود، آرمان‌های انسانی و الهی مانند عدالت، عبودیت، ولایت‌پذیری و آمادگی برای جان‌فشانی در مسیر حق را در قالب دعا به مخاطبان عرضه می‌دارد. دعای عهد نه تنها زمزمه‌ای فردی و معنوی برای اتصال قلبی با امام عصر عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى وَرَحِمَهُ الشَّرِيفُ، بلکه اعلام روزانه بیعت و تعهد به ولایت الهی نیز است. تعهدی که منتظران راستین هر بامداد آن را تکرار می‌کنند تا آمادگی خود را برای حضور در مسیر ظهور و حکومت جهانی عدل

اعلام دارند. انقلاب اسلامی با طرح پیوند میان دیانت و سیاست نشان داد که آموزه‌های دینی و معارف اهل بیت علیهم‌السلام تنها به جنبه‌های فردی و عبادی محدود نمی‌شود، بلکه در ساختارهای کلان اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نیز قابل تحقق و اجراست. دعای عهد نیز بخشی از میراث معصومان است که بر اهمیت این پیوند تأکید دارد و تمام مفاهیم آن حول محور ولایت، مسؤولیت‌پذیری اجتماعی، آمادگی برای جهاد، دفاع از حق و تلاش برای تحقق خواسته‌های امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف می‌چرخد.

در این دعا، ظهور حضرت حجت عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف نقطه اوج تحقق آرمان‌های عدالت، صلح و عبودیت معرفی می‌شود و یاری‌رسانی به آن حضرت نیازمند تعهدی عمیق به ولایت و آمادگی برای جان‌فشانی در مسیر تحقق اهداف اوست. در روایات نیز به این حقیقت تأکید شده است. امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «من سر آن یكون من أصحاب القائم فلينتظر وليعمل بالورع ومحاسن الأخلاق وهو منتظر؛ هر کس دوست دارد از یاران قائم باشد باید در حال انتظار، اهل تقوا و اخلاق نیکو باشد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۲/۱۴۰). یاران حضرت در دوران ظهور با تمام وجود در کنار ایشان قرار می‌گیرند و با ایثار جان و مال خود در راه تحقق حکومت عدل جهانی گام برمی‌دارند. این یاران، تنها به خود نمی‌اندیشند، بلکه جامعه را نیز به این مسیر نورانی دعوت می‌کنند و برای ساختن مدینه فاضله‌ای مبتنی بر ایمان و عدالت تلاش می‌کنند.

افق روشن این حکومت موعود، الهام‌بخش حرکت‌های عدالت‌خواهانه در جهان معاصر است. مفاهیمی مانند ایمان، تقوا، ولایت‌پذیری، آمادگی جهاد، مسؤولیت‌پذیری اجتماعی و التزام عملی به عدالت در دعای عهد به صورت منظومه‌ای هماهنگ ارائه شده‌اند. منظومه‌ای که جامعه منتظر را برای درک ظهور، پذیرش آن و مشارکت فعال در ساخت تمدن مهدوی آماده می‌کند. از این رو، انقلاب اسلامی ایران را می‌توان پیش‌درآمدی بر تحقق حکومت جهانی مهدوی دانست. انقلابی که با احیای مفاهیم مغفول‌مانده در سنت دینی، زمینه‌ساز تربیت انسان‌هایی شد که با ایمان، اخلاص و تبعیت از ولی‌الهی، برای تحقق عدالت جهانی لحظه‌شماری می‌کنند.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۸). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. تهران: مرکز طبع و نشر قرآن.
۱. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۹۵). کمال الدین و تمام النعمه. تهران: اسلامیه.
  ۲. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴). لسان العرب. بیروت: دار صادر.
  ۳. آقابزرگ تهرانی، محمد محسن (۱۴۰۸). الذریعه الی تصانیف الشیعه. قم: اسماعیلیان.
  ۴. آل نبی، سید محسن (۱۳۹۶). انقلاب اسلامی آغاز ظهور یا زمینه ساز ظهور. نشریه پژوهش های مهدوی، (۳۱)، ۱۳۳-۱۵۲.
  ۵. جدید بناب، علی (۱۴۰۳). نقش انتظار و نیروسازی در استمرار انقلاب. نشریه پژوهش های مهدوی، (۵۰)۱۳، ۷۷-۹۲.
  ۶. دهخدا، علی اکبر، و دیگران (۱۳۷۳). لغت نامه دهخدا. تهران: روزنه.
  ۷. ذو علم، علی (۱۳۸۱). انقلاب و ارزش ها. قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
  ۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲). المفردات فی غریب القرآن. بیروت: دار القلم، الدار الشامیه.
  ۹. سلیم بن قیس الهمدانی (بی تا). سلیم بن قیس. قم: انتشارات الهادی.
  ۱۰. طباطبایی، محمد حسین (۱۳۷۴). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
  ۱۱. القمی، شیخ عباس (۱۳۵۹). مفاتیح الجنان. تهران: مجمع احیاء الثقافة الاسلامیه.
  ۱۲. کفعمی، ابراهیم بن علی (۱۴۱۲). مصباح کفعمی. بیروت: مؤسسه التعمان.
  ۱۳. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳). بحار الأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الاطهار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
  ۱۴. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۶). انقلاب اسلامی و ریشه های آن. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته الله علیه.
  ۱۵. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۸). انقلاب اسلامی و جهشی در تحولات سیاسی تاریخ. بی جا: بی نا.
  ۱۶. مظاهری، حسین (۱۳۹۵). شرح و تفسیر دعای عهد. اصفهان: مؤسسه فرهنگی مطالعاتی الزهراء رحمته الله علیها.
  ۱۷. مقام معظم رهبری رحمته الله علیه (۱۳۹۷). بیانات پیرامون راهپیمایی ۲۲ بهمن ۱۳۹۷. وب سایت دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه ای. ۱۳۹۷/۱۱/۲۲
- <https://farsi.khamenei.ir/tag-content?id=5327>
۱۸. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۸۵). صحیفه نور. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمته الله علیه.
  ۱۹. مهیار، رضا، و بستانی، فؤاد افرا (۱۳۷۵). فرهنگ ابجدی. تهران: اسلامی.
  ۲۰. یعقوب، امیل (۱۴۲۵). المعجم المفصل فی الجموع. بیروت: دارالکتب العلمیه.

بررسی شاخص‌های خانواده مهدوی

زهرا ضامن^۱

چکیده

خانواده، اولین سنگ بنای اجتماع است که اصلاح و توجه به آن، اصلاح و پالایش اجتماع را به دنبال دارد. لازم و ضروری است که مؤلفه‌های خانواده منتظر که در صدد زمینه‌سازی ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است براساس آیات و روایات بررسی شود. خانواده، بهترین بستر برای تأمین نیازهای مادی و روانی شخص و بهترین پایگاه برای برقراری امنیت روانی افراد محسوب می‌شود. اگرچه خانواده، جامعه‌ای کوچک است، اما اسلام برای تغییر و پاک‌سازی جوامع بزرگ‌تر اهتمام زیادی به سلامت این نهاد داشته است. خانواده مهدوی، خانواده‌ای است که با داشتن ویژگی‌هایی خاص و عمل به دستورات الهی نقش مهمی در زمینه‌سازی برای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و گسترش عدالت در جامعه دارد. خانواده منتظر یا خانواده مهدوی در عرصه‌های فکری، رفتاری و عاطفی، ویژگی‌هایی دارد که توجه به آنها در قالب الگوی نسل جوان باعث خیرات و برکات زیادی در اجتماع می‌شود. ویژگی‌هایی مانند بینش توحیدی، ولایت‌مداری، عشق به اهل بیت ع‌السلام، مهرورزی، تقوا، بصیرت دینی، علم‌آموزی و عمل به دستورات الهی از شاخصه‌های خانواده مهدوی است. پژوهش حاضر با روش توصیفی و با استناد به منابع کتابخانه‌ای در صدد بررسی شاخصه‌ها و مؤلفه‌های خانواده مهدوی در عصر غیبت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

واژگان کلیدی: امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، خانواده، خانواده مهدوی، مهدویت.

۱. دانش‌پژوه رشته مطالعات اسلامی به زبان انگلیسی، از کشور پاکستان، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی‌العالمیه، قم، ایران.

۱. مقدمه

خانواده، کوچک‌ترین نهاد اجتماعی است که نقش بالنده و اساسی در تکوین جامعه دارد. خانواده، زمینه ساختارهای هویتی و عاطفی جامعه فردا را مهیا می‌کند و با التزام عملی به اصول اعتقادی خود، زمینه‌ساز جامعه کلان فرداست که باید روابط اجتماعی، عاطفی، سیاسی و فرهنگی آن برای ارزش‌های بایسته شکل گیرد. پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «خانواده، محبوب‌ترین بنا در نزد خداوند است» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۲۲/۴۰)؛ یعنی با وجود بناها، ساختمان‌ها و تشکیلات مختلف، محبوب‌ترین بناها در نزد خداوند، ساختار خانواده است. اگر خانواده اصلاح شود جامعه اصلاح می‌شود. اگر خانواده‌ها مؤمن و معتقد باشند تمام جامعه باایمان و معتقد خواهند شد. اگر خانواده‌ها سالم و صالح باشند همه جامعه به صلاح و سداد و درستی می‌رسند؛ زیرا جامعه را خانواده‌ها تشکیل می‌دهند، پس اگر اجزا و بخش‌ها درست شوند کل مجموعه درست و سالم خواهد شد (عدالتیان، ۱۴۰۰، ص ۱۲۰). خانواده مهدوی، خانواده‌ای است که با تربیت مهدوی یعنی، تربیت نسلی که آماده و مهیا برای ظهور حضرت امام مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى باشد، آشناست و آن را دنبال می‌کند. تربیت مهدوی به معنای تربیت نسلی معتقد به حضرت مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى و آماده برای یاری رساندن به ایشان است، به طوری که از نظر علمی، عملی و جسمی، رشد و آمادگی لازم را داشته باشند. تربیت مهدوی به تربیت نسلی گفته می‌شود که از دوران کودکی با اعتقاد به حضرت مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى و وظیفه یاری رساندن به ایشان آشنا شده و برای ظهور ایشان آماده می‌شود.

خانواده یکی از مهمترین و اساسی‌ترین ارکان تربیت مهدوی باور و تربیت قرآنی و مکتبی است. خداوند می‌فرماید: «قوا انفسکم و اهلیکم نارا؛ خود و اهل خانه خود را از آتش جهنم نجات دهید» (تحریم: ۶). از منظر قرآن، نهاد خانواده و نقش تربیتی پدر و مادر اساسی‌ترین پایه تربیتی محسوب می‌شود. در اسلام، اصالت نه با فرد است و نه با جامعه، بلکه در اسلام زیربنای فرد و جامعه را خانواده تشکیل می‌دهد و اصالت در اسلام با خانواده است (عدالتیان، ۱۴۰۰، ص ۲۲). امام خامنه‌ای رَحِمَهُ اللهُ با درک عمیق، نسبت به این تهدید جدی هشدار می‌دهد و می‌فرماید:

«جامعه بی خانواده، جامعه‌ای آشفته است. جامعه نامطمئن است. جامعه‌ای است که در آن موارث فرهنگی و فکری و عقاید نسل‌ها به یکدیگر آسان منتقل نمی‌شود. جامعه‌ای است که در آن، تربیت انسان به راحتی و روانی صورت نمی‌گیرد. اگر جامعه‌ای خانواده نداشته باشد یا خانواده در آن متزلزل باشد انسان در بهترین پرورشگاه‌های خود، پرورش پیدا نخواهد کرد» (بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷).

آمادگی علمی به معنای کسب دانش، آگاهی و معرفت در زمینه‌های مختلف علوم، تاریخ، دین و... است تا اعضای خانواده بتوانند با حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همراه شوند و در آینده به ایشان کمک کنند. آمادگی عملی به معنای کسب مهارت‌های لازم برای انجام وظایف و رسالت‌های مهدوی است مانند مهارت‌های مدیریتی، تبلیغی، نظامی، علمی، هنری و غیره. آمادگی جسمی به معنای داشتن جسمی سالم و قوی است تا در زمان ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به ایشان یاری رسانده و در امور مختلف شرکت کند. خانواده مهدوی، خانواده‌ای است که با تربیت مهدوی آشنا بوده و تلاش می‌کند تا فرزندان خود را طوری تربیت کند که برای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آماده باشند و بتوانند به ایشان یاری رسانده و در تحقق اهداف مهدوی نقش داشته باشند. خانواده مهدوی، خانواده‌ای است که با تربیت مهدوی یعنی، تربیت نسلی آماده و مهیای ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آشناست و آن را دنبال می‌کند. تربیت مهدوی به معنای تربیت نسلی معتقد به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و آماده برای یاری رساندن به ایشان است به طوری که از نظر علمی، عملی، جسمی، رشد اخلاقی و معنوی آمادگی لازم برای نقش‌آفرینی جامعه مهدوی و نسل مهدوی را داشته باشند.

مهمترین نیاز خانواده زمینه‌ساز ظهور، مدیریت است. مدیریت بدون نقشه راه و برنامه راهبردی روشن، موفقیتی نخواهد داشت. مدیریت خانواده از دو بخش سخت‌افزاری که متوجه مردان و نرم‌افزاری که متوجه زنان است، تشکیل می‌شود. بنابراین، خدای حکیم و قادر، مرد را موجودی سخت و بالعکس زن را با لطافت و نرم مانند گلبرگ‌های گل‌های بهاری قرار داد. بنابراین، مرد و زن جدا از هم ناقص هستند. آنها در بستر زندگی مشترک می‌توانند با هماهنگی

هم، کانون خانواده را به کانون تربیت و پرورش انسان‌های شایسته در راستای اهداف نهضت مهدوی تبدیل کنند. از این منظر، اساسی‌ترین پایه سرمایه جامعه مهدوی، خانواده است. هر یک از اعضای خانواده باید بر حقوق و وظایف یکدیگر در دوران انتظار واقف بوده و در انجام آن تلاش کنند. (عدالتیان، ۱۴۰۰، ص ۵۶)

۲. شاخص‌های خانواده مهدوی

خانواده مهدوی، خانواده‌ای است که با درک حضور ولی خدا در متن زندگی سعی دارد رفتار خود را با رضایت ولی خدا انطباق داده و خود را در مسیر اهداف آن سالار مکتب عشق و آن یار غائب از نظر به شکوفایی برساند تا نه تنها در مقابل اهریمنان انس و جن مقاوم باشد بلکه آنها را نیز در مسیر حق راهبری کند. اعضای خانواده باید با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف آشنا شوند. این آشنایی نباید تنها در حد اطلاعاتی از شناسنامه و اسم و رسم ایشان باشد، بلکه باید باور کنند که او زنده است، حاضر است و غیبت او نه به منزله عدم حضور که به معنای عدم ظهور است. او ظاهر نیست، اما حاضر است. آنها باید بدانند هر هفته امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از احوال انسان باخبر می‌شود و نه تنها در طول هفته که هر روز و نه هر روز که هر ساعت و نه هر ساعت که هر لحظه؛ زیرا امام عجل الله تعالی فرجه الشریف هر وقت بخواهد و اراده کند، می‌داند آنچه را که باید بداند. (عدالتیان، ۱۴۰۰، ص ۱۴۳)

خانواده مهدوی، خانواده‌ای است که در مسیر ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار دارد و با ویژگی‌هایی خاص، زمینه‌ساز ظهور هستند. این خانواده، ویژگی‌هایی مانند ولایت‌مداری، عشق به اهل بیت علیهم السلام، مهرورزی، تقوا، بصیرت دینی، علم و دانش و عمل به دستورات الهی دارند.

۲-۱. ولایت‌مداری و عشق به اهل بیت علیهم السلام

این ویژگی به معنای پذیرش ولایت ائمه علیهم السلام و عشق و ارادت به آنهاست. خانواده مهدوی باید در زندگی خود، ولایت ائمه را الگوی خود قرار دهد و به دستورات و تعالیم آنها عمل کند. آیت‌الله جوادی آملی در این باره می‌گوید: «چون در قرآن کریم، ولایت، حکایت حقیقت آدمی است که استعدادهايش در اثر پیوند با ولایت تامه الهیه و حقیقه ذات ربوبی او از راه عبادت و بندگی به

منصه ظهور و بروز رسیده است تا آنجا که به غایت قصوای منزلت و مقام انسانی یعنی، انسان کامل نائل آمده است. در نتیجه، به مقام‌ها و منصب‌های رفیع الهی شامل نبوت، رسالت، امامت و مانند آن دست یازیده است به دلیل اینکه رسالت هر پیامبری به نبوت وی وابسته بوده است و نبوت به ولایت او مرتبط است. سمت و سوی پیوند انسان کامل به خدای سبحان، ولایت اوست و سمت ارتباط وی به جامعه بشری، رسالت اوست و رابط بین این دو نبوت اوست، چه اینکه تفاوت رسالت‌ها مرهون تفاوت نبوت‌ها و امتیاز نبوت‌ها در پرتو تفاضل ولایت‌هاست» (جوادی آملی، ۱۳۶۹، ص ۱۳).

ولایت در زمان پیامبر ﷺ با پیامبر و در زمان ائمه، با ائمه علیهم‌السلام تحقق یافت. ولایت در زمان غیبت امام معصوم علیه‌السلام با نایبان عام آن حضرت است که از سوی حجت الهی، حجت بر خلق هستند. امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌التوب می‌فرماید: «أما الحوادث الواقعة فارجعوا فيها إلى رواة أحاديثنا فإنهم حجتی علیکم و أنا حجة الله؛ برای حل مشکلات در حوادث - امور سیاسی، عبادی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی، اجتماعی و... - به راویان حدیث و فقها مراجعه کنید که آنها در زمان غیبت، خلیفه و حجت من بر شما هستند و من حجت خداوند بر آنها می‌باشم» (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۱۰۱/۱۸). امام رضا علیه‌السلام در بیان فلسفه رهبری جامعه اسلامی می‌فرماید: «اگر خداوند، رهبر امینی را برای سرپرستی و حفظ امانت امامت قرار ندهد مذهب و دین به تدریج از بین خواهد رفت و سنت پیامبر ﷺ و احکام الهی دستخوش دگرگونی می‌شود و بدعت‌گذاران، چیزهایی بر دین بیفزایند و ملحدان چیزهایی از دین بکاهند و در نتیجه، حقیقت را بر مسلمانان دگرگون سازند» (ابن بابویه قمی، ۱۳۸۴، ۲۵۳/۱).

آیه ۵۹ سوره نساء می‌فرماید: «يا أيها الذين آمنوا أطيعوا الله وأطيعوا الرسول وأولى الأمر منكم؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید پیامبر خدا و اولوالامر [اوصیای پیامبر] را» و آیه ۴۴ سوره کهف می‌فرماید: «هنالك الولاية لله الحق؛ در آنجا ثابت شد که ولایت (و قدرت) از آن خداوند برحق است». این آیات بیانگر آن است که یکی از خصوصیات فرد مسلمان، پذیرفتن ولایت خداوند متعال، رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و معصومین و کسانی است که در ویژگی‌ها و

خصوصیات اعتقادی، علمی و رفتاری در مسیر آن بزرگواران قرار دارند. قرآن در آیه ۳۶ سوره احزاب، پس از آنکه اوصاف اصلی مردان و زنان مؤمن را برمی‌شمارد بلافاصله در آیه بعدی از ولایت‌پذیری سخن می‌گوید: «و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضی الله ورسوله أمرا أن یکون لهم الخیرة؛ برای هیچ مرد مؤمن و یا زن مؤمنی جایز نیست که وقتی خدا و رسولش فرمانی را حتمی نمایند برای آنها در کارشان اختیاری باشد». تأملی در سیاق این دو آیه و ترتیب آن نشان می‌دهد که تحقق اوصاف برجسته ایمانی شرط لازم برای تحقق ولایت‌پذیری در حد اعلاى آن است (ذوعلم، ۱۳۸۰، ص ۵۰)؛ یعنی افراد شاخصی ولایت‌پذیری دارند که صفات عالیه ایمانی داشته باشند که زیربنای آن معرفت و بصیرت است.

۲-۲. مهرورزی و محبت

مهرورزی به معنای محبت ورزیدن به یکدیگر و دوری از کینه و حسادت است. خانواده مهدوی باید در محیط خانوادگی، محبت و مهربانی را به‌نمایش بگذارند و با یکدیگر با صمیمیت و صفا رفتار کنند. از نظر قرآن و در روایات، مهرورزی به هم‌نوعان به اندازه‌ای نزد خدا اهمیت دارد که خداوند پیش از الزام آن بر بندگان، مهربانی با بندگان را به ذات مقدس خویش تکلیف کرده است. خداوند در سوره انعام می‌فرماید: «قل لمن ما فی السماوات و الأرض قل لله کتب علی نفسه الرحمة لیجمعنکم إلى یوم القیامة لا ریب فیہ الذین خسروا أنفسهم فهم لا یؤمنون؛ بپرس آنچه در آسمان‌ها و زمین است از آن کیست؟ بگو: از آن خداوند است که رحمت را بر خود واجب داشته است. یقیناً روز قیامت که در آن هیچ شکی نیست، شما را گرد می‌آورد. کسانی که بر خودشان زیان زده‌اند، ایمان نمی‌آورند» (انعام: ۱۲).

در آیه دیگر آمده است: «وإذا جاءک الذین یؤمنون بأیاتنا فقل سلام علیکم کتب ربکم علی نفسه الرحمة أنه من عمل منکم سوءاً بجهالة ثم تاب من بعده و أصلح فإنه غفور رحیم؛ و هرگاه کسانی که به آیات ما ایمان آورده‌اند نزد تو آیند، بگو: سلام بر شما. پروردگار شما رحمت را بر خود مقرر داشته است که هر کس از شما به نادانی، کار ناشایستی انجام دهد و بعد از آن توبه کند و نیکوکار شود بی‌گمان [بداند که] او بسیار خطاپوش خطابخش است». (انعام: ۵۴)

در بیانات قرآنی و روایی، مهربانی و محبت به مؤمنان سفارش شده است، اما برای مؤمنی که در جایگاه خدمت‌گزاری به شهروندان جامعه اسلامی قرار می‌گیرد در خدمت به جامعه تفاوت گذاشتن نسبت به هیچ‌یک از شهروندان مسلمان یا غیرمسلمان روا نیست. قرآن می‌فرماید: «فبما رحمة من الله لنت لهم ولو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم و استغفر لهم و شاورهم في الأمر فإذا عزمت فتوكل على الله إن الله يحب المتوكلين؛ در اثر رحمت خدا به آنها ملایم (مهربان) شدی. اگر بدخلق و سنگ‌دل بودی از اطراف تو پراکنده می‌شدند. آنها را ببخش و برایشان آموزش بخواه و در کارها با آنها مشورت کن و چون تصمیم‌گرفتی بر خدا اعتماد و توکل کن که خدا متوکلان را دوست دارد» (آل عمران: ۱۵۹). مهربانی با خلق خدا و ملاحظت با آنها از برجسته‌ترین صفات اخلاقی است که انسان می‌تواند اخلاق خود را با آن بیاراید. قلبی سرشار از رأفت و مهربانی نسبت به بندگان خدا و به‌ویژه نسبت به مؤمنان موهبتی است که خداوند عطای آن به بندگان را برخاسته از رحمت خویش می‌داند. این ویژگی اخلاقی، سببیه‌ای است که پروردگار عطای آن را بر پیامبرش منت می‌نهد. اهمیت مهرورزی با هم‌نوعان و به‌ویژه با مؤمنان به این دو آیه منحصر نمی‌شود، بلکه این معنا از متون فراوان قرآنی و حدیثی به راحتی به دست می‌آید. در حدیث شریفی از پیامبر خدا ﷺ خدمت به خلق خدا این‌گونه بیان شده است: «الخلق عيال الله فأحب الخلق إلى الله من نفع عيال الله و ادخل على اهل بيت سرورا؛ خلیق، عیال خدا هستند، پس محبوب‌ترین آنها کسی است که به عیال خدا بیشتر سود برساند و اهل خانه‌ای را مسرور و شادمان سازد» (کلینی، ۱۳۲۹، ۱۶۴/۲).

در بیانی صریح‌تر از زبان امام صادق علیه السلام آمده است: «قال الله عزوجل: أخلق عیالی فأحبهم إلى أطفهم بهم و أسعاهم فی حوائجهم؛ خدای عزیز و جلیل فرموده است: مردم، خانواده من هستند، پس محبوب‌ترین آنها نزد من کسی است که با آنان مهربان‌تر و در برآوردن نیازهایشان کوشاتر باشد». (کلینی، ۱۴۰۷، ص ۱۹۹) امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «و ما عبد الله بشئ أحب إلى الله من إدخال السرور على المؤمن؛ خداوند به چیزی محبوب‌تر از شاد کردن مؤمن، عبادت نشده است» (کلینی، ۱۴۰۷، ص ۱۸۸). این‌گونه سفارش‌ها، لزوم مهرورزی و محبت به بندگان خدا و

اهمیت آن را در تعاملات اجتماعی از منظر دین اسلام بیان می‌کند. در حقیقت، بین خدمت به خلق و مهربانی با آنها رابطه دوطرفه برقرار است. از سویی، مهربانی با مخلوقات الهی، خدمت به آنها و مسرور کردن آنها را به دنبال دارد و از سوی دیگر، مسرور کردن آنها موجب افزایش محبت، مودت و تحکیم پیوندها بین افراد جامعه می‌شود. علاوه بر توصیه‌های قرآنی و روایی، مهرورزی و محبت به بندگان خدا به طور کامل در سیره و رفتار پیشوایان دینی به ویژه در سیره پیامبر خدا ﷺ مشاهده می‌شود.

این حقیقت را خداوند علاوه بر آیه آغازین بحث این‌گونه بیان می‌کند: «لقد جاءکم رسول من أنفسکم عزیز علیہ ما عنتم حریص علیکم بالمؤمنین رؤف رحیم؛ هان ای مردم! پیغمبری از جنس خود شما مردم آمده که از اوصافش این است که از خسارت دیدن شما و نابودشدنتان ناراحت می‌شود و به خیرخواهی و نجات شما، چه مؤمن و چه غیر مؤمن، حریص است و به ویژه نسبت به مؤمنان، رؤف و رحیم است» (توبه: ۱۲۸). (طباطبایی، ۱۳۵۰، ۴۱۲/۹) خدا در این آیه از جنس مردم بودن را از محسنات پیامبر ﷺ می‌داند؛ یعنی از خود شما بودن پیامبر موجب شده است رنج، خسران و زیان شما را برنتابد و برای خیر و مصلحت شما حریص باشد (طبرسی، ۱۴۰۸، ۱۳۰/۵). از این رو، می‌توان به او اعتماد بیشتری داشت و با اطمینان بیشتر از او تبعیت کرد. این آیه از میزان محبت و دل‌بستگی پیامبر ﷺ نسبت به امت خود به ویژه مؤمنان پرده برمی‌دارد و به نظر می‌رسد امر تبلیغ را در گرو مودت و خیرخواهی نسبت به مردم می‌داند.

۲-۳. تقوا و پرهیزگاری

این ویژگی به معنای دوری از گناه و عمل به دستورات الهی است. خانواده مهدوی باید در زندگی خود، تقوا و پرهیزگاری را رعایت و از هرگونه گناه و خلاف دوری کند. «واتقوا الله لعلکم تفلحون؛ تقوای الهی پیشه کنید تا رستگار شوید» (انعام: ۱۵۵). کسی که دوست دارد از اصحاب و یاران قیام‌کننده باشد باید منتظر ظهور باشد و براساس ورع یعنی، پرهیزکاری و تقوای شدید و اخلاق نیکو رفتار کند، درحالی‌که در مسیر انتظار گام برمی‌دارد. اگر در این حالت، مرگ او فرارسد و قائم پس از او قیام کند پاداش او مانند پاداش درک‌کنندگان آن حضرت خواهد بود.

۲-۴. بصیرت دینی و علم‌آموزی

بصیرت به معنای شناخت دقیق و آگاهانه دین اسلام و تعالیم الهی است. خانواده مهدوی باید در مسیر شناخت و فهم دین تلاش کند و با مطالعه و تحقیق، آگاهی خود را در این زمینه افزایش دهد. هیچ تبعیتی بدون شناخت و معرفت تداوم نخواهد داشت و از آنجا که غیبت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف طولانی است این شناخت و معرفت باید مکرر ایجاد شود تا اعضای خانواده و نسل جدید دچار غفلت و عادی‌سازی نشوند. اهمیت علم و دانش در خانواده مهدوی، نقش اساسی در تربیت نسل منتظر دارد. خانواده مهدوی با تکیه بر علم و دانش، زمینه را برای درک صحیح از مفاهیم مهدویت و آمادگی برای ظهور فراهم می‌کند. این خانواده با پرورش نسلی عالم و آگاه، زمینه‌ساز ظهور و استقرار حکومت جهانی مهدوی خواهد بود. (عدالتیان، ۱۴۰۰، ص ۷۸) این ویژگی به معنای کسب علم و دانش و تلاش برای پیشرفت در زمینه‌های مختلف است. خانواده مهدوی باید به دنبال علم و دانش باشد و از هر فرصتی برای کسب دانش و آگاهی استفاده کند. از کارهایی که می‌توان انجام داد مطالعه و تحقیق، شرکت در مجالس و محافل مذهبی، بهره‌مندی از سخنرانی‌ها و دروس علما و اساتید در زمینه مهدویت، برگزاری جلسات خانوادگی، بحث و تبادل نظر در مورد مسائل مربوط به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و وظایف منتظران، انتقال مفاهیم مهدوی به فرزندان با قصه‌ها، بازی‌ها و فعالیت‌های متنوع، الگوبرداری از خانواده‌های منتظر است. علم و دانش در خانواده مهدوی، ابزاری برای درک عمیق‌تر مفاهیم مهدویت است و در آمادگی برای ظهور و تربیت نسلی آگاه و مؤمن نقش حیاتی ایفا می‌کند (رحیمی، ۱۳۹۴، ص ۱۰۲).

۲-۵. عمل به دستورات الهی

این ویژگی به معنای عمل به تمام دستورات و احکام الهی است. خانواده مهدوی باید در تمام ابعاد زندگی خود، عمل به دستورات الهی را در اولویت قرار دهد و الگو و سرمشقی برای سایرین باشد. عمل به دستورات الهی در خانواده مهدوی به معنای تلاش برای ایجاد محیطی است که در آن اعضای خانواده با پیروی از آموزه‌های دینی و اخلاقی برای رضایت خداوند و امام

زمان عَنْكَاللَّهِ تَعَالَى وَرَحْمَةِ الشَّرِيفِ گام بردارند. این امر شامل رعایت احکام و فرامین الهی، دوری از گناه، پرورش روحیه عدالت خواهی و امر به معروف و نهی از منکر می‌شود. (سخنرانی عدالتیان، ۱۴۰۰)

۲-۶. حسن خلق

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام فرمود: «من سره ان يكون من اصحاب القائم فلينتظر و ليعمل بالورع و محاسن الاخلاق و هو منتظر؛ هر کس که دوست دارد و این نکته او را خوشحال می‌کند که از یاران مهدی ما باشد باید منتظر فرج باشد، ورع و حسن خلق داشته باشد. او منتظر واقعی است». (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۰۰) در این حدیث، امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام از اوصاف یاران امام مهدی عَنْكَاللَّهِ تَعَالَى وَرَحْمَةِ الشَّرِيفِ را پرهیزکاری و تقوای الهی دانسته و خلق نیکو را سفارش کرده است. از این رو، در فرمایشات معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام به نظام خانواده توجه ویژه شده است و تأکید بر آن است که خانواده‌ها اصلاح شوند. مردها که مسئول خانواده هستند در این مورد مسئولیت سنگین تری دارند، ولی همه اعضای خانواده باید کمک کنند تا خانواده، سالم، صالح و مورد رضایت امام زمان عَنْكَاللَّهِ تَعَالَى وَرَحْمَةِ الشَّرِيفِ قرار گیرد. در این روایت حضرت با این جمله شروع می‌کند: «من سره»؛ هر کس که دوست دارد و این نکته او را خوشحال می‌کند که از یاران مهدی ما باشد باید این سه کار را انجام دهد:

الف) انتظار فرج داشتن: انتظار همراه با کسب آمادگی است. برای مثال، «اگر منتظر آمدن مهمان عزیزی هستیم خانه را مهیا و آماده می‌کنیم و همه کارهای لازم را برای آمدنش انجام می‌دهیم»؛

ب) اهل ورع و بسیار باتقوا بودن: کسی که دوست دارد از یاران مهدی عَنْكَاللَّهِ تَعَالَى وَرَحْمَةِ الشَّرِيفِ باشد باید در پرهیز از گناه و حرام، خیلی جدی بوده و وقتی فهمید دستور خداست سهل انگاری نکند و با کسی تعارف نداشته باشد، پس وقتی تقوا و پاکی حکم خداست نباید به خاطر هیچ کس گناه کرد. اعضای خانواده مهدوی یکدیگر را در انجام واجبات و ترک محرمات یاری می‌کنند، در مجالس شادی گناه نمی‌کنند و یکدیگر را نصیحت و راهنمایی می‌کنند؛

ج) حسن خلق داشتن: در خانواده‌ای که افراد آن بخواهند همگی از یاران امام زمان عَنْكَاللَّهِ تَعَالَى وَرَحْمَةِ الشَّرِيفِ باشند باید اخلاق نیک داشته باشند. در تاریخ هم دیده شده است چه در زمان پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ

و چه در زمان سایر معصومین علیهم‌السلام افرادی به صورت خانوادگی به یاری معصومین آمده‌اند. برای مثال در صدر اسلام در خانواده‌ای یاسر و سمیه که فرزندشان عمار بود خانوادگی به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ایمان آوردند با اینکه مشرکان آنها را بسیار شکنجه و آزار دادند، اما تمام خانواده از پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم حمایت کرده و در راه یاری رسول خدا در زیر شکنجه به شهادت رسیدند. در کربلا هم بدین شکل بود. گاهی خانوادگی به یاری اهل بیت آمده بودند. مرد همراه همسر و فرزند یاور امام زمان بود. در عصر حاضر هم در مجالس عزاداری اهل بیت علیهم‌السلام یا پیاده‌روی اربعین، خانواده‌ها با هم خدمت‌رسانی می‌کنند و خدمت آنها تنها کسب رضایت خداوند و تقرب به اوست.

۳. اهمیت تلاش برای تشکیل خانواده مهدوی

بین فرهنگ مهدوی و اصالت و رسالت خانواده مهدوی ارتباط تنگاتنگی وجود دارد. خانواده مهدوی نسبت به نسل آینده، تربیت نسل مهدوی، بسترسازی و ایجاد کانون سرشار از عدالت و امنیت مسئولیت‌پذیر است. (عدالتیان، ۱۴۰۰، ص ۹۱) پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در مورد اندیشه و تعقل می‌فرماید: «انما یدرک الخیر کله بالعقل ولادین لاعقل له؛ تمام خیر با عقل به دست می‌آید و کسی که اهل اندیشه نیست، دین ندارد» (ابن شعبه حرانی، ۱۳۸۷، ص ۵۴). بنابراین، ایمان شخص در گرو به کار بستن یا نبستن اندیشه است. جایگاه این مهم را در خانواده مهدوی چه در تشکیل و چه در تربیت و پرورش فرزندان نمی‌توان نادیده گرفت. خداوند می‌فرماید: «ان شر الدواب عند الله الصم البکم لذین لایعقلون؛ بدترین جنبندگان نزد خداوند کر و لال‌هایی هستند که تعقل نمی‌کنند» (انفال: ۲۲). محبت و عشق به حضرت عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف از ارکان اساسی ولایت‌مداری است. اگر پدر و مادر بتوانند این امر را در خود و فرزندان‌شان نهادینه کنند در مسیر ظهور و زمینه‌سازی برای این امر تأثیر بسزایی خواهند داشت. محبت به خداوند، رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه اطهار علیهم‌السلام به‌ویژه حضرت قائم عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف باعث جلوگیری از لغزش‌ها در مسیر عبودیت و بندگی خداوند متعال خواهد شد و نقطه محوری و کانون جذب به حضرت عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است.

خانواده مهدوی، نقش مهمی در زمینه‌سازی ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف دارد. این خانواده با داشتن ویژگی‌های مثبت و عمل به دستورات الهی می‌تواند نقش مهمی در گسترش دین و

عدالت در جامعه داشته باشد. این خانواده با تربیت فرزندان صالح و باتقوا می‌تواند نسل آینده را برای رسیدن به اهداف والای الهی آماده کند. معرفت به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف اساس تربیت مهدوی است. در روایت آمده است: «من لم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیه؛ هر کس امام زمانش را نشناسد به مرگ جاهلیت مرده است» (صدوق، ۱۳۹۵، ص ۲۳۴). وابستگی‌های عاطفی و دلدادگی‌های روحی و معنوی به دنبال معرفت است که در قالب عشقی جاودانه ظهور می‌یابد. با وجود این دو پشتوانه است که امت امام در مقام اطاعت‌پذیری و تبعیت تا مرز فدا شدن و ایثار جان و مال پیش می‌رود. بنابراین، مجموعه بینش‌ها، مواضع، نگرش‌ها، رفتارها و عملکردها در مدار معرفت، محبت و تبعیت از امام عجل الله تعالی فرجه الشریف تعریف می‌شود.

۴. نتیجه‌گیری

خانواده یکی از نظام‌های اولیه جوامع بشری است که با وجود تحولات اساسی در اهداف و کارکردهای خود ثابت مانده و هنوز اهمیت بسزایی دارد. خانواده، بهترین بستر برای تأمین نیازهای مادی و روانی شخص و بهترین پایگاه برای برقراری امنیت روانی افراد است. اگرچه خانواده جامعه‌ای کوچک است، اما اسلام برای تغییر و پاک‌سازی جوامع بزرگ‌تر اهتمام زیادی به سلامت این نهاد داشته است. خانواده مهدوی، خانواده‌ای است که با داشتن ویژگی‌های خاص و عمل به دستورات الهی می‌تواند نقش مهمی در زمینه‌سازی برای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و گسترش عدالت در جامعه داشته باشد. آنچه خانواده‌ای را مهدوی می‌کند عبارت است از: باور توحیدی و ایمان. از آنجاکه سبک زندگی هر شخص تابع هدف اوست افراد ابتدا باید هدف مناسبی برای زندگی خود تعیین کنند. نکته اساسی در این مسئله بحث ایمان و باور توحیدی است. در غیر این صورت پیشرفتی صورت نمی‌پذیرد؛ زیرا خانواده می‌تواند براساس هدف خود، ولایت خدا یا شیطان را بپذیرد و چنانچه به مرز شیطانی راه پیدا کرد دیگر نمی‌توان آن را مؤثر در تحقق ظهور دانست. مسئله دیگر، کسب آمادگی‌های لازم برای تربیت نسل و تعمیق معارف مهدوی در بطن خانواده است مانند آمادگی‌های علمی و معرفتی، عاطفی

و قلبی و آمادگی های عملی و رفتاری. تحقق هر کدام از این آمادگی ها در خانواده باعث کسب آمادگی یآوری امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و تعجیل در ظهور خواهد شد.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۸). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. تهران: مرکز طبع و نشر قرآن.
۱. ابن بابویه، علی (۱۴۰۲). موسوعه الشیخ الصدوق. تهران: خانه فرهنگ صدوقی.
  ۲. ابن شعبه حرانی، ابومحمد (۱۳۸۷). تحف العقول عن آل الرسول ﷺ. مترجم: حسن زاده، صادق. قم: مرکز تحقیقات دار الحدیث.
  ۳. جوادی عاملی، عبدالله (۱۳۶۹). تفسیر تسنیم. قم: مرکز بین المللی نشر اسرا.
  ۴. حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹). وسائل الشیعه. قم: مؤسسه آل البيت ﷺ لاحیا التراث و انتشارات الاسلامیه.
  ۵. ذوعلم، علی (۱۳۶۸). انقلاب و ارزش ها. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه.
  ۶. رحیمی، جواد (۱۳۹۴). سبک زندگی منتظرانه در منجی دوازدهم. قم: مرکز تخصصی مهدویت.
  ۷. صدوق، محمد بن علی (۱۳۹۵). کمال الدین و تمام النعمه. مصحح: غفاری، علی اکبر. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
  ۸. طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۶۰). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
  ۹. طبرسی، ابوعلی فضل بن حسن (۱۴۰۸). مجمع البیان. مصحح: رسولی، هاشم. تهران: مکتب العلمیه.
  ۱۰. عدالتیان، مهدی (۱۴۰۰). سبک زندگی منتظرانه. قم: نشر تخصصی مهدویت، حوزه علمیه قم.
  ۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). اصول کافی. تهران: انتشارات دارالثقلین.
  ۱۲. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحار الانوار. تهران: مؤسسه الوفاء.
  ۱۳. نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷). الغیبه. تهران: صدوق.

بررسی تطبیقی وضعیت دینداری در عصر غیبت و ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

ساجده فاطمه^۱

چکیده

بهره‌مندی از امام معصوم عجل الله تعالی فرجه الشریف به صورت مستقیم در عصر ظهور تفاوت اساسی با زمان محرومیت از حضور معصوم در زمان غیبت دارد و نقش آفرینی مجزایی در همه ابعاد زندگی انسان ایفا می‌کند. عصر غیبت یا دوره آخرالزمان دوره‌ای است که پیدایش بدعت‌ها در دین و شعائر دینی به اوج می‌رسد؛ بدعت‌هایی که آنچنان در بطن سنت‌ها و اصالت‌های اسلامی نفوذ می‌کنند که بسیاری از دین‌داران به هیچ‌روی گمان بدعت بودن آنها را نخواهند داشت. نبود امام معصوم عجل الله تعالی فرجه الشریف در میان امت اسلامی و هادی و راهنما اثرات قابل توجهی در فهم و استنباط مسلمین از مسائل دینی ایجاد می‌کند. براساس آیات و روایات، وضعیت دینداری مسلمین در عصر غیبت دستخوش انحرافات و بدعت‌هایی می‌شود که اصلاح آن فقط به دست امام معصوم عجل الله تعالی فرجه الشریف شدنی است. فراموش کردن سنت‌های رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و برداشت‌های ذوقی و شخصی از احکام اسلامی و معیار قرار دادن منفعت شخصی و گروهی به جای محوریت قرار دادن رضایت خداوند متعال از اتفاقات ناگواری است که در عصر غیبت گریبان‌گیر امت اسلامی می‌شود. آخرین حجت و ذخیره الهی با قیام و ظهور خود، وضعیت دینداری مردم را اصلاح کرده و چنان تغییراتی در اجرای احکام الهی ایجاد می‌کند که مردم گمان می‌کنند او دین جدیدی را پایه‌ریزی کرده است. براساس منظومه روایی شیعه، این تفکر و گمان غلط است؛ زیرا مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف دین، کتاب، احکام و سنت جدیدی برای مردم نمی‌آورد، بلکه همان دین جدش رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را احیا و بازسازی و دین اسلام را از خرافه، بدعت و انحراف پیراسته می‌کند. در آن زمان، دین حیات تازه‌ای می‌گیرد و مسیر شکوفایی و غلبه بر ادیان دیگر را به سرعت طی می‌کند.

واژگان کلیدی: امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دین، دینداری، عصر غیبت، عصر ظهور،

مهدویت، بدعت.

۱. دانش‌پژوه رشته مطالعات اسلامی به زبان انگلیسی، از کشور هندوستان، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی‌العالمیه، قم، ایران.

۱. مقدمه

براساس روایات ائمه معصومین علیهم السلام یکی از مسائل مورد انحراف در عصر غیبت، مسائل دینی مانند احکام، عقاید و معارف اخلاقی و حقوقی است. در عصر غیبت، مردم دچار عدم تشخیص حق از باطل می‌شوند و وضعیت دینداری آنها مطلوب نیست. براساس آیات قرآن با ظهور منجی موعود عجل الله تعالی فرجه دین حق بر همه ادیان محقق می‌شود. مسلمین یا شیعیان که منتظر ظهور هستند و امید دارند که در عصر ظهور بتوانند در دولت کریمه امام زمان عجل الله تعالی فرجه خدمت کنند باید از نظر معرفتی با ویژگی‌های دین حق آشنا شوند و انحرافات دینداری را رصد کنند. یکی از مطالب مورد اشاره در گفتمان مهدویت از روایات و احادیث معصومین علیهم السلام تعطیل شدن دین در عصر غیبت و آوردن دین و سنت فراموش شده پیامبر صلی الله علیه و آله توسط منجی موعود است به طوری که مردم گمان می‌کنند دین جدید آمده است. برای روشن شدن این مسئله باید ابتدا مفهوم دین و دینداری روشن و سپس وضعیت دینداری در عصر غیبت و ظهور بررسی شود. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع کتابخانه‌ای در صدد پاسخ‌گویی به این شبهه در گفتمان مهدویت است.

۲. مفهوم‌شناسی

۲-۱. دین در لغت

واژه دین در فرهنگ لغت دهخدا، مترادف با کلمات حکم و قضا، رسم و عادت، شریعت و مذهب، همبستگی و... است. (دهخدا، ۱۳۷۷، ص ۵۷۲) کاربردهای قرآنی نیز به معانی زیادی مانند جزا، حساب، قانون، شریعت، طاعت و بندگی، تسلیم و انقیاد، اسلام، روش و رویه، توحید و خداپرستی اشاره کرده است. برای مثال در معنای جزا آمده است: «مالک یوم الدین؛ صاحب روز جزاست» (حمد: ۳)؛ «أإذا متنا و کنا ترابا و عظاما إنا لمدینون؛ که وقتی ما مردیم و به خاک و استخوان مبدل شدیم بار دیگر زنده می‌شویم و جزا داده خواهیم شد» (صافات: ۵۳)؛ «وإن علیک اللعنة إلی یوم الدین؛ و لعنت و دوری از رحمت حق تا روز قیامت بر تو خواهد بود» (حجر:

۳۵). در آیات دیگر، واژه دین به معنای قانون و شریعت به کار رفته است: «لا إكراه في الدين قد تبين الرشد من الغي؛ در قبول دین اکراهی نیست؛ زیرا راه درست از راه انحرافی روشن شده است» (بقره: ۲۵۶)؛ «هو الذی أرسل رسوله بالهدی و دین الحق؛ او کسی است که رسولش را با هدایت و آیین حق فرستاد» (توبه: ۳۳)؛ «إن الدین عند الله الإسلام؛ دین در نزد خدا، اسلام و تسلیم بودن در برابر حق است» (آل عمران: ۱۹).

۲-۲. دین در اصطلاح

دین، مجموعه‌ای از برنامه‌های عملی هماهنگ با نوعی جهان بینی است که انسان برای رسیدن به سعادت خود آن را وضع می‌کند و یا از دیگران می‌پذیرد. (طباطبایی، ۱۳۸۸، ص ۳) دین، روش ویژه‌ای است که سعادت و صلاح دنیوی انسان را هماهنگ و همراه با کمال اخروی و حیات حقیقی جاودانی او تأمین می‌کند. از این رو، شریعت باید دربرگیرنده قوانینی باشد که نیازهای دنیوی انسان را نیز شامل شود (طباطبایی، ۱۳۷۴، ۲/۱۳۰). در قرآن، دین به راه و رسم زندگی اطلاق می‌شود و مؤمن و کافر، حتی کسانی که خداوند را هم قبول ندارند بدون دین نیستند؛ زیرا زندگی انسان بدون داشتن راه و رسمی صورت نمی‌گیرد. دین مورد قبول از نظر قرآن، راه و رسمی است که آفرینش انسان به سوی آن هدایت می‌کند نه آنچه از عواطف و احساسات فرد یا جامعه سرچشمه می‌گیرد چنانچه می‌فرماید: «فأقم وجهک للدين حنیفا فطرت الله التي فطر الناس علیها لا تبدیل لخلق الله ذلک الدین القیم؛ روی خود را برای دین استوار کن، با تمام توجه دین را بپذیر درحالی که اعتدال را پیش‌گیری و از افراط و تفریط بپرهیزی. دینی که همان آفرینش خدایی است. آفرینش خدا تغییر ندارد. آن است دینی که به اداره زندگی انسان توانایی دارد» (روم: ۳۰). براساس نظر اسلام، دین درست و مورد قبول، تنها دین اسلام است که مجموعه اعتقادات، احکام، معارف و تعلیمات آن، هدایت‌کننده بشر در هر عصر و زمانی است: «إن الدین عند الله الإسلام؛ همانا دین حقیقی نزد خدا اسلام است» (آل عمران: ۱۹)؛ «هو الذی أرسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره

المشركون؛ اوست خدایی که رسول خود را به هدایت و دین حق فرستاد تا آن را بر همه ادیان عالم تسلط و برتری دهد هرچند مشرکان ناراضی و مخالف باشند» (توبه: ۳۳).

۳. دین و دینداری در عصر غیبت

براساس آنچه از روایت‌های اسلامی برمی‌آید حفظ دین و ایمان یکی از سخت‌ترین کارها در آخرالزمان است. آخرالزمان دوره‌ای است که پیدایش بدعت‌ها در دین و شعائر دینی نیز به‌اوج می‌رسد. بدعت‌هایی که آن‌چنان در بطن سنت‌ها و اصالت‌های اسلامی نفوذ می‌کند که بسیاری از دین‌داران به‌هیچ‌روی گمان بدعت بودن آنها را نخواهند داشت. رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «شخص صبح می‌کند درحالی که مؤمن است و شام می‌کند درحالی که منافق یا کافر است. همچنین شب می‌کند در حال اسلام و ایمان و صبح می‌کند در حال کفر و نفاق»؛ «يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيَمْسِي كَافِرًا وَيَمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا، يَبِيعُ أَحَدُهُمْ دِينَهُ بَعْرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا قَلِيلٍ؛ دَرِ آن هِنْكَامِ اِنْسَانٍ، صَبْحٌ مُؤْمِنٍ اسْتِ وَ شَبٌّ كَافِرٍ مِي شُود، شَبٌّ كَافِرٍ اسْتِ وَ رُوزٌ مُؤْمِنٍ مِي شُود وَ دِينِ خُودِ رَا بَه عَرَضِ نَاجِيزِ دُنْيَا مِي فَرُوشِد» (پاینده، ۱۳۸۲، ص ۱۹۰؛ ابن حماد، ۱۴۲۳، ص ۷۸).

این مسئله دلایل مختلفی دارد. برای مثال، تحریف در آموزه‌های متعالی و راستین دین در این عصر فزونی می‌گیرد و ادیان و مکاتب مختلفی شکل می‌گیرد. این ادیان ساختگی، رنگ و بویی از حقیقت ندارند و تهی از معنویت و باورهای راستین حق‌گرایانه هستند. در این رابطه پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «إِنَّ الْإِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا وَ سَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ؛ اسْلَامِ غَرِيبَانَه اَآغَاژ شُد وَ زُود بَاشَد كَه بَه غَرِيبِي بَا زْكَرْدَد وَ خُوشَا بَه حَالِ غَرِيبَان» (متقی هندی، ۱۴۱۹). در روایت دیگر پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «سَتَكُونُ فِتْنٌ يَصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيَمْسِي كَافِرًا، إِلَّا مَنْ أَحْيَاهُ اللَّهُ تَعَالَى بِالْعِلْمِ؛ بَه زُودِي فِتْنَه هَا، اَزْمَايش وَ حُودَاثِي كَه سَبَبِ اَمْتِحَانِ مِي شُود، رَخِ خُوَآهَد كَه فَرْد، صَبْحٌ، مُؤْمِنٍ اسْتِ وَ شَبٌّ كَافِرٍ وَ بِي دِينِ مِي شُود، مَگر كَسِي كَه خُداوند او را بَه عِلْمِ، زنده كرده بَاشَد» (پاینده، ۱۳۸۲، ص ۵۲۲). در این روایت، تنها کسانی که اهل علم و نقد و

بررسی هستند از فتن آخرالزمان در امان خواهند بود، البته منظور از علم، علم الهی است که قلب انسان را روشن و زنده می‌کند.

امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: «سیأتی زمان علی الناس وجوههم ضاحکة مستبشرة و قلوبهم مظلمة متکدرة السنه فیهم بدعة، و البدعة فیهم سنة، المؤمن بینهم محقر و المنافق بینهم موقر؛ بر مردم زمانی خواهد آمد که چهره‌هایشان خندان و شاد است، ولی دل‌هایشان تاریک و گرفته است. سنت در میان آنها بدعت شمرده می‌شود و بدعت، سنتی رایج می‌گردد. مؤمن در میانشان حقیر است و منافق در بین آنها محترم شمرده می‌شود» (محدث نوری، ۱۳۶۶، ۱۱/۳۸۰). براساس این حدیث، فراموش کردن و زیر پا گذاشتن سنت صحیح پیامبر صلی الله علیه و آله عامل انحراف است. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «سیأتی علی الناس زمان یکثر فیہ الدجالون و الکذابون یحدثونکم بأحادیث لم تسمعوها أنتم ولا آباؤکم، فیاکم ویاهم، لا یضلوکم؛ در آخرالزمان، دغل‌بازان و فریبکارانی بیابند که حدیث‌هایی نو و روایت‌هایی جدید از دین بر شما بخوانند آنچنان که نه شما و نه پدران‌تان چنین حدیث‌هایی نشنیده باشید، پس دوری‌گزینید از آنها. مبدا به دام تزویر و فریبشان بیفتید» (متقی هندی، ۱۴۱۹). در این زمان احکامی از اسلام و قرآن براساس میل مردم تأویل و تفسیر می‌شود و بسیاری از حدود و احکام چنان فراموش می‌شوند که گویا از اسلام نبودند.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «یأتی علی الناس زمان لا یبقی من الإسلام إلا اسمه، ولا یبقی من القرآن إلا رسمه، أناس یسمون به وهم أبعد الناس عنه؛ زمانی برسد که از قرآن جز رسم الخطی و از اسلام جز نامی برای مسلمانان نماند، چنان‌که گروهی به دین خدا در جهان خوانده شوند، درحالی‌که همین گروه از هر کسی از اسلام دورتر باشند». (مجلسی، ۱۴۰۳، ۵۲/۱۹۰) این حدیث، هشدار است در مورد خطر انحراف از مسیر اصلی اسلام و اهمیت عمل به آموزه‌های قرآن و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله. این حدیث بر لزوم توجه به عمق و معنای دین، فراتر از ظواهر و نام‌ها تأکید می‌کند. امام رضا علیه السلام نیز در مورد خطر بی‌اعتقادی نسبت به دین در آخرالزمان فرمود: «إنه لا یكون صاحب هذا الأمر إلا من خلصت نیته الله فی طاعته و العمل بأوامره؛ در دوران غیبت امام، جز

دینداران خالص، کسی بر اعتقاد خود استوار نمی ماند» (صدوق، ۱۳۹۶، ۱/۵۱). از جمع بندی روایت ذکر شده مسئله سخت شدن دینداری یا دشواری معتقد و متعهد بودن به دین درست و مورد تأیید خدا و رسول مشخص می شود. از طرفی استثناهای اهل علم و اهل اخلاص و عمل صالح، نویددهنده این مطلب است که بالاخره در آخرالزمان باید به این طیف مؤمنان توجه کرد و از آنها الگو گرفت.

۴. دین و دینداری در عصر ظهور

از ظاهر برخی روایت ها این انگاره حاصل می شود که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف با ظهور خود، آیین و روش جدیدی خواهد آورد. امام صادق علیه السلام می فرماید: «اذا خرج القائم یاتی بامر جدید و کتاب جدید و سنه جدید و قضاء جدید؛ هنگامی که قائم ظهور می کند فرمان نو، کتاب نو، روش نو و دادگاه (قضای) نو می آورد» (نعمانی، ۱۳۵۹، ص ۲۳۵). در حدیث دیگری آمده است: «اذا قام القائم جاء بامر جدید کما دعا رسول الله فی بدو الاسلام الی امر جدید؛ هنگامی که قائم قیام می کند امری جدید می آورد همان گونه که رسول خدا صلی الله علیه و آله در آغاز اسلام به امری جدید دعوت کرد» (مفید، ۱۴۱۳، ۲/۳۸۲). یکی از پرسش های مهم این است که آیا امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف با ظهور خود، دین جدید می آورد که جدای از اسلام است یا دعوت ایشان مغایر با دعوت رسول الله صلی الله علیه و آله است. برای پاسخ به این پرسش باید گفت که اگر در منابع حدیثی جست و جویی شود واژه ای با نام دین جدید مغایر با اسلام پیدا نمی شود، ولی متأسفانه ترجمه فارسی برخی احادیث به این اشاره می کند که امام، دین جدایی می آورد. این ترجمه صحیح نیست؛ زیرا مقصود از عبارت «یستأنف الاسلام جدیداً» بازسازی اسلام است نه آوردن دین جدیدی غیر از اسلام.

اسلام در زمان غیبت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف دچار انحرافات شده است که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف این بدعت ها را از بین خواهد برد و اسلام را تازه و شکوفا خواهد کرد. اگر مراد از امر جدید، دین جدید باشد، امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف هرگز دین جدید و تازه ای غیر از اسلام پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام نخواهد آورد؛ زیرا نزد خدا دین فقط یکی است: «إن الدین عند الله الإسلام...؛ دین نزد خدا اسلام است...» (آل عمران: ۱۹). براساس برخی از روایات، این مسئله روشن می شود که امام

زمان عَلَيْهِ السَّلَام هرگز دین جدید نخواهد آورد، بلکه همین دین اسلام را به معنی درستی اجرا خواهد کرد. همان طور که برخی از روایات به آن اشاره دارد. پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «ان الاسلام بدا غريبا و سيعود غريبا كما بدا، فطوبى للغرباء؛ اسلام، غریبانه آغاز شد و زود باشد که به غریبی بازگردد و خوشا به حال غریبان» (متقی هندی، ۱۴۱۹).

از اینکه اسلام در آخر نیز گرفتار غربت می شود به خوبی می توان استفاده کرد که همان قوانین گذشته که دچار فراموشی یا تحریف شده است با قیام آن حضرت احیا خواهد شد به طوری که دعوت آن حضرت به احکام و قوانین صحیح دینی در نظر مردم، جدید و تازه جلوه می کند؛ یعنی خود احکام جدید نیست، بلکه در نظر مردم جدید خواهد بود. وقتی حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَام ظهور کند بدعت ها را ابطال و احکام خدا را به همان گونه ای که صادر شده بود ظاهر می کند. ایشان حدود اسلامی را بدون سهل انگاری اجرا می کند و معلوم است که برای مردم چنین برنامه ای تازگی دارد. امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام حقایق ناگفته از دین را بیان می کند، تعالیم فراموش شده اسلام را زنده می کند و با تحریفات صورت گرفته در دین مقابله می کند. ایشان با بدعت ها و نوآوری هایی که در دین صورت گرفته است نیز به شدت مبارزه می کند.

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام در این باره می فرماید: «یصنع ما صنع رسول الله، یهدم ما كان قبله كما هدم رسول الله امر الجاهلیه و یستأنف الاسلام جدید؛ مهدی براساس شیوه رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رفتار می کند و آنچه از نشانه های گذشته باشد از میان می برد، همان گونه که پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نشانه های جاهلیت را از بین برد. پس از ریشه کن کردن بدعت ها، اسلام را از نو پیاده می کند». (نعمانی، ۱۳۵۹) در روایت دیگری آمده است: «لایترک بدعه الازالها و لا سنه الا اقامها؛ هیچ بدعتی نیست مگر آنکه مهدی آن را از پیکر اسلام می زداید و هیچ سنتی نیست جز اینکه آن را برپا می دارد» (مفید، ۱۴۱۳، ۲۵/۴۳۶). در فرازهایی از دعای ندبه به این مسئله مهم اشاره شده است: «این المدخر لتجدید الفرائض و السنن، این المتخیر لاعادة الملة و الشریعة، این المؤمل لاحیاء الکتاب و حدوده، این محیی معالم الدین و اهله؛ کجاست آن کسی که برای تجدید و زنده کردن فرایض و سنن (آیین اسلام که محو و فراموش شده) ذخیره شده است. کجاست آن کسی که برای

برگرداندن (حقایق) ملت و شریعت (دین مقدس اسلام) برگزیده شده است. کجاست آنکه برای زنده کردن کتاب آسمانی قرآن و حدودش مورد امید و آرزوست. کجاست زنده‌کننده نشانه‌های دین و اهل آن» (سید بن طاووس، ۱۴۰۹، ص ۵۰۳).

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف هدایت‌کننده است؛ یعنی همان دین حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم را بسط و گسترش می‌دهد. بنابراین، حکمت اصلی نامیده شدن امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف به مهدی آن است که آن حضرت مردم را به آنچه که از آن دور شده‌اند یعنی، احکام واقعی اسلام هدایت خواهد کرد. امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشريف می‌فرماید: «اذا قام القائم عجل الله تعالی فرجه الشريف دعا الناس الى الاسلام جدیدا و هداهم الى امر قد دثر و ضل عنه الجمهور و انما سمى القائم مهديا لانه يهدى الى امر مضلول عنه و سمى القائم لقيامه بالحق؛ وقتی قائم ما قیام کرد مردم را از نوبه‌سوی اسلام دعوت می‌نماید و به‌سوی چیزی که کهنه شده و عموم مردم از آن دور افتاده‌اند، هدایت می‌کند. آن جناب، مهدی نامیده شده؛ زیرا به چیزی که مردم از آن دور شده‌اند، هدایت می‌شود و قائم نامیده شده است؛ چون برای به‌پا داشتن حق قیام می‌کند» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۵۱/۳۰۲). رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در حدیثی بر احیای سنت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف تأکید کرده است و می‌فرماید: «یخرج رجل من اهل بیتی و یعمل بسنتی؛ یکی از اهل بیت من قیام می‌کند و به سنت و روش من عمل می‌کند» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۵۱/۸۲). در روایاتی که بحث کتاب و احکام تازه مطرح می‌شود باید توجه داشت که این مسئله به‌معنای آوردن قرآن دیگر نیست، بلکه آن حضرت اهداف و برنامه‌های اصیل قرآن و تفسیر واقعی آیات را بیان خواهد کرد. امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشريف می‌فرماید: «لو قد قام قائمنا، استانف بکم تعلیم القرآن و شرایع الدین و الاحکام و الفرائض کمال انزل الله علی محمد صلی الله علیه و آله و سلم؛ وقتی قائم ما به‌پا خیزد و سخنگوی ما سخن بگوید قرآن و احکام دین را همان‌گونه که بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نازل شده است از نوبه شما می‌آموزد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۲/۴۷).

۵. نتیجه‌گیری

حوادثی که بعد از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم رقم خورد و اتفاقاتی که مسیر خلافت را از مسیر امامت و ولایت جدا کرد زمینه مناسبی برای تغییر سنت‌های اصیل اسلامی را فراهم کرد. غیبت طولانی

امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به طور مستقیم و غیرمستقیم بر تمام جنبه‌های زندگی شیعیان و مسلمین از جمله تدین و دینداری آنها تأثیر گذاشت. نبود امام معصوم در میان امت اسلامی که هادی و راهنما بود اثرات قابل توجهی در فهم و استنباط مسلمین از مسائل دینی ایجاد کرده است. براساس آیات و روایات اشاره شده در متن تحقیق پیش‌رو، وضعیت دینداری مسلمین در عصر غیبت دستخوش انحرافات و بدعت‌هایی می‌شود که اصلاح آن فقط به دست امام معصوم علیه السلام شدنی است. فراموش کردن سنت‌های رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و برداشتهای ذوقی و شخصی از احکام اسلامی و معیار قرار دادن منفعت شخصی و گروهی به جای محوریت قرار دادن رضایت خداوند متعال از اتفاقات ناگواری است که در عصر غیبت براساس روایات ائمه معصومین علیهم السلام گریبانگیر امت اسلامی می‌شود. آخرین حجت و ذخیره الهی با قیام و ظهور خود، وضعیت دینداری مردم را اصلاح کرده و چنان تغییراتی در اجرای احکام الهی ایجاد می‌کند که مردم گمان می‌کنند او دین جدیدی را پایه‌ریزی کرده است. براساس استدلال‌ات ارائه شده، این تفکر و گمان غلط است؛ زیرا حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دین، کتاب، احکام و سنت جدیدی برای مردم نمی‌آورد، بلکه همان دین جدش رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را احیا و بازسازی می‌کند. به عبارت دیگر، دین اسلام را از خرافه، بدعت و انحراف پیراسته می‌کند. در آن زمان، دین حیات تازه‌ای می‌گیرد و مسیر شکوفایی و غلبه بر ادیان دیگر را به سرعت طی می‌کند. هیچ عقل سلیم و فطرت منصفی این دین را رها نمی‌کند، بلکه با آغوش باز آن را می‌پذیرد. براساس وعده الهی در قرآن، دین اسلام بر ادیان دیگر برتری پیدا می‌کند و مردم به اسلام روی می‌آورند. امام صادق علیه السلام فرمود: «و تشرق الارض بنور ربها و لا یبقی فی الارض بقعه عبد فیها غیر الله عزوجل الا عبد الله فیها و یكون الدین کله لله و لو کره المشرکون؛ زمین با نور پروردگار روشن می‌شود و در زمین مکانی باقی نمی‌ماند که در آن غیر خدا عبادت شود هرچند مشرکان را خوش نیاید» (عاملی، ۱۴۲۵، ۳/۵۶).

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۸). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. تهران: مرکز طبع و نشر قرآن.
۱. ابن حماد، نعیم (۱۴۲۳). الفتن. بیروت: دارالکتب العلمیه.
  ۲. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۴۰۹). اقبال الاعمال. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
  ۳. پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲). نهج الفصاحه، کلمات قصار پیامبر اکرم ﷺ. تهران: دنیای دانش.
  ۴. حرعاملی، شیخ (۱۴۲۵). اثباه الهداه بالنصوص و المعجزات. تهران: انتشارات الاعلمی.
  ۵. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغت نامه دهخدا. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
  ۶. صدوق (ابن بابویه)، محمد بن علی (۱۳۹۶). تمام الدین و کمال النعمه. تهران: انتشارات فقه.
  ۷. طباطبایی، محمد حسین (۱۳۷۴). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
  ۸. طباطبایی، محمد حسین (۱۳۸۸). شیعه در اسلام. قم: بوستان کتاب.
  ۹. متقی هندی، علی بن حسام الدین (۱۴۱۹). کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال. بیروت: دارالکتب العلمیه.
  ۱۰. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحار الانوار. تهران: مؤسسه الوفاء.
  ۱۱. محدث نوری، حسین بن علی (۱۳۶۶). مستدرک وسایل الشیعه. بیروت: مؤسسه آل البيت ﷺ لاحیاء التراث.
  ۱۲. مفید، محمد بن نعمان (۱۴۱۳). الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد. قم: کنگره شیخ مفید.
  ۱۳. نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۵۹). الغیبه. مترجم: فهری زنجانی، سیداحمد. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

تأثیر مهدی باوری بر زندگی انسان

فاطمه نقوی^۱، هاجر خادم زاده یگانه^۲

چکیده

اعتقاد به وجود امام معصوم علیه السلام و حاضر و ناظر بودن او بر اعمال امت و انتظار او برای فراهم آمدن شرایط ظهور، ظرفیت ویژه‌ای برای انسان مهدی باور فراهم می‌کند تا به خودسازی و جامعه‌سازی بپردازد. تحقیق و بررسی تأثیرات مهدی باوری بر عرصه‌های مختلف حیات بشر می‌تواند معیار و برنامه عملی برای تطابق رفتاری منتظران آن حضرت باشد تا هرچه بیشتر برای فراهم کردن مقدمات ظهور و نجات بشریت از ظلم و ستم‌های پیش رو تلاش کنند. در مقاله حاضر با روش توصیفی و با استفاده از منابع روایی و حدیثی، تأثیرات مهدی باوری بر حیات فردی و اجتماعی انسان منتظر را بررسی شد. از یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان به پیامدهای فردی مانند انگیزه بیشتر برای خودسازی، توکل، اعتماد به نفس و تأثیرات اجتماعی مانند افزایش روحیه تعهد و مسئولیت‌پذیری، استقامت، مقاومت، ایثار و فداکاری اشاره کرد.

واژگان کلیدی: انتظار، توکل، خودسازی، مقاومت، مهدی باوری.

۱. مقدمه

مسئله مهدویت، یکی از اعتقادات مهم شیعه و مباحثی مانند شرایط آخرالزمان یا ظهور منجی موعود، یکی از اعتقادات ادیان مختلف است که از دیرباز مورد توجه محققان اسلامی و مستشرقان بوده است. مفهوم مهدویت چنان ظرفیت و تنوعی دارد که هر جنبه اصلی و فرعی آن به طور مستقیم یا غیر مستقیم در زندگی انسان منتظر تأثیرگذار خواهد بود. در گفتمان مهدویت، انسان منتظر شخصی مهدی باور است؛ یعنی کسی که به وجود مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف

۱. دانش پژوه ارشد رشته مطالعات اسلامی به زبان انگلیسی، از کشور هندوستان، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی العالمیه، قم، ایران.

۲. مربی گروه تفسیر علوم قرآن، جامعه‌الزهرا، قم، ایران.

که مصلح جهانی است، اعتقاد دارد و برای ظهور او دعا و زمینه‌سازی می‌کند. سؤال اینجاست که این اعتقاد چه تأثیری در زندگی فردی و اجتماعی انسان مهدی‌باور دارد. مسئله شناخت امام هر عصر و زمان، چنان اهمیتی دارد که عدم اهتمام به آن از نظر رسول الله ﷺ به منزله مرگ جاهلیت و بی‌ایمانی قلمداد شده است: «من مات ولم يعرف إمام زمانه مات میتة جاهلیة؛ اگر کسی بمیرد و امام زمان خود را نشناسد به مرگ جاهلیت مرده است» (صدوق، ۱۳۸۲، ۴۰۹/۲).

پس از شناخت امام و ایمان به او تبعیت و نصرت، ضروری‌ترین جنبه حیات انسان ولایت‌مدار است. ابعاد مختلف زندگی و بندگی در عصر غیبت مستلزم تفکر و تعمق در وظایف و تکالیف منتظران نسبت به امام غائب عجل الله تعالی فرجه الشریف است. پژوهش‌های علمی نظیر مانند مهدی‌باوری بر زندگی فردی و اجتماعی انسان و توجه به یافته‌های آن می‌تواند در عصر امتحانات و ابتلائات آخرالزمان راهنمای انسان منتظر باشد تا از مسیر درست مهدی‌باوری و زمینه‌سازی ظهور دور نشود و با اصلاح خود سعی در اصلاح جامعه و امت‌سازی داشته باشد. شبهات مطروحه و سوء برداشت‌هایی که با طولانی شدن غیبت در هر عصر و دوره‌ای مطرح می‌شود نیز ضرورت تأمل دقیق در این مسائل را دوچندان می‌کند. برای مثال، تفکرات متحجرینی که معتقدند شیعه در عصر غیبت هیچ وظیفه‌ای ندارد و فقط باید برای فرج مولا دعا کند و از همه‌گیری ظلم و ستم خوشحال شود؛ زیرا زمینه‌ساز ظهور خواهد بود شاهدی بر انحرافات شناختی و معرفتی نسبت به پدیده انتظار است. بنابراین، ضروری است نسبت به شناخت هرچه بیشتر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و تأثیر این شناخت بر زندگی فردی و اجتماعی منتظران اقدامات علمی و عملی مکفی صورت پذیرد.

در این مورد تحقیقاتی انجام شده است از جمله کتاب خودشناسی برای خودسازی نوشته محمدتقی مصباح یزدی (۱۳۸۵) که به‌طور حاشیه‌ای به مباحث خودسازی و تأثیر جهان‌بینی توحیدی و ولایی بر این مسئله پرداخته است. در کتاب انتظار و انسان معاصر نوشته عزیزالله حیدری (۱۳۸۱) به تأثیر حالت انتظار بر وضعیت درونی و بیرونی انسان منتظر اشاره شده که مطالب مورد نظر پژوهش حاضر با مطالب آن کتاب متفاوت است. در مقاله تأثیر مهدی‌باوری

در امید به زندگی براساس احادیث شیعی نوشته شیدا سلطانی نسب در اولین همایش ملی مهدویت و آینده‌پژوهی در سال ۱۴۰۱ تنها یک مؤلفه امید به زندگی مورد توجه نویسنده واقع شده که با یافته‌های پژوهش پیش رو متفاوت است. مقاله نقش مهدی باوری بر سبک زندگی اجتماعی براساس آموزه‌های دینی نوشته فریبا سعادت، ثریا عبدی و خدیجه کریمی در اولین همایش ملی مهدویت و آینده‌پژوهی در سال ۱۴۰۱ تمرکز بر روی ساحت اجتماعی انسان منتظر است که وجه تمایز آن با تحقیق حاضر اضافه شدن بعد فردی زندگی انسان است.

۲. مفهوم‌شناسی

۲-۱. مهدی

واژه مهدی از نظر لغوی، اسم مفعول از ریشه هدی و به معنای کسی است که هدایت شده یا بر مسیر هدایت ایستاده است. (الزبیدی، ۱۴۱۴، ۲۳۱/۲۰) در کتاب قاموس قرآن، کلمه مهدی از ریشه هدی به معنی ارشاد و دلالت، مهدی به معنی هدایت یافته و اهتدا به معنای قبول هدایت تعریف شده است (قرشی، ۱۳۷۸، ۱۴۵/۷). مهدی در اصطلاح به دوازدهمین امام شیعیان که فرزند حسن بن علی از نوادگان رسول الله ﷺ است، اطلاق می‌شود. مباحث پیرامون امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با نام گفتمان مهدویت بحث می‌شود. مهدویت در اصطلاح، اعتقاد به ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف را گویند که از معتقدات اصولی مذهب شیعه اثنی عشری و همان پدید آمدن حکومت عدل جهانی است (تونه‌ای، ۱۳۸۹، ۱۱۷/۱).

۲-۲. باور

در لغت نامه دهخدا در تعریف کلمه باور از نظر لغوی آمده است: «باور از ریشه ور به معنای برگزیدن و برتری دادن است. ترکیب ب + ور به معنای یقین مرکب است. باور به معنای اعتقاد داشتن یا تصدیق سخن است.» (دهخدا، ۱۳۷۷، ۲۳۷/۲) مهدی باوری در اصطلاح از ترکیب دو واژه مهدویت و باور به آن ساخته شده است. در فرهنگ عمید آمده است: «مهدویت در اصطلاح یعنی، روش، رفتار، فکر و عقیده‌ای که به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف منسوب باشد، پس مهدویت

یعنی، معتقد بودن به وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و طریقه یا رفتاری که منتسب به اعتقاد و باور به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد» (عمید، ۱۳۷۵، ذیل واژه مهدی).

۳. تأثیر مهدی باوری بر زندگی فردی انسان

اعتقاد به حیات امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و شاهد بودن او بر اعمال امت، جهان بینی خاصی را برای انسان مهدی باور ترسیم می کند که بر تمام ساحت های زندگی او تأثیر می گذارد. این تفکر، هم در بعد فردی و هم در بعد اجتماعی زمینه رشد و سازندگی را در انسان مهدی باور فراهم می کند.

۳-۱. خودسازی

اولین تأثیر مهدی باوری بر انسان مهدی باور، تقویت انگیزه او برای خودسازی است؛ زیرا انسان مهدی باور معتقد است که ظهور در گرو آماده بودن شیعیان و یاوران آن حضرت خواهد بود. این آماده سازی ابتدا باید از هر فرد شروع شود تا رفته رفته به کل جامعه سرایت کند. بنابراین، شخص مهدی باور به طور دائم سعی می کند تا روح و جسم خود را پرورش و توانایی های خود را افزایش دهد، علم و مهارت را فراگیرد، رذایل اخلاقی را از خود دور و فضائل اخلاقی خود را بیشتر کند تا شایسته نصرت و معیت با امام خود شود. به اعتقاد اشخاص مهدی باور، حتی اگر در زمان حیات دنیوی، ظهور محقق نشود در هنگام ظهور آن حضرت و تحقق دولت کریمه مهدوی، افراد لایق و کارآمد که به معنای واقعی کلمه منتظر بودند و برای ایام ظهور خود را آماده کرده بودند دوباره فراخوانده می شوند و رجعت می کنند. رجعت در لغت به معنای بازگشت و مقصود از آن در فرهنگ شیعه، بازگشت گروهی از امت اسلامی به این جهان پس از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و قبل از برپایی قیامت است. (سبحانی، ۱۳۸۹، ص ۸۹)

۳-۱-۱. تقویت صبر و تاب آوری

یکی از آثار مهدی باوری در خودسازی انسان، تقویت روحیه صبر در انسان مهدی باور است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «افضل العبادة انتظار الفرج؛ برترین عبادت، انتظار فرج است» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۱۲۵/۵۲). از ائمه معصومین علیهم السلام استنباط می شود که منتظر ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف

بودن، برترین عمل در پیشگاه خداوند متعال است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «اقرّب ما یكون العباد الی الله عزوجل و ارضی ما یكون عنهم، اذا افتقدوا حجة الله، فلم یظهر لهم و لم یعلموا بمكانه، و هم فی ذلك یعلمون انه لم تبطل حجة الله، فعندها فتوقعوا الفرج كل صباح و مساء؛ نزدیک‌ترین حالت بندگان به خدا و خشنودی او از آنها هنگامی است که حجت خدا در میان آنها نباشد و برای آنها ظاهر نشود و آنها محل او را ندانند، ولی معتقد باشند که حجت خداست. در این زمان، شب و روز در انتظار فرج باشند» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۴۵). بنابراین، شخص مهدی باور در ایام غیبت دچار ناامیدی نمی‌شود و صبر او بر این انتظار تداوم پیدا می‌کند.

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «انتظروا الفرج و لا تیأسوا من روح الله، فإن أحب الأعمال الی الله عزوجل انتظار الفرج؛ در انتظار فرج باشید و از رحمت خدا نومید مشوید؛ زیرا محبوب‌ترین کارها نزد خداوند عزوجل، انتظار فرج است.» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۲۴). امام حسن عسگری علیه السلام نیز در توصیه به تقویت صبر در کنار انتظار فرج می‌فرماید: «و عليك بالصبر و انتظار الفرج، فان النبی صلی الله علیه و آله قال: افضل اعمال امتی انتظار الفرج؛ بر تو باد به صبر و انتظار فرج، چون پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: برترین اعمال امتم، انتظار فرج است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۷، ص ۲۳۴). امام رضا علیه السلام نیز ذیل تفسیر آیات «فارتقبوا انی معکم رقیب؛ شما انتظار بکشید، من هم در انتظارم» (هود: ۹۳) و «فانتظروا انی معکم من المنتظرین؛ شما در انتظار باشید، من هم با شما در انتظارم» (یونس: ۲۰) فرمود: «ما احسن الصبر و انتظار الفرج، فعلیکم بالصبر فانه انما یجیی الفرج علی الیأس؛ شکیبایی و انتظار فرج چقدر نیکوست. بنابراین، صبور باشید؛ زیرا فرج، بعد از زمان یأس و ناامیدی می‌رسد» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۶۲۹). مسئله تقویت صبر در عصر غیبت چنان اهمیتی دارد که امام صادق علیه السلام آن را از اعتقادات اهل بیت علیهم السلام برشمرده است: «من دین الأئمة الورع و العفة و الصلاح (الی قوله) و انتظار الفرج بالصبر؛ تقوی، پاکدامنی، درستی و انتظار فرج با صبر و بردباری از راه و رسم ائمه علیهم السلام است» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۲۲). این صبر و تاب‌آوری رفته‌رفته به صورت ملکه در اخلاق و رفتار انسان مهدی باور نهادینه می‌شود و از او انسانی صبور

با آستانه تحمل بالا می‌سازد. ثمره تقویت تاب‌آوری و صبر در انسان، حسن خلق و عدم پرخاشگری و عصبانیت در مواجهه با دشواری‌ها و مشکلات است.

۳-۲. تقویت تقوا یا کنترل درونی

یکی دیگر از نتایج اعتقاد به وجود امام معصوم عَلَيْهِ السَّلَام و شاهد بودن او بر اعمال انسان این است که شخص مهدی باور مواظب افکار، گفتار و اعمال خود در خلوت و جلوت خواهد بود. صفت تقوا یا پرهیز از گناه و محرمات در او تقویت می‌شود و از نفاق و ریا دوری می‌کند. امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام در مورد ویژگی‌های یاران امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: «من سره ان یکون من اصحاب القائم فلينتظر وليعمل بالورع و محاسن الاخلاق و هو منتظر؛ کسی که مایل است جزو یاران حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَام قرار گیرد باید منتظر باشد و اعمال و رفتارش در حال انتظار با تقوی و اخلاق نیکو توأم شود» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۴۰). شخص مهدی باور ایمان دارد که هر گناه او قلب امام حاضر و ناظر را رنجیده می‌کند و ظهور ایشان را به تعویق می‌اندازد. بنابراین، هر صحنه گناه برای او زنگ خطری است که بین خشنودی خدا و ولی خدا یا غضب خدا و ولی او یکی را برگزیند. امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام فرمود: «طوبی لمن تمسک بامرنا فی غیبة قائمنا، فلم یزغ قلبه بالهدایة؛ خوشا به حال کسی که در زمان غیبت قائم ما به فرمان ما چنگ زند و قلب هدایت شده‌اش به طرف باطل متمایل نشود» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۲۳).

در بسیاری از روایات مربوط به ویژگی یاوران حضرت حجت عَلَيْهِ السَّلَام یا مهدی یاوران به صفت تقوا و ورع اشاره شده است. امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام در این باره می‌فرماید: «ان لصاحب هذا الأمر غیبة، فلیتق الله عبد عند غیبتة ولیتمسک بدینه؛ بی‌گمان برای صاحب این امر، غیبتی است، پس در دوران غیبت وی هر بنده‌ای باید تقوای الهی پیشه کند و دینش را محکم نگه دارد» (صدوق، ۱۳۸۲، ۲/۳۴۳). انسان مهدی باور نسبت به انجام واجبات و ترک محرمات در زمینه فردی و انجام امر به معروف و نهی از منکر در زمینه اجتماعی حساس و کوشاست.

۳-۲. خودباوری یا اعتماد به نفس

اعتماد به نفس، اتکا به نیروها و توانایی‌های خود و بهره‌گیری از این نیروهای خدادادی در مسیر پر پیچ و خم زندگی و مشکلات و سختی‌هاست. (شجاعی، ۱۳۸۳، ص ۵۰) شخص مهدی باور به یاری خدا و خلیفه خدا بر روی زمین ایمان دارد و از هیچ مشکلی ترس و واهمه ندارد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «طوبی لشیعۃ قائمنا المنتظرین لظهوره، فی غیبتہ، والمطیعین له فی ظهوره، اولئک اؤلیاء اللہ الذین لا خوف علیهم ولا هم یحزنون؛ خوشا به حال شیعیان و پیروان قائم ما که در زمان غیبت او منتظر ظهور و در زمان ظهور، مطیع او هستند. آنها اولیای خدا هستند که ترس و اندوهی برای آنان وجود ندارد» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۵۰). شخصی که اعتماد به نفس دارد در بسیاری از امور زندگی خود موفق خواهد بود؛ زیرا به قدرت و استعداد خود تکیه می‌کند و دست نیاز به سمت دیگران دراز نمی‌کند. از نشانه‌های اعتماد به نفس می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: «داشتن احساس مثبت به خود، خدا، زندگی، مردم و روابط با آنها، داشتن اعتدال و عزت نفس، بهره‌مندی از نشاط روحی و سلامت جسمی، برنامه‌ریزی برای رفع عیوب و کاستی‌های خود، تسلط بر انرژی‌های درونی و توانایی شکوفا کردن استعدادهای خدادادی» (نینوایی، ۱۳۷۵، ص ۲۴). مهدی باوران اعتقاد قلبی دارند که مسیر حرکت جهان به سمت شایسته سالاری و ایجاد حاکمیت صالحان بر روی زمین در جریان است. آنها با این اعتقاد، امور شخصی خود را خوش بینانه و امیدوارانه تدبیر می‌کنند: «أن الأرض یرثها عبادی الصالحون؛ همانا این زمین را بندگان صالح من به میراث خواهند برد» (انبیاء: ۱۰۵).

۳-۳. تقویت روحیه توکل

توکل در لغت به معنای اعتماد کردن یا واگذار کردن امور به وکیل است. (دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل واژه توکل) توکل در اصطلاح یعنی، اعتماد و اطمینان قلبی انسان به خداوند در همه امور و بیزاری از هر قدرتی غیر از او (فیض کاشانی، ۱۴۱۷، ۳۷۷/۷). توکل در قرآن کریم ویژگی مختص مؤمنان خالص بیان شده است: «و علی اللہ فلیتوکل المؤمنون؛ پس مؤمنان باید فقط بر او توکل کنند» (تغابن: ۱۳). افراد مهدی باور به دلیل ویژگی‌های اخلاقی و فردی اشاره شده در مسیر

زمینه‌سازی ظهور تنها به خدا توکل می‌کنند و از هیچ مانع و مشکلی نمی‌هراسند. آنها با تمام وجود تلاش می‌کنند، ولی در نهایت نتیجه را به خدا و اراده و مشیت او واگذار می‌کنند. داشتن روحیه توکل، انسان مهدی‌باور را به تلاش، تفکر و برنامه‌ریزی وامی‌دارد. افراد متوکل کمتر به نتیجه فکر می‌کنند، بلکه بیشتر تمرکزشان بر این است که آیا از تمام توان و استعداد و امکانات خود استفاده کرده‌اند یا نه. اگر تلاش‌های آنها به نتیجه مطلوب آنها منتهی شود شاکر خداوند هستند و اگر به نتیجه‌ای که از نظر آنها مطلوب بوده است، نرسند نیز به حکمت و مصلحت خداوند راضی هستند.

قرآن در این باره می‌فرماید: «عسی أن تکرهوا شیئا وهو خیر لکم و عسی أن تحبوا شیئا و هو شر لکم والله یعلم و أنتم لا تعلمون؛ چه بسیار شود که چیزی را مکروه شمارید، ولی به حقیقت، خیر و صلاح شما در آن بوده و چه بسیار شود چیزی را دوست دارید و در واقع شر و فساد شما در آن است و خدا (به مصالح امور) داناست و شما نادانید». (بقره: ۲۱۶) در دعای زمان غیبت چنین از خداوند متعال درخواست می‌شود: «اللهم صبرنی علی ذلك حتی لا أحب تعجیل ما آخرت و لا تأخیر ما عجلت؛ پروردگارا مرا صبری ده تا پس از آن دیگر دوست نداشته باشم و نخواهم جلو افتادن آنچه باید بعدها رخ دهد و رخ ندادن آنچه باید رخ دهد» (ابن طاووس، ۱۳۷۱، ۵۲۳/۱). این فراز، نگاه توکل‌گرایانه در مورد انتظار فرج را تقویت می‌کند که مبادا طولانی شدن غیبت باعث یأس و تردید منتظران شود.

۴. تأثیر مهدی‌باوری بر زندگی اجتماعی انسان

مهدی‌باوری علاوه بر تأثیرات و برکات فراوانی که بر زندگی فردی انسان به‌جا می‌گذارد در عرصه زندگی اجتماعی او نیز بی‌تأثیر نیست. رفتار اجتماعی انسان‌ها ناشی از تربیت فردی و جهان‌بینی غالب بر آنهاست. انسان مهدی‌باور که از تمرین انتظار فعالانه در زمینه‌سازی ظهور آخرین ذخیره الهی به صبر، تحمل و خودباوری توأم با توکل دست یافته است در عرصه اجتماع نیز مصلح و الگویی برای آحاد جامعه خواهد شد که بزرگان علما و شهدا از نمونه‌های بارز آنها هستند.

۴-۱. تعهد و مسئولیت‌پذیری

مسئولیت در لغت به معنای ضمانت و تعهد است. مسئولیت چیزی با کسی بودن به معنی به گردن او، در عهده او، در ضمان و پایبندی او بودن است. بنابراین، هرگاه انسان به انجام کاری متعهد می‌شود در حقیقت مسئولیت انجام آن کار را پذیرفته است. (دهخدا، ۱۳۷۳، ۶۴۵/۱۲)

مسئولیت‌پذیری در اصطلاح یعنی، تعهد درونی فرد برای انجام درست وظایفی که بر عهده‌اش گذاشته شده است؛ یعنی انسان با حس تعهد درونی، خود را در قبال مسئولیت‌هایش مکلف بداند (هاشمی و همراهی، ۱۳۹۵، ص ۱۹). شهید مطهری مسئولیت‌پذیری اجتماعی را ناشی از دو عامل جهان‌بینی توحیدی و نوع‌دوستی موجود در تعالیم اسلامی می‌داند (مطهری، ۱۳۷۲، ص ۱۲۰). فرد مهدی‌باور، با تأثیر از تعالیم اسلام ناب، نسبت به هم‌نوعان خود در جامعه بی‌تفاوت نیست و مدام در تلاش برای خیر رساندن به دیگران است. او در هر پست و مقامی که قرار گیرد خود را نسبت به صاحبان نعمت پاسخ‌گو می‌بیند. او همیشه سرباز مطیع فرمان‌های الهی و ولایی است و در انجام تکالیف و مسئولیت‌هایش تعهد و احساس وظیفه می‌کند. امام زمان عجل‌الله تعالی فرجه‌الکرم با تأکید بر روحیه تعهد اجتماعی که راه اتصال شیعیان و محضر شریفش است، می‌فرماید: «و لو ان اشياعنا وفقهم الله لطاعته على اجتماع من القلوب في الوفاء بالعهد عليهم لما تاخر عنهم اليمن بلقائنا ولتعجلت لهم السعادة بمشاهدتنا على حق المعرفة وصدقها منهم بنا، فما يحبسنا عنهم الا ما يتصل بنا مما نكرهه ولا نؤثره منهم؛ اگر شیعیان ما که خداوند توفیق طاعتشان دهد در راه وفای به عهدشان یک‌دل می‌شدند سعادت ملاقات با ما از ایشان به تأخیر نمی‌افتاد و یمن دیدار ما زودتر نصیب ایشان می‌شد. دیداری بر مبنای شناختی راستین و صداقتی از آنها نسبت به ما. علت مخفی شدن ما از آنان چیزی نیست جز آنچه از کردار آنها به ما می‌رسد و ما توقع انجام این کارها را از آنان نداریم» (طبرسی، ۱۳۸۰، ۳۱۵/۲).

انسان مهدی‌باور معتقد است که خدمت به خلق و گره‌گشایی از امور آنها بهترین روش برای کسب خشنودی امام و مقتدایشان است. در این رابطه امام کاظم علیه السلام می‌فرماید: «من اتاه اخوه المؤمن في حاجة فانما هي رحمة من الله ساقها الله فان فعل ذلك فقد وصله بولایتنا وهي

موصوله بولاية الله عزوجل؛ وقتی برادر مؤمنی نیاز خود را به مؤمنی عرضه می‌کند این عرضه، نعمتی است از خداوند که به سوی او فرستاده شده است، پس اگر مؤمن نیاز او را بر طرف کند این کار، او را به ولایت ما می‌رساند و او به ولایت خدا متصل می‌شود» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۳۱۳/۷۴).

۴-۲. ایثار و فداکاری

ایثار بر وزن افعال از ریشه «ا ث ر» و به معنای مقدم داشتن دیگری بر خود است، اما گاه در معنایی گسترده‌تر به هرگونه برتری بین دو طرف گفته می‌شود. این مفهوم در اصطلاح به معنای پیش شمردن دیگری بر خود در گرفتن سود یا پرهیز از زیانی است که سرانجام برادری و دوستی بین دو نفر را نشان می‌دهد. عالمان اخلاق آن را به معنای بخشش با وجود احتیاج، گذشتن از ضروریات زندگی و بخشش آن به نیازمندان و مقدم شمردن دیگری بر خود در کسب سود یا پرهیز از ضرر تعریف کرده‌اند. (آقایی، ۱۳۹۸، ص ۹) یکی دیگر از تأثیرات مهدی باوری در عرصه اجتماع، دیگرخواهی یا ایثار و فداکاری است. افراد مهدی باور نمی‌توانند نسبت به درد و رنج هم‌نوعان خود بی‌تفاوت باشند. آنها در تلاش برای مواسات و کمک به هم‌نوعانشان شب و روز را به هم پیوند می‌دهند و مجاهدانه در رفع نیازهای مستضعفان و ستمدیدگان تلاش می‌کنند. امام باقر علیه السلام در این باره می‌فرماید: «لیعن قویکم ضعیفکم و لیعطف غنیکم علی فقیرکم و لینصح الرجل اخاه النصیحه لنفسه؛ توانمندان شما باید به ضعیفانتان یاری رسانند و اغنیایتان با فقیرانتان عطوفت داشته باشند و هر کسی باید برادر دینی‌اش را نصیحت کند، نصیحتی که به سود او باشد» (طبری آملی، ۱۳۷۰، ص ۱۱۳). تجربه تاریخی جوامع شیعه نشان می‌دهد که هرگاه امنیت اجتماعی با تهدید دشمنان به خطر افتاده است دلدادگان به سربازی حضرت حجت نصرتنا در خط مقدم جبهه‌ها ایثار و جانفشانی کرده‌اند. جهان‌بینی مهدوی آنها بذل جان که عزیزترین سرمایه هر انسان است را برای آنها آسان و خوشایند کرده است.

۴-۳. استقامت و مقاومت

استقامت از ریشه «ق و م» به معنای اعتدال، پایداری، ایستادگی و ثبات است. (زبیدی، ۱۴۱۴، ۵۹۲/۱۷) استقامت در اصطلاح به طریق راست و برخط مستوی اطلاق می‌شود که طریق حق را به آن تشبیه می‌کنند. استقامت در مفهوم قرآنی آن اصطلاحی برای پایداری در دین و مسیر حق در برابر کژی هاست (قرشی، ۱۳۷۸، ۴۹/۶). یکی از ویژگی‌های مهدی باوران، داشتن روحیه مقاومت در برابر دشمنان دین خدا و بشریت است. این ویژگی منحصر به فرد مهدی باوران از بصیرت عمیق و دشمن‌شناسی آنها نشأت می‌گیرد. مهدی باوران با اطاعت از فرامین خدا، رسول و اولی الامر هر عصر و زمان، تحلیل درستی از دشمن و دسیسه‌های او دارند: «یا ایها الذین آمنوا أطیعوا الله وأطیعوا الرسول وأولی الأمر منکم؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید از خدا اطاعت کنید و از رسول و اولوالامر خویش فرمان برید» (نساء: ۵۹). آنها طاغوتان زمان خود را می‌شناسند و به امر قرآن، اهل سازش و مصالحه با ظالمان روی زمین نیستند: «ولا ترکنوا إلی الذین ظلموا فتمسکم النار وما لکم من دون الله من أولیاء ثم لا تنصرون؛ و شما مؤمنان هرگز نباید با ظالمان هم‌دست و دوست و به آنها دلگرم باشید وگرنه آتش کیفر آنان در شما هم خواهد گرفت و در آن حال جز خدا هیچ دوستی نخواهید داشت و هرگز کسی یاری شما نخواهد کرد» (هود: ۱۱۳).

آنها در مسیر حق، ثابت قدم هستند و هرگز دچار شک و تردید در پیروی حق نمی‌شوند. غیبت طولانی امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف طعنه و شماتت منافقان و دشمنان و فتنه‌های آخرالزمان، آنها را از مسر حق منحرف نمی‌کند. امام کاظم علیه السلام در این باره می‌فرماید: «طوبی لشیعتنا المتمسکین بحبنا فی غیبة قائمنا الثابتین علی موالاتنا والبرائة من اعدائنا اولئک منا و نحن منهم و قد رضوا بنا ائمة و رضینا بهم شیعة و طوبی لهم، هم والله معنا فی درجتنا یوم القیامة؛ خوش به حال شیعیان ما که در زمان غیبت قائم ما به دوستی ما چنگ می‌زنند و در دوستی ما و برائت از دشمنان ما استوارند. آنها از ما و ما از آنها هستیم. آنها به پیشوایی ما راضی شدند و ما هم به شیعه بودن آنها راضی و خشنودیم و خوشا به حال آنها، به خدا قسم آنها در روز قیامت با ما و مرتبه ما هستند» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۱۵۱/۵۱).

امام جواد علیه السلام می‌فرماید: «ان له غیبة یكثر ایامها و یطول امدها ینتظر خروجه المخلصون و ینکره المرتابون؛ برای مهدی ما غیبتی است که روزهایش زیاد و مدتش طولانی است، پس افراد مخلص، منتظر ظهور او هستند و افراد شکاک، منکر او می‌شوند». (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۷، ص ۲۲۴) در شرایط امروز جهان، محور مقاومت در بین شیعیان نمونه بارز مهدی باورانی هستند که با تبعیت از نائب امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و ولی فقیه زمان خویش دشمن اصلی مسلمین که استکبار و صهیونیسم جهانی است را شناخته‌اند و با تمام توان و قوای شناختی و نظامی خود با آنان مبارزه می‌کنند. گاهی برداشت غلط از منتظر بودن در ایام غیبت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پیدا می‌شود که وقتی امام معصوم علیه السلام ظاهر نیست باید منتظر او بود و اقدام یا واکنش یا تصمیمی اتخاذ نکرد. تشکیل حکومت شیعه و دخالت در امور سیاسی - اجتماعی را ممنوع اعلام است و تنها وظیفه شیعیان، منحصر به دعا کردن برای تعجیل فرج خواهد بود، اما با توجه به دلایل عقلی و نقلی مشخص می‌شود که توانمند کردن شیعیان چه از نظر عقیدتی و معرفتی و چه از نظر عملیاتی و نظامی جزو وظایف اصلی منتظران ظهور معرفی شده است.

امام کاظم علیه السلام می‌فرماید: «من ارتبط دابة متوقعاً به امرنا و یغیظ به عدونا و هو منسوب الینا ادر الله رزقه، و شرح صدره و بلغه امله و کان عوناً علی حوائجه؛ هرکس اسبی (مرکبی) را به انتظار امر ما نگه دارد و به آن سبب، دشمنان ما را خشمگین کند در حالی که خودش منتسب به ما باشد خداوند روزی‌اش را برکت بخشیده به او شرح صدر عطا می‌نماید، آرزویش را برآورده و او را در نیل به آمالش یاری می‌کند». (کلینی، ۱۴۰۷، ۵۳۵/۶) امام صادق علیه السلام نیز می‌فرماید: «لیعدن أحدکم لخروج القائم عجل الله تعالی فرجه الشریف ولو سهما فإن الله تعالی إذا علم ذلك من نیته رجوت لأن ینسی فی عمره؛ هریک از شما برای خروج حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف سلاحی مهیا کند هرچند که یک تیر باشد که خدای تعالی هرگاه بداند که شخص چنین نیتی دارد امیدوارم عمرش را طولانی کند» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۱۷۳). این چنین است که پیامبر صلی الله علیه و آله پاداش چنین افرادی را مدت‌ها قبل از تولد حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف، پیدایش عصر غیبت و تکالیف مهدی باوران بشارت داده است: «سیأتی قوم من بعد کم الرجل الواحد منهم، له اجر خمسين منکم، قالوا: یا رسول الله

نحن كنا معك ببدر و احد و حنين و نزل فينا القرآن، فقال ﷺ: انكم لو تحملوا لما حملوا لم تصبروا صبرهم؛ به زودی بعد از شما گروهی می آیند که پاداش يك نفر از آنها به اندازه پاداش پنجاه نفر از شماست. آنها گفتند: ای رسول خدا! ما در جنگ بدر، احد و حنین با تو بودیم و درباره ما قرآن نازل شد. رسول ﷺ فرمود: آنچه را آنها به دوش گرفتند اگر بر دوش شما می نهادند مثل آنها صبر و استقامت نمی کردید» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۱۳۰/۵۲). امام سجاد عليه السلام نیز می فرماید: «من ثبت علی ولایتنا فی غیبة قائمنا اعطاه الله اجر الف شهید مثل شهداء بدر و احد؛ کسی که در زمان غیبت قائم ما بر ولایت ما استوار باشد خداوند پاداش هزار شهید از شهدای جنگ بدر و احد را به او خواهد داد» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۱۲۵/۵۲).

۵. نتیجه گیری

با بررسی منابع حدیثی و تفسیری و روش توصیفی، نتایج قابل توجهی به دست آمده است که می تواند نقشه راه برای علاقمندان به حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشريف قرار گیرد تا در عصر غیبت، وظیفه فردی و اجتماعی خود برای زمینه سازی یا تعجیل ظهور و فرج آخرین ذخیره الهی را بشناسند. تأثیر جهان بینی مهدوی و اعتقاد به حضور فعال و نظارت همه جانبه امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشريف بر اعمال، رفتار و گفتار شیعیان در ساحت زندگی فردی انسان منتظر منجر به خودسازی، خودباوری و توکل توأم با تلاش و امید می شود. این اعتقاد در عرصه اجتماعی زندگی انسان باعث مسئولیت پذیری بیشتر، ایثار و فداکاری اجتماعی و استقامت و پایداری در برابر دشمنان دین می شود. شهدای جبهه مقاومت در عصر حاضر، نمونه اعلاى انسان مهدی باور و مهدی یاور هستند که به طور قطع در زمان ظهور برای نصرت و معیت امام خود دوباره به این عالم رجوع خواهند کرد.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۸). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. تهران: مرکز طبع و نشر قرآن.
۱. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۳۷۱). جمال الاسبوع بکمال العمل المشروع. مترجم: قیومی، جواد. تهران: انتشارات آفاق.
  ۲. آقایی، محسن (۱۳۹۸). دلیل جاودانگی نام و یاد امام خمینی علیه السلام ایثار و فداکاری. نشریه حریم امام، ۷ (۳۷)، ۹-۱۶.
  ۳. تونه‌ای، مجتبی (۱۳۸۹). موعودنامه: فرهنگ الفبای مهدویت. قم: انتشارات میراث ماندگار.
  ۴. دهخدا، علی اکبر، و شهیدی، جعفر (۱۳۷۷). لغت نامه. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
  ۵. زبیدی، مرتضی (۱۴۱۴). تاج العروس من الجواهر القاموس. مترجم: شیری، علی. بیروت: انتشارات دار الفکر.
  ۶. سبحانی، جعفر (۱۳۸۹). راهنمای حقیقت: پرسش و پاسخ پیرامون عقاید شیعه. تهران: نشر مشعر.
  ۷. شجاعی، محمدصادق (۱۳۸۳). توکل به خدای راهی به سوی حرمت خود و سلامت روان. قم: مؤسسه امام خمینی علیه السلام.
  ۸. صافی گلپایگانی، لطف الله (۱۳۷۷). منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر علیه السلام. قم: انتشارات آستان حضرت معصومه علیها السلام.
  ۹. صدوق، محمدبن علی (بن بابویه) (۱۳۸۲). تمام الدین و کمال النعمه. مترجم: پهلوان، منصور. قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران.
  ۱۰. طبرسی، احمدبن علی (۱۳۸۰). الاحتجاج. تهران: انتشارات شریف رضی.
  ۱۱. طبری آملی، عمادالدین (۱۳۷۰). بشاره المصطفی لشیعه المرتضی. قم: مؤسسه نشر اسلامی انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه.
  ۱۲. عمید، حسن (۱۳۷۵). فرهنگ عمید. تهران: انتشارات امیرکبیر.
  ۱۳. فیض کاشانی، محسن (۱۴۱۷). محجّه البیضاء. قم: مؤسسه نشر اسلامی، جامعه مدرسین حوزه های علمیه.
  ۱۴. قرشی، علی اکبر (۱۳۷۸). قاموس قرآن. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
  ۱۵. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۴۰۷). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
  ۱۶. مجلسی، محمدباقر (۱۴۴۰). بحار الانوار: الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
  ۱۷. مطهری، مرتضی (۱۳۷۲). تکامل اجتماعی انسان. قم: انتشارات صدرا.
  ۱۸. نعمانی، محمدبن ابراهیم (۱۳۹۷). الغیبه. تهران: نشر صدوق.
  ۱۹. نینوایی، ژیل (۱۳۷۵). اعتماد به نفس راه خوشبختی. تهران: انتشارات ندای فرهنگ.
  ۲۰. هاشمی، احمد، و همراهی، مهرداد (۱۳۹۵). مسئولیت پذیری اجتماعی. سومین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت، اقتصاد، حسابداری. استانبول.